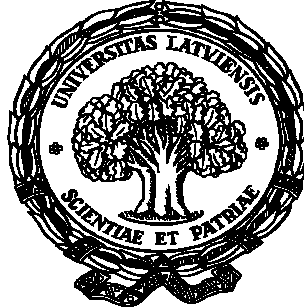

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĢEOGRĀFIJAS NODAĻA

Ženija Krūzmētra

Promocijas darbs

Piepilsētas lauku teritorijas apdzīvojuma pārmaiņas Latvijā

Doktora zinātniskā grāda iegūšanai ģeogrāfijā

Apakšnozare: cilvēka ģeogrāfija

Darba zinātniskā vadītāja:
Dr. geogr. prof. Zaiga Krišjāne

Rīga, 2011

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Ģeogrāfijas nodaļā. Darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā Fonda projekta Nr.1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/004 „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” atbalstu laikā no 2005.gada oktobra līdz 2010.gada septembrim.

Darba vadītāja: Prof., *Dr. geogr.* **Zaiga Krišjāne**

PROMOCIJAS PADOMES SASTĀVS

Priekšsēdētāja:

Prof. *Dr.geogr.* **Agrita Briede**

Locekļi:

Dr.geogr. **Anita Draveniece**, priekšsēdētāja vietniece

Prof. *Dr.geogr.* **Zaiga Krišjāne**

Prof. *Dr.geogr.* **Oļģerts Nikodemus**

Dr.geogr., Dr.habil.oec. **Pārsla Eglīte**

Prof. *Dr.habil.geogr.* **Māris Laiviņš**

Recenzenti:

Prof. *Dr.habil.oec.* **Baiba Rivža**, LLU

Prof. *Dr.habil.hist., Dr.geogr.* **Jānis Štrauhmanis**

Dr.geogr. **Elke Knappe**, Reģionālās ģeogrāfijas institūts, Leipciga, Vācija

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2011.gada 2.septembrī plkst. 13.00 Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas nozares promocijas padomes sēdē LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē Rīgā, Alberta ielā 10.

Ar promocijas darbu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4 un Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā Rīgā, Rūpniecības ielā 10.

Atsauksmes sūtīt: Prof. *Dr.geogr.* Zaigai Krišjānei, LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte, Latvijas Universitāte, Raiņa bulvāris 19, LV-1586, Rīga, Latvija, Fakss: +371 67332704, e-pasts: zaiga.krisjane@lu.lv

© Latvijas Universitāte, 2011

© Ženija Krūzmētra, 2011

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs ir veltīts piepilsētu lauku teritoriju apdzīvojuma pārmaiņu izpētei iedzīvotāju pieaugošas ģeogrāfiskās mobilitātes rezultātā. Pārmaiņu procesi lauku teritorijās lielo pilsētu ietekmes zonās ir saistīti ne tikai ar zemes lietojuma veidu izmaiņām, bet arī ar sabiedrības kopienu un dzīvesveida būtisku transformāciju. Visus šos procesus kopumā apzīmē ar vārdu periurbānisms.

Industriālās sabiedrības apstākļos pilsēta bija galvenais pievilksanas objekts, galvenā iedzīvotāju migrācijas plūsma bija virzienā uz pilsētu kā politisku, industriālu, administratīvu un kultūras centru. Pasaulē divdesmitā gadsimta otrajā pusē sabiedrībā sāka mainīties cilvēku vērtību orientācija un turīgākā sabiedrības daļa sāka meklēt dzīves telpu vispirms ārpus pilsētu centriem, piepilsētās un arī tuvākajās un tālākajās lauku teritorijās. Šis process aptver jaunu rezidentu pieplūdumu, kā rezultātā vērojamas būtiskas apdzīvojuma izmaiņas. Periurbānu teritoriju veidošanās būs viena no galvenajām lauku telpas attīstības tendencēm perspektīvā, tādēļ svarīgi ir iegūt plašāku izpratni par periurbānajiem procesiem un iedzīvotāju sastāva izmaiņām Latvijā.

Promocijas darbā apdzīvojuma pārmaiņas piepilsētas lauku teritorijā skatītas izvērtējot vienu no apdzīvojuma komponentēm – izmaiņas iedzīvotāju skaitā un sastāvā. Lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu ietekmes zonās, veidojas jauns sabiedrības modelis, kas sastāv no četrām pamatgrupām - vietējiem, ienācējiem no Rīgas, ienācējiem no citām pilsētām un citām lauku teritorijām. Atšķirīgās vērtības, vajadzības un dzīvesveids ietekmē šīs teritorijas pārveidi atbilstoši grupu interesēm.

Atslēgvārdi: ģeogrāfiskā mobilitāte, apdzīvojums, periurbānisms, iedzīvotāju struktūra periurbānā telpā.

ANNOTATION

The doctoral dissertation is devoted to research changes in settlement patterns under the pressure of geographic mobility. Processes of change in the areas of rural territories which are influenced by big cities have to do not just with changes in the use of land, but also with fundamental transformations in the communities and lifestyles of society. These processes are called peri-urbanism.

Under conditions of industrialization, cities were the main force of attraction, and the main flow of migration was in the direction of cities as political, industrial, administrative and cultural centres. During the latter half of the 20th century, people all over the world began to change their human value orientations, and wealthier people began to look for living spaces outside of the city centres – in suburban areas and in closer or more distant rural territories. This process led to a new inflow of residents and, accordingly, an increase in population numbers. This has led to substantial changes in population structures. The emergence of peri-urban areas is likely to be one of the main developmental trends in urban areas which means that it is important to gain a broader understanding of peri-urban processes and changes in the population structure in Latvia. In this dissertation, population changes in suburban rural territories have been reviewed on the basis of an evaluation of one component in terms of population – changes in population numbers and compositions. Rural territories that are in the zones of influence of cities are seeing the emergence of a new model for society which is based on four basic groups – locals, migrants from Rīga, migrants from other cities, and migrants from other rural territories. There are also, however, different values, needs and lifestyles which lead to the transformation of the territory in line with the interests of the relevant groups.

Key words: geographical mobility, settlement, peri-urbanism, population structure of peri-urban territory.

SATURS

Tabulu saraksts.....	7
Attēlu saraksts.....	9
Ievads.....	10
1. Lauku izpētes teorētiskie koncepti un modeļi.....	17
1.1. Lauki kā izpētes kategorija ģeogrāfijā.....	17
1.2. Teorētiskie koncepti un modeļi par pārmaiņām laukos.....	21
1.3. Piepilsētas lauku teritoriju attīstība urbanizācijas procesu ietekmē.....	29
1.3.1. Suburbanizācija.....	29
1.3.2. Kontrurbanizācija.....	31
1.3.3. Periurbānās zonas kā urbanizācijas izpausmju atspoguļojums piepilsētas teritorijās.....	35
2. Iedzīvotāju mobilitāte kā apdzīvojumu ietekmējošs process piepilsētu teritorijās.....	47
2.1. Ģeogrāfiskā mobilitāte un apdzīvojuma pārmaiņas.....	47
2.2. Svārstmigrācijas iezīmes.....	49
2.3. Migrācijas virzieni un izpētes indikatori periurbānajā telpā.....	51
2.4. Galvenie ar ģeogrāfisko mobilitāti saistītie pētījumi Latvijā un kaimiņvalstīs.....	54
3. Dati, metodes un izpētes teritorija.....	58
3.1. Dati un metodes.....	58
3.2. Izpētes teritorijas raksturojums.....	60
4. Iedzīvotāju sastāva pārmaiņas pilsētu ietekmes zonu lauku teritorijās Latvijā.....	65
4.1. Iedzīvotāju sastāva pārmaiņas.....	65
4.1.1. Latvijā un reģionos.....	65
4.1.2. Lielo pilsētu piepilsētas zonās.....	71
4.2. Iedzīvotāju sastāva pārmaiņas Rīgas periurbānā zonā.....	75
4.2.1. Iedzīvotāju sociāldemogrāfiskais raksturojums.....	75
4.2.2. Svārstmigrācijas raksturīgās iezīmes.....	85
4.2.3. Dažādos laika periodos ienākušo migrantu raksturojums.....	93
4.2.4. Migrācijas plūsmas un modelis periurbānā zonā.....	97

4.3. Iedzīvotāju vērtējums par pārmaiņām laukos pilsētu ietekmes teritorijās.....	99
Secinājumi.....	104
Izmantotā literatūra	107
Pielikumi.....	123

TABULU SARAKSTS

1.1	Lauku attīstības modeļus raksturojošie rādītāji	28
1.2.	Periurbānās telpas izpēte, 2000-2009	36
1.3.	Periurbānās teritorijas raksturojošās iezīmes	41
2.1.	Migrācijas motīvi Latvijā pēdējo 10 gadu laikā	56
3.1.	Teritoriju un iedzīvotājus raksturojošie rādītāji Rīgā un Pierīgā	62
3.2.	Iedzīvotāju skaita pārmaiņas un mobilitāti raksturojošie rādītāji	62
4.1.	Ienācēju skaita izmaiņas Rīgas rajonā, 1996-2008	66
4.2.	Ienācēju no reģioniem skaita pieaugums Rīgas rajonā, 1996-2008	67
4.3.	Iedzīvotāju migrācijas dinamika Rīgas pilsēta-Rīgas rajons, 1999-2008	69
4.4	Iedzīvotāju sadalījums atbilstoši vecuma grupām plānošanas reģionos	69
4.5	Iedzīvotāju blīvums lauku reģionos, 2000-2006	70
4.6	Demogrāfiskā situācija Babītes pagastā, 1999-2009	70
4.7	Babītes pagasta/novada budžeta ieņēmumu dinamika, 1999-2009 (Ls)	71
4.8	Iedzīvotāju skaita izmaiņas Ozolnieku novadā, 2003-2009	71
4.9.	Iedzīvotāju skaita izmaiņas pa zonām, 2005-2008	73
4.10.	Respondentu grupu raksturojums	76
4.11.	Respondentu grupu mobilitātes motivācijas izmaiņas	77
4.12.	Iedzīvotāju pārcelšanās motīvi uz Pierīgu	78
4.13.	Ar Rīgu robežojošos pašvaldību iedzīvotāju grupu raksturojums	79
4.14.	Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kopš kura laika dzīvo)	81
4.15.	1.un 2.zonas lauku iedzīvotāju - respondentu grupu raksturojums	82
4.16.	1.un 2. zonas lauku iedzīvotāju – respondentu attieksmes pret dzīves vietu raksturojums	84
4.17.	Būtisku atšķirību pārbaude starp 1. un 2. zonas respondentiem ar Kruskala-Vallisa testu	85
4.18.	1. un 2.zonas lauku iedzīvotāju – respondentu mobilitātes raksturojums	86
4.19.	Vidējais braukšanas laiks uz darbu dažādās periurbānās zonās (minūtēs)	87
4.20.	Braucienu biežums uz Rīgu	88
4.21.	Vidējais braucienu skaits uz darbu Rīgā	89
4.22.	Vidējais braucienu biežums uz Rīgu no dažādām periurbānām zonām (mācību, dienesta, iepirkšanās)	90
4.23.	Vidējais braucienu biežums uz Rīgu no dažādām periurbānām zonām (kultūras, sporta, izklaides, medicīnas un sadzīves pakalpojumu)	91
4.24.	Vidējā braucienu skaita no 1. un 2. zonas būtiskuma pārbaude	92
4.25	Migrantu grupu salīdzinājums	95

4.26	Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 1. zonas laukos	97
4.27	Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 2. zonas laukos	97
4.28	Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 1. zonas pilsētās	97
4.29	Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 2. zonas pilsētās	98

ATTĒLU SARAKSTS

1.1.	Iedzīvotāju dekoncentrācijas process dažādos apdzīvojuma tipos	34
1.2.	Periurbānā attīstība Eiropā	37
1.3.	Rurālā-urbānā mijiedarbības nepārtrauktība	40
1.4.	Periurbāno teritoriju tipoloģija	43
1.5.	Periurbānās teritorijas tipi Austrālijas zinātnieku skatījumā	44
1.6.	Piepilsētas teritorijas iedalījums	45
2.1.	Ģeogrāfiskās mobilitātes daudzveidība	47
2.2.	Pārvietošanās virzieni periurbānajā telpā	51
2.3.	Periurbānās telpas modelis un apdzīvojumu ietekmējošie migrācijas procesi	52
3.1.	Iedzīvotāju skaita izmaiņas Rīgā un Pierīgā, 2000-2009	61
3.2.	Migrācijas pieaugums apmaiņā ar Rīgu un citām apdzīvotām vietām	63
4.1.	Iedzīvotāju blīvums plānošanas reģionos 2010. gada sākumā	65
4.2.	Iedzīvotāju grupu tipoloģija periurbānā telpā	68
4.3.	Iekšzemes migrācijas ietekme uz iedzīvotāju skaita un izvietojuma izmaiņām, 2006-2008	68
4.4.	Ilgtermiņa migrācijas saldo lauku pašvaldībās ap Latvijas lielajām pilsētām, 2005-2008	72
4.5.	Pētījumā lietotais lauku teritoriju iedalījums un kopējais ilgtermiņa migrācijas pieaugums, 2005-2008	74
4.6.	Svārstmigrācijas īpatsvars Rīgas aglomerācijā	75
4.7.	Respondentu grupu salīdzinājums pēc izglītības līmeņa, %	76
4.8.	Respondentu grupu salīdzinājums pēc ienākuma līmeņa, %	77
4.9.	Respondentu grupu raksturojums pa zonām (no kurienes ieradies), %	81
4.10.	Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kur strādā vai mācās), %	83
4.11.	Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kā sevi izjūt), %	84
4.12.	Respondentu grupu īpatsvara izmaiņas pa zonām, %	94
4.13.	Rīgas periurbānās zonas migrācijas modelis	98

IEVADS

Darba aktualitāte

20. gadsimta nogalē un 21. gadsimta sākumā lauku teritorijās notiek būtiskas pārmaiņas apdzīvojumā. Postindustriālā sabiedrībā veidojas citas vērtību sistēmas un līdz ar to veidojas cits priekšstats par lauku būtību un lomu sabiedrībā. Lielo pilsētu piepilsētas teritorijās transformācijas procesi notiek daudz ātrāk un uzskatāmāk. Latvijā līdzīgi kā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, atšķirībā no Rietumeiropas un ASV, šie procesi norisinās negatīva dabiskā pieauguma un darbaspēka intensīvas emigrācijas apstākļos.

Pārmaiņu procesi lauku teritorijās lielo pilsētu ietekmes zonās ir saistīti ne tikai ar pārmaiņām zemes lietojuma veidos, bet arī ar sabiedrības kopienu un dzīvesveida būtisku transformāciju. Visus šos procesus kopumā apzīmē ar periurbānismu, skatot tos saistībā ar suburbanizācijas un kontrurbanizācijas procesiem. Minētās pārmaiņas pēta ģeogrāfi un daudzu citu zinātņu pārstāvji.

Ar periurbānajām teritorijām saprotamas teritorijas ar mozaīkveida uzbūvi, kur savstarpēji mijas pilsētvide un lauksaimniecības teritorijām raksturīgi elementi (apbūve, ainava, zemes lietojums u.c.) (Atkinson A., 1999; Cavailles J. u.c., 2004; Hogarth K., 2005a, 2005b; Halfacree K., 2006a, 2006b, 2007; Bocz G.A. u.c., 2008; Hornis W. u.c., 2008). Lai gan šo teritoriju izcelsme ir lauksaimnieciska, funkcionāli tās ir cieši saistītas ar pilsētu, tajās vērojams iedzīvotāju pieaugums, iedzīvotājiem piemīt izteikta ģeogrāfiskā mobilitāte.

Industriālās sabiedrības apstākļos pilsēta bija galvenais pievilksanas objekts, galvenā iedzīvotāju migrācijas plūsma bija virzienā uz pilsētu kā politisku, industriālu, administratīvu un kultūras centru. Pasaulē 20. gadsimta otrajā pusē sabiedrībā sāka mainīties cilvēku vērtību orientācija un turīgākā sabiedrības daļa sāka meklēt dzīves telpu vispirms ārpus pilsētas centra, piepilsētās un arī tuvākajās un tālākajās lauku teritorijās. Šis process aptver jaunu iedzīvotāju pieaugumu, kā rezultātā vērojamas būtiskas apdzīvojamības izmaiņas.

Daudzās Eiropas valstīs ievērojami paplašinās tās teritorijas, kurās mijas privātmāju apbūves teritorijas ar lauksaimniecībā izmantojamām zemēm. Eiropā periurbānās zonas veido ļoti augstu īpatsvaru no valstu teritorijām, kā arī koncentrē ievērojamu iedzīvotāju skaitu, piemēram, Francijā periurbānās teritorijas aizņem 53%, bet tās apdzīvo 25% no kopējā iedzīvotāju skaita, Nīderlandē periurbānās teritorijas aizņem 57%, bet tās apdzīvo 38% no kopējā iedzīvotāju skaita, Beļģijā 40% un 34%, Lielbritānijā 36% un 27% (Territory matters..., 2006).

20. gadsimta nogalē pēc neatkarības iegūšanas pārmaiņu procesi laukos sāka iezīmēties arī Latvijā. Mūsdienās Latvijā, līdzīgi kā daudzās citās pasaules valstīs, vienlaicīgi ar iedzīvotāju virzību no laukiem uz pilsētām notiek arī pretēja iekšējās migrācijas kustība – pilsētu iedzīvotāju migrācija uz lauku teritorijām pilsētu apkārtnē. Tik straujš pilsētu iedzīvotāju pieplūdums atsevišķās lauku teritorijās Latvijā ir jauna iezīme, kuras rezultātā pārmaiņu procesi norit īpaši strauji.

Latvijā lauku pētniecībai pēdējo divdesmit gadu laikā tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība, īpaši saistībā ar lauku nozīmes pārvērtēšanu sabiedrībā. Ar lauku telpas racionālu izmantošanu, lauku apdzīvojumu, lauku attīstību saistīti daudzu ģeogrāfu pētījumi (Eglīte P. u.c., 1977; Kasparovica M., Zīverte V., 1984; Melluma A. u.c., 1996; Knappe E., Krauklis A., 1998; Jankevics J., 2000; Markausa M.I., 2000; Krišjāne Z., Bauls A., 2007; Krišjāne Z., Bērziņš M., 2009; Grīne I., 2009; Penēze Z., Nikodemus O., Krūze I., 2009; Kūle L., 2008, 2009; u.c.).

Dažādas sociālas un ekonomiskas pārmaiņas laukos pētījuši arī citu zinātņu pārstāvji (Tīsenkopfs T., 1998, 1999; Zobena A., 1999; Rivža B., 2000; Krūzmētra M., Rivža B., 2001; Strīķis V. u.c., 2007; Šūmane S., 2010; Rasnača L., 2011).

Sabiedrības noslāņošanās rezultātā arī Latvijas pilsētās daļa iedzīvotāju, augot labklājībai un ienākumiem, ir pārvērtējusi savas vajadzības un pārceļas uz pilsētām piegulošajām lauku teritorijām. Laukos ienāk turīgāks iedzīvotāju slānis (Caruso G., 2001). Tā rezultātā daudzās lauku teritorijās notiek ievērojamas sociālās pārmaiņas, ko pilsētu un lauku iedzīvotāji vērtē atšķirīgi un pauž pat pretējus viedokļus. Par šīm pārmaiņām liecina daudz datu – pilsētu iedzīvotāju migrācija uz lauku teritorijām, privātmāju būvniecības pieaugums, jaunu ciematu celtniecība, nekustamā īpašuma tirgus ar apbūves zemēm un privātmājām izveidošanās un attīstība, lauksaimniecības zemju transformācija apbūves zemēs, noteiktas iedzīvotāju grupas mājsaimniecību ienākumu pieaugums. Šīs pārmaiņas vispirms izpaužas vizuāli.

Periurbānu teritoriju veidošanās būs viena no galvenajām lauku telpas attīstības tendencēm perspektīvā (Caruso G., 2001), tādēļ ir svarīgi iegūt plašāku izpratni par periurbānajiem procesiem un iedzīvotāju sastāva pārmaiņām Latvijā.

Promocijas darbā pārmaiņas apdzīvojumā piepilsētas lauku teritorijā skatītas, izvērtējot vienu no apdzīvojuma komponentēm – pārmaiņas iedzīvotāju skaitā un sastāvā. Šī darba ietvaros par laukiem uzskatāmas teritorijas, kas administratīvi nav noteiktas kā pilsētas. Līdzšinējā zinātniskajā izpētē Latvijā lauku teritorijas pilsētu ietekmes zonā apzīmētas ar terminu piepilsētas lauku teritorijas. Mūsdienų rietumu pētnieki lauku teritorijas pilsētu ietekmes zonā analizē izmantojot periurbānās teritorijas konceptu, kas aktualizējies 20. gadsimta nogalē.

Pētījuma objekts – piepilsētu lauku teritorijas.

Pētījuma priekšmets – apdzīvojuma pārmaiņas piepilsētu lauku teritorijās.

Darba mērķis – izvērtēt apdzīvojuma pārmaiņas piepilsētas teritorijās, analizējot iedzīvotāju sastāvu un mobilitātes norises Latvijā.

Hipotēze – ģeogrāfiskās mobilitātes norises izraisa apdzīvojuma, tai skaitā iedzīvotāju sastāva un struktūras, pārmaiņas piepilsētas teritorijās.

Darba uzdevumi

1. Apkopot līdzšinējo pētījumu pieredzi par lauku izpēti ģeogrāfijā un ar to saistītos konceptus.
2. Raksturot periurbāno attīstību kā aktuālu izpētes virzienu pasaulē un Eiropā.
3. Izvērtēt teorētiskās nostādnes par iedzīvotāju pārmaiņām un mobilitāti periurbānajās teritorijās.

4. Analizēt iedzīvotāju sastāva pārmaiņas mobilitātes norisēs lauku teritorijās pilsētu ietekmes zonās Latvijā.
5. Izvērtēt iedzīvotāju sastāva pārmaiņas un mobilitāti Rīgas periurbānajā telpā.

Darba zinātniskā novitāte

- Pirmo reizi, pielietojot periurbānās attīstības konceptu, Latvijā analizētas pārmaiņas iedzīvotāju sastāvā piepilsētas lauku teritorijās saskaņā ar jaunākajām atziņām lauku un mobilitātes izpētes teorijās.
- Latvijā pirmo reizi vērtēta saikne starp dažādiem apdzīvojamības tipiem Rīgas piepilsētas zonā, analizējot iedzīvotāju sastāvu, migrācijā un svārstmigrācijā iesaistīto iedzīvotāju pārvietošanās un pārcelšanās motīvus.
- Izstrādāta jauna metodika pārvietošanās (uz darbu, mācībām, iepirkšanās, pakalpojumu, kultūras, medicīnas braucieni) biežumu izmantošanai periurbānās teritorijas raksturošanai.
- Izveidots Rīgas periurbānās zonas modelis, novērtēti migrantu pārvietošanās virzieni un apjoms, pamatojoties uz teorētiskajiem modeļiem.
- Noskaidrots iedzīvotāju viedoklis par pārmaiņu procesiem periurbānajās teritorijās, salīdzinot pilsētu un lauku iedzīvotāju skatījumu.

Ierobežojumi

1. Attiecīgās statistikas trūkums – nav rādītāju par iedzīvotāju nodarbinātību gan dzīvesvietā, gan Rīgā, sabiedrības profesionālais dalījums, nav redzams ģimeņu sastāvs šajās pašvaldībās. Precīzi nav datu par svārstmigrantu profesionālo sadalījumu. Nav datu par pakalpojumu izmantojumu. Šo datu trūkums ierobežo detalizētāku parādību izpēti, to cēloņu un seku analīzi un procesu tālāku prognozējamību.
2. Līdz šim nav veikti plašāki un reprezentatīvi pētījumi, lai iegūtu dažādu sociālo grupu viedokļus par lauku telpā notiekošajiem procesiem un periurbāno procesu izpratni.

Promocijas darba rezultāti var tikt izmantoti lauku attīstības problēmu risināšanai nacionālajā, reģionālajā un vietējā līmenī, lauku attīstības politikas veidošanā Latvijā, lai varētu ietekmēt telpiskos attīstības procesus saistībā ar iedzīvotāju piesaisti lauku teritorijām, tādējādi mazinot nevienmērīgo apdzīvojamību un depopulācijas sekas. Pētījuma rezultātus var izmantot arī Austrumeiropas valstu lauku attīstības politikas izstrādē, ņemot vērā, ka straujās pārmaiņas un to telpiskās izpausmes postsociālisma valstīs ir līdzīgas.

Periurbanizācijas procesu pētīšana paver skatu uz lauku teritoriju nākotnes attīstību, tādēļ svarīgi turpināt pētīt notiekošo Latvijā un vienlaicīgi paplašināti apgūt citu valstu pieredzi.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Doktorantes publikācijas saistībā ar pārmaiņām lauku telpā

Raksti

1. Bērziņš M., Krišjāne Z., **Krūzmētra Ž.** (2010) Periurbānās attīstības iezīmes Pierīgā. LU Raksti. Zemes un vides zinātnes, 752.sējums, Latvijas Universitāte 2010. 253.-267.lpp.
2. Ķūsis J., **Krūzmētra Ž.**, Bite D. (2008), Pašvaldību stratēģijas teritorijas ilgtspējīgā attīstībā, „Economic Science for Rural Development” Proceedings of the International Scientific Conference, Nr. 15, Jelgava, 88-94 lpp.
3. **Krūzmētra Z.**, Rasnaca L. (2007). Small Towns as Employment and Service Centers. Ģeogrāfiski Raksti/ Folia Geographica, 13, 134-145.
4. Saulāja I., Rasnača L., **Krūzmētra Ž.**, Bite D. (2007) "*Nodarbinātības problēmas mazpilsētās Latvijā pēc iestāšanās ES*", „Employment problems of small towns in Latvia after accession to the EU", Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for the Rural Development", Nr. 12, Jelgava, 2007. 167. - 175. lpp.
5. Rasnača L., **Krūzmētra Ž.** (2006) "*Changes in the Towns and Countryside of Latvia after Accession to the European Union*" / LU, Stratēģiskās Analīzes Komisija "Uncertain Transformations – New Domestic and International Challenges" Proceedings of the International Conference Riga, November 9-11, 2006, LU 2007, pp. 343-357p.
6. **Krūzmētra Z.**(2006) "Counterurbanisation as new tendency of 21th century", Collection of papers of international conference "Countryside – Our World", Česky Krumlov 1. -3.3. 2006, 173-181p.
7. **Krūzmētra Ž.**, Krūzmētra M.(2005) „Latvijas lauku jauna iezīme”, Proceedings of the international scientific conference „New dimensions in the development of society”, 16-17 June, 2005 Jelgava, Latvia. Publikācijas apjoms – 0,65 iespaidloksnes, 50-57lpp.

Monogrāfija

Darbspēka ģeogrāfiskā mobilitāte. Eiropas Savienības Struktūrfondu nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekts „Labklājības ministrijas pētījumi” Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0003. Projekta vadītāja: Zaiga Krišjāne. Pētnieku grupa: Andris Bauls, Māris Bērziņš, Māris Brants, Zane Cunska, Pārsla Eglīte, Ilze Gņedovska, Bronislavs Ivbulis, Gaļina Kaņējeva, Gatis Kristaps, **Ženija Krūzmētra**, Laila Kūle, Aija Lulle, Ieva Marga Markausa, Mareks Niklass, Iveta Pavlina, Nellija Titova, Sanita Vanaga, Armands Vilciņš, Inna Bronislava Zariņa. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007, XII , 240 lpp.

Tēzes

1. Krūzmētra Ž. (2011) „Periurbānās zonas iedzīvotāju raksturojums” Tēzes publicētas tēžu krājumā LLU 69.zinātniskā konference „Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2011.

2. Kruzmetra Z. (2010) „Demographic Pressure to Periurban Territories: Case of Latvia”, Regional Responses and Global Shifts: Actors, Institutions and Organisations, Annual International Conference 2010 Pecs, Hungary 24th-26th May, 225p.
3. Krūzmētra Ž. (2010) „Sociālie procesi periurbānajās teritorijās”. Tēzes publicētas tēžu krājumā LLU 68.zinātniskā konference „Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2010.
4. Kruzmetra Z. (2008) Social changes in small towns and surrounding rural territories of Latvia” International conference „Socio-demographic change of European cities and its spatial consequences”, Leipzig 14-16 April 2008.
5. Krūzmētra Ž. (2008) „Pievilcība kā inovatīva lauku teritoriju pazīme”. Tēzes publicētas tēžu krājumā LU 66. zinātniskā konference “Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2008.
6. Krūzmētra Ž.(2007) „Iedzīvotāju piesaiste Latvijas mazpilsētām un laukiem”. Tēzes publicētas tēžu krājumā LU 65. zinātniskā konference “Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2007.
7. Rasnača L., Krūzmētra Ž. (2007). Disposition to Changes in the Towns and Countryside of Latvia after Accession to the European Union // CONGEO`07 „Regions, Localities and Landscapes in New Europe”, Brno, 48-49
8. Kruzmetra Z.(2006) „Counterurbanisation as New Tendency of 21th Century”, Sbornik abstraktu z mezinarnodni vedecke konference „Countryside – our world”, Cesky Krumlov 1-3.03.2006.
9. Krūzmētra Ž. (2006) „Iedzīvotāju noslāņošanās Pierīgā”. Tēzes publicētas tēžu krājumā LU 64. zinātniskā konference “Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2006.
10. Krūzmētra Ž. (2005) „Nekustamā īpašuma tirgus ietekme uz iedzīvotāju migrācijas procesu Latvijas laukos”. Tēzes publicētas tēžu krājumā LU 63. zinātniskā konference “Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2005.

Doktorantes piedalīšanās konferencēs un zinātniskos semināros

1. Dalība starptautiskajā konferencē „Regional responses and global shifts: actors, institutions and organisations” Pečā, Ungārijā, 2010.g. 24-26. maijā, Referāts: „Demographic Pressure to Periurban Territories: Case of Latvia”.
2. Dalība LU 68. zinātniskajā konferencē Cilvēka ģeogrāfijas sekcijā, 2010.gada februārī, Referāts: „Sociālie procesi periurbānajās teritorijās”.
3. Dalība starptautiskajā konferencē *Social sciences in global world: possibilities, challenges and perspectives* Klaipēdā, Lietuvā, 2009.gada 8-9.oktobrī, Referāts: „Development and Challenges in Peri-urban areas in Latvia” (līdzautori Z.Krišjāne, M.Bērziņš)
4. Dalība LU 67.zinātniskajā konferencē, Cilvēkģeogrāfijas sekcijā, 2009.gada 4.februārī, Referāts: „Teritorijas izvēles motīvi: kopējais un atšķirīgais”

5. Dalība 9.starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Ekonomikas zinātne lauku attīstībai 2008" (Economic Science for Rural Development 2008) 2008.gada 24. un 25. aprīlī Jelgavā, Referāts: „Pašvaldību stratēģijas teritorijas ilgtspējīgā attīstībā”.
6. Dalība starptautiskajā konferencē “Socio-demographic change of European cities and its spatial consequences”, Leipzig (Germany), 14-16 April 2008, Referāts: „Social changes in small towns and surrounding rural territories of Latvia”.
7. Dalība LU 66. zinātniskajā konferencē Cilvēka ģeogrāfijas sekcijā, 2008.gada 29.janvārī, Rīgā. Referāts „Pievilcība kā inovatīva lauku teritoriju pazīme”. Tēzes publicētas tēžu krājumā “Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne”, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga 2008.
8. Dalība starptautiskajā konferencē „Migration and Identity in the European Union” Oradea, Rumānija, 8-9.novembris 2007. Referāts „Potential Return of Labour Migrants to Latvia”. Saņemts sertifikāts.
9. Dalība starptautiskajā konferencē CONGEO`07 „Regions, Localities and Landscapes in New Europe” Brno, Čehija 2007.gada 27.08.-31.08. Referāts „Disposition to Changes in the Towns and Countryside of Latvia after Accession to the European Union”.
10. Dalība starptautiskajā zinātniskā konferencē: „Economic Science for the Rural Development”, LLU, Jelgava 2007.gada 25. – 26.aprīlis, Referāts: „Nodarbinātības problēmas mazpilsētās Latvijā pēc iestāšanās ES”.
11. Dalība starptautiskā konferencē „Comparing Regional Development in the Baltic States”, 2007.gada 1-3.februārī, Rīgā. Referāts „Small Towns as Employment and Service Centers”
12. Dalība LU 65. zinātniskajā konferencē Cilvēka ģeogrāfijas sekcijā, 2007.gada 29.janvārī, Rīgā. Referāts „Iedzīvotāju piesaiste Latvijas mazpilsētām un laukiem”.
13. Dalība starptautiskajā konferencē „Uncertain Transformations: New Domestic and International Challenges”, 2006.gada 9-12.novembrī Rīgā. Referāts „Changes in the towns and countryside of Latvia after accession to the EU”.
14. Dalība Latvijas Sociologu Asociācijas organizētajā Baltijas valstu sociologu konferencē „Baltic Readings”, 20-21.10.2006, Rīgā. Referāts „Employment problems in small towns in Latvia”.
15. Dalība starptautiskajā konferencē “European Rural Future: Landscape and Interface”, kas notika 2006.gada 4.-9.septembrī Berlīnē un Brandenburgā. Referāts „Innovative territories and Social Changes in the Rural Space of Latvia”.
16. Dalība starptautiskajā konferencē „Countryside – Our World”, kas notika Česky Krumlov pilsētā, kuru rīkoja Čehijas Lauksaimniecības universitāte 2006.gada 1 - 3.martā. Referāts: „Counter-urbanization as new tendency of 21th century”.

17. Dalība starptautiskajā zinātniskā konferencē „New dimensions in the development of society”, 2005.gada 16-17 jūnijā, SZF, LLU. Referāts: „Latvijas lauku jauna iezīme”.

Līdzdalība zinātniskajos projektos

1. Dalība projektā „Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālas programmas darba tirgus pētījumi” projekta “Labklājības ministrijas pētījumi” Nr.VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0003 „Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte” (2005-2007)
2. Dalība IZM finansētā LLU pētniecības projektā „Objektīvo un subjektīvo faktoru ietekme uz iedzīvotāju piesaisti Latvijas mazpilsētām un lauku teritorijām” (zin.vad. prof. J.Ķūsis), 2006
3. Dalība IZM finansētā LLU pētniecības projektā „Mazpilsētu kā nodarbinātības un pakalpojumu centru attīstības stratēģijas” (zin.vad. J.Ķūsis), 2007
4. Dalība IZM finansētā LLU pētniecības projektā „Mazo lauku pilsētu resursu centru izveide” (zin.vad. prof. J.Ķūsis), 2008
5. Dalība LZP finansētā projektā „Uzņēmējdarbības veicināšana Latvijas laukos: ekonomiskie un sociālie nosacījumi”. LZP 09.1579. (zin. vad. doc.emer. M. Krūzmētra), 2010

Pateicības

Autore izsaka pateicību par vērtīgiem ierosinājumiem, komentāriem un atbalstu profesorei Zaigai Krišjānei, bet jo īpaši docentam Andrim Baulam par palīdzību iedzīvotāju aptaujas datu masīva apstrādē.

Promocijas darba sagatavošanu un aprobāciju ievērojami veicināja Eiropas Sociālā Fonda projekts “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

1.nodaļa

LAUKU IZPĒTES KONCEPTI UN MODEĻI

Ģeogrāfiskie pētījumi par laukiem cieši saistīti ar vispārējām zinātnes attīstības tendencēm. Tādām ģeogrāfiskām pamatkategorijām kā telpai un vietai mūsdienās tiek piešķirta arvien lielāka nozīme sabiedrības uzbūves, pārmaiņu un attīstības procesu izskaidrošanā. Skatot mūsdienu procesus, cilvēka ģeogrāfijas, sociālo zinātņu un vides zinātņu lauki arvien vairāk pārklājas.

Promocijas darbā skatīti jautājumi par apdzīvojuma pārmaiņām periurbānajās teritorijās, par to kā lauku teritorijas pilsētu ietekmes zonā piedzīvo dažādas pārmaiņas, ietekmējot apdzīvojuma kategorijas, skatot kā tās mainās, saplūst, rodas jaunas, kā tās, vienlaikus pašām mainoties, pārtop līdz ar sabiedrības un dabas attīstības procesiem.

1.1. Lauki kā izpētes kategorija ģeogrāfijā

Zinātniskajā literatūrā lauku definējumi dažādās valstīs, dažādos laika periodos veidojušies atšķirīgi. Pasaulē meklējumi pēc arvien pilnīgākas lauku definīcijas ilgst jau vairāk kā septiņdesmit gadu (Gilbert A., 1982) un joprojām šim jautājumam tiek pievērsta zinātnieku uzmanība. To starpā nav viennozīmīga skatījuma, bet ir daudzas, dažādas, interpretācijas. Tieši dažādības dēļ, ne oficiālā līmenī, ne sabiedrībā nav vienotas izpratnes par jēdziena „lauki” nozīmi (Halfacree K., 2006b).

Dažādu zinātņu pārstāvji rakstot par laukiem nepiedāvā definīcijas tradicionālā izpratnē, bet formulē lauku raksturīgākās pazīmes. Ģeogrāfs M. Vuds (M. Woods) (Woods M., 2006) par tādām nosauc četras:

- indeksus (iedzīvotāju blīvumu, iedzīvotāju vecuma struktūru, migrācijas plūsmas);
- socio-kulturas iezīmes (iedzīvotāju vērtības un savstarpējās attiecības);
- teritoriju raksturojošas iezīmes (primārā ražošana, kas galvenokārt ir lauksaimniecība, patēriņa iezīmes);
- sociāla reprezentācija (izmaiņu raksturs lauku telpā).

Sociologi V. Falks (W. Falk) un T.A. Laisoms (T.A. Lysom) norāda uz trīs laukus raksturojošām pazīmēm (William W. u.c., 2007), kas saturā ir tuvas, bet formulējums ir ierobežotāks:

- mazāks iedzīvotāju blīvums;
- galvenā nodarbinātības sfēra ir lauksaimniecība;
- vērtību sistēmas centrā ir tradīciju saglabāšana.

Lauku jēdziena definīcija nav atrodamā arī visaptverošā lauku pētniecībai veltītā rokas grāmatā. P. Klouks (P. Cloke), kurš ir autors nodaļai par lauku jēdziena konceptualizāciju, apraksta lauku koncepta izpratni trīs teorētisku skatījumu aspektā (Handbook..., 2006):

- funkcionāla pieeja (ekstensīva zemes izmantošana, galvenās nozares ir lauksaimniecība un mežsaimniecība);
- politiski ekonomiska pieeja (ekonomiskās darbības nozīme sniedzas pāri nacionālām robežām);

- sociālas konstrukcijas nozīme (lauku kultūra kā tradīciju uzturētāja, dzīves veids, kuru raksturo respekts pret vidi un attiecību kvalitāti).

Koncepta definīcija atrodama G. Osipova rediģētajā Enciklopēdiskajā vārdnīcā, kur precīzi formulēts, ka lauki ir „vēsturiski izveidojusies iekšēji diferencēta sociāli-teritoriāla sabiedrības apakšsistēma” (*Энциклопедический...*, 1995:168).

Tradicionālos pētījumos ar laukiem saprot teritoriju ar noteiktām robežām ārpus pilsētas ar tai piemītošu specifisku, vēsturiski veidojušos attīstības modeli un sociālajām pazīmēm (Esposti R., Sotte F., 1999). Šo pēdējo lauku būtības traktējumu autore ir pieņēmusi par sava pētījuma pamatskatījumu.

Lauki kā sistēma. Lauki ir gan telpiska, gan sociāla kategorija. Lauku telpu var skatīt gan kompleksi, gan arī kombinējot dažādas pieejas:

- 1) pozicionāla pieeja (horizontāla un vertikāla);
- 2) strukturāla pieeja;
- 3) attīstības (evolūcijas) pieeja.

Laukus var vērtēt gan no dabas vides, gan no cilvēka ģeogrāfijas, gan sociālekonomiskā un sociālkultūras skata punkta. Tai pašā laikā vienlaicīgi var mēģināt identificēt vispārīgos un specifiskos lauku pārmaiņu mehānismus, to cēloņus un sekas nepārtrauktā laika plūsmā caur diviem it kā šķietami līdzīgiem ietvariem – teorētiskiem konceptiem/modeliem:

- 1) pilsēta – lauki;
- 2) centrs – perifērija.

Zinātniskajā literatūrā autori P. Hromi un V. Jančaks (P. Chromy, V. Jančak) piedāvā lauku telpu analizēt kā sistēmu, pētot to nošādiem skatu punktiem (Chromy P., Jančak V., 2006):

- hierarhija/mērogs, spēks un atkarība; iekšējā un ārējā pasaule; valdošs – veicinošs, atkarīgs – neatkarīgs;
Lauku telpa kā iekšējā pasaule, lauku telpu aptverošā pasaule, to atkarība, hierarhija.
- laiks/attīstība: dinamisks (modernizējošs, atstarojošs un akceptējošs) un stagnants (tradicionāls, relikts), tradicionāls-moderns-postmoderns;
Atbilstoši minētajam Latvijas laukus var iedalīt tradicionālos un modernos, kur notiek dažādi pārkārtošanās procesi, ieviestas inovācijas.
- pārmaiņu raksturs un intensitāte: atgriezeniskas vai neatgriezeniskas, periodiskas – cikliskas;
Sociālo pārmaiņu, sabiedrības izraisīto pārmaiņu raksturs un izvērtējums lauku telpā.
- funkcionāli – telpiskas iezīmes: homogēnas – monofunkcionālas, heterogēnas - multi/polifunkcionālas;
Lauki kā dzīves telpa, kā teritorija gan darbam, gan atpūtai/rekreācijai.
- sociāltelpiska un privātīpašnieciska telpa: individuālā telpa (indivīdu lauki, cilvēki, īpašnieki, fermeri), kolektīva telpa (sabiedrības lauki, lietotāji, patērētāji);

- kultūras telpa: kā lauku dzīves telpa, kā mantojums.

Analizējot laukus kā sistēmu izmantojot dažādas pieejas, var secināt, ka cilvēkkapitāla kvalitātes nozīme teritorijā ir principiāli nozīmīga rurālās telpas attīstībai nākotnē. Šīs analīzes kontekstā lauki tiek skatīti/parādīti kā reģionālu sistēmu mozaīka (lauki daudzskaitlī), kas atšķiras ne tikai pēc pašreizējām problēmām (sekām), bet daļēji arī pēc to izcelsmes mehānismiem. Viss minētais ilgtermiņā saistās ar cilvēku/sabiedrības un ainavas vides mijiedarbību, kas ir vispārīgs attīstības likums, nosacījums (pārsvārā ekonomisks), tomēr bieži modificējas speciālos apstākļos individuālas lauku telpas iekšpusē (caur socio-kultūras vidi).

Jau 1887. gadā darbā „Kopiena un pilsoniskā sabiedrība” (*Gemeinschaft und Gesellschaft*) F. Tenīss (F. Tönnies) raksturo lauku teritoriju kā kopienas dzīves un darbības telpu un pilsētas kā pilsoniskās sabiedrības izpausmes telpu, balstoties uz vēsturisko konceptu dihotomiju. Katrai no šīm teritorijām ir raksturīgas savas atšķirīgas sociālekonomiskās aktivitātes, vides īpatnības, sociālo attiecību modeļi, identitātes. Savukārt, raksturojot mājsaimniecību faktisko formu, viņš min trīs apdzīvojamības veidus – izolētu viensētu, lauku sētu ciemā un pilsētu. F. Tenīss (F. Tönnies) norāda, ka pilsētas iedzīvotāji pārtiku neražo, balstās uz preču apmaiņu, un tādejādi nodrošina apmaiņu ar lauku iedzīvotājiem (Tönnies F., 2001). Kaut arī dažādas sociālās un tehnoloģiskās pārmaiņas ir satuvinājušas lauku un pilsētu vides un dzīves modeļus, joprojām starp tām pastāv būtiskas atšķirības. Pilsētu un lauku teritoriju ģeogrāfiskās robežas kļuvušas neskaidrākas, taču atšķirības starp laukiem un pilsētu saglabājas to sociālajās īpatnībās (Cloke P., 2006)

Starp pilsētu un lauku sabiedrību pastāv daudz stereotipisku raksturojumu, kuri definē laukus saistībā ar tipiskajām lauku sabiedrības būtiskajām atšķirībām no pilsētas sabiedrības (Champion T., Hugo G., 2004).

Administratīvā sistēma izmanto kādu no pilsētu un lauku atšķirību raksturojošiem kritērijiem: iedzīvotāju skaita robežlielumu, iedzīvotāju blīvumu, un vienlaidus apbūvētu teritoriju (attālumu starp ēkām), pašvaldības administratīvo statusu, iedzīvotāju īpatsvaru, kas nodarbināts lauksaimniecībā, pakalpojumu, ekonomisko aktivitāšu un saišu esamību, kas raksturo saistību ar pilsētas reģiona centrālo pilsētu (Champion T., Hugo G., 2004).

Lielbritānijā, lauku raksturošanai izšķir šādus jēdzienus: „saglabātie lauki” (*preserved countryside*), kam raksturīgi protesti, kas vērsti pret attīstību un sasniedzamības uzlabošanu, „strīdus lauki” (*contested countryside*), kam raksturīgi konflikti starp vietējiem iedzīvotājiem un jaunpienācējiem, „paternālisma lauki” (*paternalistic countryside*), kur liela nozīme ierādīta zemes īpašniekiem kā zemes pārvaldniekiem, „klientu lauki” (*clientelistic countryside*), kas pilnībā atkarīgi no subsīdijām un korporatīvam saitēm starp vietējo kapitālu un valsts aģentūrām (Brandt J. u.c., 2001).

Pārmaiņas Eiropas laukos 20. gs. beigās / 21. gs. sākumā. Tradicionāli rurālais ir skatīts kā statisks un nemainīgs, bet urbānais kā dinamisks un atīstošs. Tomēr mūsdienās robežlīnija starp urbāno un rurālo intensīvi saplūst, kļūst arvien neskaidrāka. Līdz ar to daudzām vietām, kas atrodas starp urbāno un rurālo, piemīt gan urbānajam, gan rurālajam raksturīgās iezīmes. Ruralitāti var izprast divos veidos – pirmkārt, kā mentālu konstrukciju jeb caur sociālu reprezentēšanu un, otrkārt, kā konkrētu lauku vietu, kuru var apskatīt no dažādu lauku funkciju viedokļa (Ilbery B., 1998).

Eiropā pārmaiņas laukos vērojamas jau 20. gadsimta pēdējā trešdaļā kopš 1970. gadiem (ASV jau no 1950. gadiem). 20. gadsimta nogalē Eiropā nobriest vajadzība pēc jauna skatījuma uz lauku attīstību, jauna lauku attīstības pamatkoncepta. Jaunās Eiropas lauku politikas pamatdokumentā Korkas deklarācijā (pieņemta 1996.gadā Korkas konferencē) dokumentēts, ka lauku vērtība un nozīme atjaunojas, ka notiek lauku renesanse/atdzimšana, ka lauki veidojas kā dzīves telpa (The Cork Declaration, 1996).

Atšķirībā no līdzšinējā skatījuma, lauki tiek skatīti kā:

- patstāvīgs sistēmas elements,
- dzīves telpa dažāda vecuma cilvēkiem,
- alternatīva dzīves un darba vide, kur ērtāk dzīvot,
- telpa ar jaunu dzīves vides kvalitāti.

2004. gadā Zālburgas konferencē, kas ir otrs nozīmīgākais ar jauno Eiropas lauku attīstības politiku saistītais forums, ES valstu pārstāvji novērtēja kopš Korkas deklarācijas pieņemšanas paveikto un apstiprināja nepieciešamību sekmēt iesākto lauku attīstības politiku (Zālburgas konferences..., 2004).

Pēdējos desmit gados lauku pētnieki arvien lielāku uzmanību pievērš ekonomisko, sociālo un kultūras pārmaiņu ietekmei uz lauku telpu. Arvien vairāk tiek uzsvērts sociālais aspekts, ka telpu veido sociālās attiecības (Mahon M., 2007). Šī pieeja skata telpu caur attiecību prizmu, sociālo attiecību veidošanos, kas atspoguļo dažādu cilvēku praksi. Telpas „piesavināšanās” un lietošana saistīta ar to, cik katra konkrētā telpa ir aizņemta ar objektiem, aktivitātēm, indivīdiem, šķirām, sociālām grupām. Telpas dominēšanā ņem vērā/skata, kuras spēka grupas vai indivīdi nosaka telpas veidošanos un organizēšanos (Harvey D., 1991).

Lauku apvidi ilgstoši tika uzskatīti par teritorijām, kurās iedzīvotāju skaits samazinās. To ietekmē tādi faktori kā gados jaunu iedzīvotāju migrācija uz pilsētām, zems iedzīvotāju skaita pieaugums, nesabalansēta iedzīvotāju struktūra, no kā izriet arī iedzīvotāju novecošanās. 20. gadsimta 80. gados radās jēdziens „lauku renesanse”, kad bija novērojams iedzīvotāju skaita pieaugums vairākos lauku apvidos, pretēji visām prognozēm. Tas netika novērots visur – daudzos reti apdzīvotos reģionos iedzīvotāju skaits turpināja samazināties, bet tas strauji auga ap lielajām pilsētām. Tai pat laikā vairākos mazapdzīvotos reģionos iedzīvotāju skaits ievērojami pieauga – Skotijā, Islandē, Īrijas rietumos un Zviedrijas ziemeļos (Lismanis A., 2000). Jaunā Eiropas lauku attīstības politika pēc savas būtības ir reruralizācijas politika, kas vērsta uz lauku atdzimšanu un atjaunotni. Reruralizācija tiek realizēta gan caur atbalstu lauku ražošanai, lauku uzņēmējdarbībai, gan lauku apdzīvotības veicināšanai, pieaug veselīgas, tīras pārtikas nozīme, veselīga dzīvesveida nozīme, kas maina sabiedrības skatījumu uz laukiem kopumā.

20./21. gadsimta mija iezīmē daudzus jaunus aspektus lauku attīstībā - gan ekonomiskus, gan sociālus, gan vides aspektus.

Ekonomiskie aspekti:

- 1) lauksaimniecības ekstensifikācija (kopš 2000. gada tas ir ES kopējās lauksaimniecības ekonomikas pamatnostādnes lietots jēdziens) – tas nozīmē „citādāk ražot”, iegūt lauksaimniecības produkciju saudzējot dabas vidi;
- 2) daudzveidīgas ekonomiskās aktivitātes – gan ar lauksaimniecību saistītās, gan nelauksaimnieciskās – tūrisms, informācijas tehnoloģijas.

Sociālie aspekti:

- 1) lauki kā alternatīva dzīves un darba vide, kur ērtāk dzīvot, piedāvājot jaunu dzīves kvalitāti;

- 2) „rurbanizācija” – jaunu „laucinieku” ienākšana, kas par dzīves vietu izvēlas laukus;
- 3) lauki kā tradicionālo, lokālo, etnisko vērtību avots, ko var piedāvāt pārsātinātajai pilsētu sabiedrībai, arī dabisku pārtiku salīdzinājumā ar lielveikalu standartizētajām pārtikas ķēdēm.

Vides aspekti:

- 1) bioloģiskā daudzveidība kā vērtība pati par sevi, īpaši pēc lielražošanas negatīvās ietekmes uz vidi;
- 2) tīra, augstvērtīga, dabiski izaudzēta pārtika;
- 3) straujā biotehnoloģiju izplatība rada pilnīgi jaunu skatījumu kas ir dabisks, daba, dabiska vide;
- 4) lauku dabas, lauku ainavas komercializācija – ne tikai kā lauksaimniecības ražošanas potenciāls.

Saistībā ar šiem aspektiem aktualizējusies lauku pētniecība gan Eiropā, gan citās valstīs.

1.2. Teorētiskie koncepti un modeļi par pārmaiņām laukos

Pārmaiņas laukos var skatīt dažādu teorētisko konceptu un modeļu kontekstā.

Pārmaiņas laikā

Cilvēka ģeogrāfijā laiks tiek skaidrots divos atšķirīgos veidos: kā fiziska laika dimensija un kā sociālas pārmaiņas. Fiziskā laika dimensija ir precīzi izmērāma. Fizisko laika dimensiju skata *dinamiskajos modeļos* (kontrastā *statiskajiem modeļiem*, kas apraksta situāciju kādā laika momentā) un pamato ar *laika sēriju datiem un analīzi*. Otra pieeja laika dimensijai saistās ar sociālajām pārmaiņām, kur akcentēts “laika saturs”, pētot atsevišķas apstākļu kopas evolūciju. Šī pieeja fokusējas uz sociālajiem procesiem: dažādām ekonomiskajām, politiskajām un kultūras pārmaiņām. To izpētes forma, ir atkarīga no teorijas, kuru izmanto, lai definētu izmaiņu raksturu.

Ģeogrāfijā tradicionāli telpu pēta saistībā ar laiku. Tāpat kā laiku, telpu var uzlūkot kā “fizikālu” telpu, par ko mēs domājam *ģeometriski*, vai “sociālu” telpu, kuru mēs uztveram kā *vietu* - tas ir, kā telpu ar saturu. Sākotnēji telpa tika uzskatīta par trīsdimensionālu, pēcāk laiks kļūst par telpas “ceturto dimensiju”. Vēlāk sociālie procesi tika pētīti līdzīgi kā reģionālajā ģeogrāfijā, caur vēlmi izprast laiku - vai nu mērot vai interpretējot kompozicionālās izmaiņas, pētot vietējās un globālās lokācijas, kurās parādās tendences vai pārmaiņas.

Cilvēka ģeogrāfijā pārmaiņas laikā skata no vairākām pozīcijām:

- 1) laika - telpas konverģences konceptu izvirzīja D. Janelle (D. Janelle) 1968.gadā un to sāka pielietot ģeogrāfijā (Janelle D., 1968). Tas pierāda, ka saistībā ar sasniedzamības iespējām ievērojami pieaugusi iedzīvotāju telpiskā mobilitāte. To var arī tieša veidā attiecināt uz lauku telpu - cilvēku *mobilitāti starp laukiem un pilsētu, centru un perifēriju*.
- 2) T. Hāgerstarnda (T. Hagerstrand) *laika ģeogrāfija ir otrs koncepts, kurā izmantojot teritoriju kā horizontālo dimensiju, laiks tiek pievienots kā vertikālā dimensija*. Katram indivīdam atkarībā no pieejamības transportam ir sava laika - telpas prizma, kas nosaka robežas aktivitātēm, kas ir iespējamās no viņa vai viņas mājas bāzes. Tas nosaka arī iespējamās indivīdam pieejamos resursus: piemēram, vietējās skolas, bet ne daudzvalodīgās starptautiskās skolas, vai vietējos

lielveikalus, bet ne augsti specializētas mazumtirgotavas. Modelis tiek izmantots, lai izprastu, kā indivīdu ikdienas dzīve variējas saistībā ar sociālām izmaiņām. *Pēdējā laikā ikdienas dzīve ir ievērojami daudzveidojusies ievērojamai sabiedrības daļai ko nosaka transporta līdzekļu pieejamība, pārceļšanās uz dzīvi piepilsētās, laukos.*

- 3) D. Harveja (D.Harvey) koncepts par *laika - telpas kompresiju*. Harvejs skata telpu un laiku saistībā ar ekonomiskām un kultūras vajadzībām. Viņš pierāda, ka, lai "iekarotu telpu", jārada jauna telpa, īpaši transportā un komunikācijās. Šīs jaunās telpas rada vispārēju sajūtu par pasaules "paātrināšanos", kas ved uz "pārņemošu kompresijas sajūtu". Tāpēc laika - telpas kompresija ir spēcīgs organizējošs koncepts, kas savieno attiecības starp ekonomiku un kultūru. *(darbspēka dekoncentrācija postindustriālā sabiedrībā, pieejamība transporta līdzekļiem, informācijas tehnoloģijas ļauj sabiedrības daļai mainīt dzīvesveidu, dzīvestelpu, ienest tajā jaunu kultūru).*
- 4) I. Valleršteins (I.Wallerstein) uzsver laika un telpas jēdzienu nedalāmību, ievieš vārdu *laiktelpa*, kas apraksta to īpašo integrāciju. Wallersteina pētījumi fokusējas uz laiktelpu no 16. gadsimta Eiropas kapitālistiskās pasaules ekonomikas līdz 20. gadsimta gobālajai pasaules ekonomikai, ko raksturo attīstības cikliskums ar pārmaiņām gan telpā, gan sabiedrībā (Holloway S., Rice S.P., Valentine G., 2003). *Lauku iedzīvotāju mājokļu jauninājumi, salīdzinot ar tradicionālajiem, arī uzskatāmi par laika un telpas attiecību materiālistisku interpretāciju cilvēkģeogrāfijā.*

Tātad pārmaiņas laikā ir vistiešākajā veidā saistītas ar pārmaiņām gan telpā, gan sabiedrībā.

Sociālās pārmaiņas: jēdziens, skatījumi, izpausmes

Sociālo pārmaiņu izpētei pievērsušies daudzu zinātņu pārstāvji, bet pēdejos gados, arī ģeogrāfi. Ar sociālām pārmaiņām saprot visu to, kas notiek gan ar sistēmu kopumā, gan ar tās elementiem, atšķirības mēdz būt starp vienas un tās pašas sistēmas stāvokļiem. Saskaņā ar to, sociālo pārmaiņu koncepcija ietver sevī sekojošu pamatnoteikumu: atšķirībām jāskar vienas un tās pašas sistēmas atšķirīgi laika posmi un stāvokļi. Ar sociālajām pārmaiņām saprot ikvienu nenovēršamu sociālās sistēmas pārmaiņu, kas tiek aplūkota kā vienots veselums. Tā kā sistēmas stāvoklis nav vienveidīgs, pārmaiņām ir daudzveidīgs raksturs. Tas ir dažādu komponentu stāvokļu rezultāts. Poļu sociologs P. Štompka (Sztompka P., 1993) izšķir šādus komponentus:

1. noslēguma elementi (cilvēku, indivīdu skaits un daudzveidība, to darbības u.c.);
2. elementu savstarpējā mijiedarbība, saistība (sociālie kontakti, personu savstarpējās uzticības un uzticēšanās attiecības, sadarbošanās, apmaiņa utt.);
3. sistēmas un veseluma elementu funkcijas (kādu konkrētu darbību veikšana, nepieciešamība, lai saglabātu un uzturētu sabiedrisko kārtību);
4. robežas (ieskļaušanas kritēriji, rekrutēšanas principi, noteikumi, pēc kuriem indivīdi tiek pieņemti grupā jeb organizācijā);
5. apakšsistēmas (specializēto grupu, jomu, sekciju un apakšgrupu daudzums un veidi);
6. apkārtnē, vide (dabiskie apstākļi, citu sabiedrību tuvums, ģeopolitiskais stāvoklis).

Kompleksas mijiedarbības rezultātā sistēma iegūst kopējas īpašības: līdzsvaru vai nelīdzsvarotību, saskaņu vai nesaskaņas, harmoniju vai strīdus, kooperāciju vai konfliktu, mieru vai karu, uzplaukumu vai krīzi.

Sadalīta pa pirmreizējiem komponentiem un mērvienībām, sistēma tiek pakļauta dažādām pārmaiņām, kuras var tikt novērotas (Sztompka P., 1993):

- 1) sastāvā (migrācija no vienas grupas uz otru, dažādu faktoru izraisīta depopulācija, sociālās kustības darbības pārtraukšana, grupas izjukšana utt.);
- 2) struktūrā (nevienlīdzības rašanās, varas kristalizācija, draudzības saišu rašanās, kooperatīvu vai konkurējošu attiecību nodibināšanās utt.);
- 3) funkcijās (darbu specializācija un diferenciacija, ģimenes ekonomiskās lomas mazināšanās, universitāšu un skolu vadošās lomas uzņemšanās utt.);
- 4) robežās (grupu saplūšana jeb konkurence starp tām, administratīvo kritēriju pavājināšanās un darbības noteikumu demokratizācija, vienas grupas pievienošana citai utt.);
- 5) apakšsistēmu attiecībās (politikas uzvara pār ekonomiku, ģimenes un visas privātās dzīves pakļaušana totalitārā režīma vadībai utt.);
- 6) vidē (ekoloģiskās situācijas pasliktināšanās, zemesrīces, epidēmijas, starptautiskās bipolārās sistēmas saaugšana).

Var notikt visas sistēmas kardinālas pārmaiņas, dažkārt tām ir daļējs, ierobežots raksturs, kas neietekmē citus sistēmas posmus. Sistēmas veselums saglabājas un nav pakļauts globālām izmaiņām, lai gan tās iekšpusē notiek pakāpeniskas pārmaiņas.

Pētnieki nešaubīgi ir atzinuši, ka mūsdienu pieaugošo sociālo pārmaiņu laikā nav iespējams izveidot pilnīgu sociālo pārmaiņu ainu. Notikumiem pārklājoties veidojas tādi pārmaiņu veidi, kuri neatbilst nekādām teorētiskām shēmām, kas neatbilst nekādām teorētiskām shēmām, kas ir neprognozējamas un kurām ir gadījuma raksturs. Tās ir daudzdimensiju, daudznozīmīgas un nepakļaujas viennozīmīgam vērtējumam (Berger P., Berger B., 1975)

S. Frolovs (Фролов С., 1994) norāda, ka pētot sabiedrību izdala: sociālās pārmaiņas un kultūras pārmaiņas. Līdz ar to sociālās pārmaiņas ir pārmaiņas sociālajā struktūrā un sabiedrības savstarpējās saitēs. Sociālās pārmaiņas var ietvert, piemēram, iedzīvotāju skaita pieaugumu, izglītības līmeņa kāpumu, informētības samazināšanos vai palielināšanos, vides pārmaiņas vidē, pārceloties no laukiem uz pilsētu u.c. Sociālās pārmaiņas bieži vienlaicīgi ir arī kultūras pārmaiņas.

Visām nozīmīgākajām pārmaiņām ir gan sociāli, gan kultūras aspekti. Tām tiek piemērots termins “sociokultūras” pārmaiņas. Visas sociālās pārmaiņas atstāj iespaidu uz pastāvošo kultūru. Šeit sasaucas S.Frolova teorijas ar P.Štompkas teorijām, jo arī P.Štompka runā par izmaiņām sociokultūras jomā (Фролов С., 1994).

Vairums autoru par galveno uzskata tieši strukturālās pārmaiņas, raksturo pārmaiņas savstarpējās sociālajās saitēs, organizācijās un sakaros starp sabiedriskajiem komponentiem. Iespējams, ka tieši strukturālo izmaiņu akcentēšana tiek pamatota ar to, ka tās biežāk nekā cita veida pārmaiņas noved pie pašas sistēmas transformācijas, gan tās iekšienē, gan atsevišķos komponentos.

Sociālā struktūra ir līdzīga karkasam, pie kura tiek stiprināta sabiedrība un uz kuru tā spēj iedarboties un, kad tā mainās, tad visam pārējam arī jāmainās (Штompка П., 1996:

22). Līdzīgas pārmaiņas notiek arī lauku vidē, kur mainoties lauku sabiedrības sociālajai struktūrai, mainās daudzi telpu veidojošie sociālie, ekonomiskie, vides komponenti.

No vienas puses pētnieki cenšas atbildēt uz jautājumu, kādi ir mikronotikumu makrokonflikti (piemēram, kā migranti ietekmē pārmaiņas lauku kopienā, kā ikdienas notikumi transformē civilizācijas jeb kultūras), no otras puses viņus interesē kādi mikroefekti rodas no makronotikumiem (piemēram, kā migrācija maina ģimenes dzīvi, kā globalizācija iespaido attiecības lauku kopienā). Sociālās pārmaiņas notiek indivīdu darbības rezultātā. Atbilstoši struktūru pārmaiņu teorijām būtu jāparāda, kā makropārmaiņas ietekmē indivīdu motīvus un izvēli, un savukārt kā šī izvēle iedarbojas uz makropārmaiņām (Sztompka P., 1993).

Galvenā no tām ir „sociālā procesa” ideja, kas izskaidro mijiedarbojošos pārmaiņu sekas. Sociālā procesa klasisko definīciju formulēja Piterims Sorokins: „Process ir jebkura veida kustība, modifikācija, transformācijas jeb „evolūcija”, vai īsāk sakot, jebkura pētniecības objekta pārmaiņa noteiktā laikā - vai tā būtu vietas maiņa telpā, jeb tā kvalitātes un kvalitātes raksturojumu modifikācija” (citēts pēc Штомпка П., 1996: 23). Zinātnieks S.Frolovs sociālo procesu skaidro kā vienādi virzītu un atkārtoto sociālo darbību kopumu, kuru var izdalīt no daudzām citām sociālajām darbībām. (Фролов С., 1994).

Šī sociālo pārmaiņu koncepcija ļauj precīzāk konstatēt izmaiņas, kuras attiecas uz pašu sistēmu (kas notiek tās ietvaros un kas transformē to kā veselumu). Tās ir vai nu nejauši savā starpā saistītas (tajā nozīmē, ka vismaz viena no tām ir otras daļējs cēloņiemsls, bet ne vienkārši tās pavadošs vai vēstošs faktors), vai seko viena otrai noteiktā laika periodā.

Sociālie procesi ir plaši pētīti, līdz ar to var izdalīt kopējas iezīmes, kas ļāva R.Parkam (R. Park) un E.Bērdžesam (E. Burgess) izveidot sociālo procesu klasifikāciju. Tie ir tādi procesi kā: kooperācija, konkurence (savstarpējā sacensība), pielāgošanās, konflikti, asimilācija. Līdz ar šiem procesiem, pastāv arī divi citi sociālie procesi, kas izpaužas tikai grupās – robežu uzturēšana un sistemātiski sakari (Фролов С., 1994).

Tas nozīmē, ka sabiedrība nav jāuzskata par statisku, stabilu stāvokli, bet gan par procesu, kurš ir nevis kā nemainīgs, sastindzis objekts, bet gan kā nepārtrauktā turpinājumā esoša, bezgalīga notikumu plūsma (Sztompka P., 1993).

Mūsdienās sabiedrību neuzskata par nemainīgu. Sabiedrība (grupa, organizācija utt.) tika vērtēta ne kā nemainīga „cieta” sistēma, bet drīzāk kā elastīgs savstarpējo attiecību lauks.

Lai pilnvērtīgāk aprakstītu savstarpējo attiecību lauka daudzšķautņainību, tiek lietots termins „sociokultūras lauks”, kuru var raksturot četros līmeņos. Katrā no tiem sociokultūras lauks nepārtraukti tiek pakļauts pārmaiņām (Sztompka P., 1993), katrā no tiem pastāvīgi var novērot:

- 1) ideju artikulāciju, leģitimizāciju jeb pārformulēšanu; ideoloģiju, pārliecību, teoriju un doktrīnu rašanos vai izzušanu;
- 2) normu, vērtību, noteikumu institūalizāciju vai atteikšanos no tiem; ētisko kodu, tiesību sistēmu rašanos un izzušanu;

- 3) sadarbības kanālu, organizāciju jeb grupu sakaru izstrādi, diferenciaciju un pārformēšanu; grupu, saskarsmes areālu, personisko kontaktu iespēju rašanos un izzišanu;
- 4) interešu, dzīves perspektīvu kristalizāciju, nostiprināšanos un pārgrupēšanos, statusu izvirzīšanu un krišanu, sociālo hierarhiju sadalījumu un izkārtojumu.

Pirmkārt, procesi, kas risinās visos četros līmeņos notiek nevis neatkarīgi viens no otra, bet gan tieši otrādi – daudzkārtējā un daudzpusīgā saistībā. Otrkārt, sociokultūras laukam ir dažādu sarežģītības līmeņu izpausmes – makro, mezo, mikro. Šis apgalvojums attiecas uz visiem sociālo izpausmju tipiem. Sociālās pārmaiņas notiek indivīdu un grupu darbības rezultātā. Tāpat struktūru pārmaiņu teorijām būtu jāparāda, kā makropārmaiņas ietekmē indivīdu motīvus un izvēli, un savukārt kā šī izvēle iedarbojas uz makropārmaiņām. Gan mikronotikumu makrokonflikta problēmai, gan pretēji – makronotikumu mikrokonflikta problēmai nepieciešama dziļa un rūpīga izpēte.

Sociālie procesi ir daudzveidīgi un sociālā procesa tipoloģijai pamatā ir četri galvenie kritēriji (Sztompka P., 1993):

- 1) forma vai kontūras, kuras ieņem process;
- 2) procesa kopsavilkums, rezultāts;
- 3) iedzīvotāju informētība par sociālo procesu;
- 4) virzošie spēki.

Līdzās četriem galvenajiem kritērijiem autors izdala vēl divus papildkritērijus:

- 1) sociālās realitātes, kurā notiek process, līmeni;
- 2) procesa laika aspektu.

Svarīgs sociālo procesu tipoloģijas kritērijs ir procesa gala rezultāts. Daži patiesi radoši procesi noved pie fundamentāliem jauninājumiem - pilnīgi jaunu sociālo apstākļu, sabiedrības stāvokļu, sociālo struktūru rašanos. Šāda tipa procesus apzīmē ar terminu „morfoģenēze”. Pie tiem var būt pieskaitāmi, piemēram, sociālo kustību mobilizācija, jaunu pilsētu radīšana, jauna dzīves stila, jaunu tehnoloģisko izgudrojumu ieviešana ar visām no tā izrietošajām un tālejošām sekām (Sztompka P., 1993).

Šos procesus vajadzētu atšķirt no parastās transmutācijas, kas noved pie ne tik radikāliem rezultātiem un kurai seko vien modifikācija, reformācija vai pastāvošo sociālo nostādņu pārvērtēšana. Starp šī tipa procesiem var akcentēt tā saucamo vienkāršo reproducēšanu, tas ir kompensatorus, adaptīvus, homeostatiskus, līdzsvarojošus vai uzturošus procesus, kuri gala rezultātā spēj piemēroties apkārtējiem apstākļiem, saglabājot sabiedrības pastāvēšanu nemainīgā formā. Nosauktie procesi ir strukturāli – funkcionālās skolas uzmanības centrā, skolas, kura balstās uz tādiem priekšnoteikumiem kā stabilitāte, sociālā kārtība, harmonija, konsensus un līdzsvars.

Balstoties uz P. Štompkas teoriju var pētīt lauku pārmaiņas, izmaiņas laiktelpā, kas rada jaunus dzīves apstākļu, dzīves stila veidošanos. Saskaņā ar P.Štompkas teoriju, tieši sociokultūras lauka modelis palīdz izprast sabiedrības dinamisko dabu. Atsevišķi aplūkoti iepriekšējie procesi attiecas uz citām sabiedriskās dzīves pusēm, galvenokārt ekonomiku, bet iepriekš analizētās pārmaiņas, savienotas telpā, rāda tendenci, kas maina sabiedrības apakšsistēmas – lauku būtību.

Inovācijas un sociālās pārmaiņas

Aktuāls ir jautājums par sociālo pārmaiņu subjektu. Sociālās pārmaiņas var skart gan lielas ļaužu masas, gan arī samērā šauru sociālo slāni. Vēsture rāda, ka daudzus lēmumus, kas mainīja miljoniem cilvēku dzīves, vairumu sociālo struktūru un to funkciju, pieņēmusi neliela cilvēku grupa. Daļa pētnieku ir secinājuši, ka pietiek no viena līdz trīs procentiem valsts aktīvo iedzīvotāju, lai realizētu pašas kardinālākās pārmaiņas, novirzītu valsti citā attīstības virzienā (Социология. Основы..., 2002).

Jēdziens „inovācijas” sākumā tika attiecināts uz zinātnes un tehnikas izgudrojumiem un to ieviešanu, bet mūsdienās tas arvien vairāk tiek lietots saistībā ar sociālajām pārmaiņām, gan kultūrā, gan sabiedrības struktūrā u.c. Šādā aspektā ar inovācijām saprot tādas parādības, kas agrākā sabiedrības attīstības stadijā nebija novērojamas, bet ir parādījušās esošajā sabiedrības attīstības stadijā un nostiprinājušās sabiedrībā kopumā.

Ne visas piedāvātās inovācijas sabiedrība pieņem. Kādas no tām var pieņemt uzreiz, citas tikai pēc ilgāka laika. Viens no faktoriem, kas ietekmē pretošanos pārmaiņām, ir specifisku uzstādījumu un vērtību klātbūtne, kuri atšķiras no vispārējiem uzstādījumiem un pārmaiņām. Tie var traucēt un pat bloķēt pārmaiņu pieņemšanu. Sociālajām pārmaiņām vienmēr jāpārvar specifisku uzstādījumu un vērtību pretošanās tādēļ, ka nekad nav tāda labvēlīga stāvokļa, kad visi vienprātīgi atbalsta sociālās pārmaiņas.

Faktors, kas ietekmē inovāciju pieņemšanas ātrumu, ir inovāciju iespēju demonstrācija pēc iespējas plašākai auditorijai. Daudzus sociālos izgudrojumus (piemēram, korporācija, sociālā organizācija, kas balstās uz lomām nevis radniecību) nevar pārbaudīt laboratorijā un tāpēc pierādīt to lietderīgumu var tikai pēc ilgstoša laika ar visas sabiedrības palīdzību. Rodas paradoksāla situācija mēs nepieņemam sociālās pārmaiņas līdz tam brīdim, kamēr neesam pārliecinājušies par to derīgumu. Tāpēc praktiski visas sociālās pārmaiņas (piemēram, jauni likumi) ieviešas dzīvē ar neuzticības pārvarēšanu, atsevišķu sabiedrības sociālo grupu pretošanās pārvarēšanu, caur varas struktūrām un nereti ar piespiešanu (Фролов С., 1994).

Sociologs P.Sorokins norāda, ka krīžu un pārmaiņu laikos notiek sabiedrības polarizācija. Izanalizējis indivīdu uzvedību krīzes periodos Krievijā un citās valstīs, viņš to nosauca par „pozitīvās un negatīvās polarizācijas likumu”. Saskaņā ar šo likumu krīžu un pārmaiņu periodos viena sabiedrības daļa vairāk nosliecas uz sociālo anomiju (negatīvo polu), bet cita – uz morālo pilnveidošanos un reliģiozitāti (pozitīvo polu). Atkarībā no personības tipa indivīdi tiecas vai nu uz vienu polu vai otru (Кравченко С., 2002).

Sociālo pārmaiņu pieņemšanā svarīga nozīme ir to saderībai ar pastāvošo kultūru. Inovācijas var būt nesavienojamas ar pastāvošo kultūru vismaz trīs iemeslu dēļ:

I. Inovācijas var būt konfliktā ar pastāvošo kultūru.

Kad sociālā inovācija nonāk konfliktā ar pastāvošo kultūru, iespējamās sekas var būt:

- a) sabiedrība vai sociālā grupa inovāciju vienkārši noraida;
- b) inovācija tiek pieņemta kopā ar konfliktietzīmēm, bet šīs iezīmes laiku pa laikam var izsaukt protestu, kas padara inovācijas pieņemšanu nenoturīgu;

- c) inovācija tiek pieņemta, bet tajā esošie konflikti ar pastāvošo kultūru ir slēpti un tos grūti apzināt, kas izsauc sabiedrībā spriedzi, kura nav vērsta uz konkrēto inovāciju.
- II. Inovācijas var ienest jaunus kultūras paraugus, kuri pastāvošajā kultūrā netiek pārstāvēti. Jebkura sabiedrība cenšas ieviest jauno, neatsakoties no vecā izmantošanas, no pārbaudītiem kultūras paraugiem. Kad šie vecie paraugi vairs neder, sabiedrība var lēnām, uzmanīgi attīstīt jaunus paraugus, visu laiku atskatoties uz vecajiem, pierastajiem. Tikai paejot noteiktam laikam, cilvēki atraujas no vecām, atmirušām formām un pilnībā pāriet uz jaunajām.
- III. Atsevišķas inovācijas var tikt aizvietotas un izstumt kultūras paraugus jau esošajā kultūrā, bet ne vienkārši tām pievienoties. Tas ievērojami palēnina šo inovāciju pieņemšanu. Šajos gadījumos sociologi runā par sociālo pārmaiņu zaudējumiem un cenšas tos noskaidrot. Piemēram, labi zināms, ka privātīpašuma attiecību ieviešana ir saistīta ar nopietniem materiāliem un morāliem zaudējumiem, pārmaiņas var sniegt atdevi tikai pēc zināma laika (Фролов С., 1994).

Inovāciju difūzijas modelis operacionalizē inovācijas procesu, formulējot tā struktūru un izdalot tās galvenos elementus kā informācijas plūsmas, informācijas viļņus, kas izejot cauri fiziskām barjerām un indivīdu pretestībai noved pie atzinību ieguvušās inovācijas nostiprināšanās. Autors pasvītro, ka pretestību inovatīvām idejām rada nepietiekoša informācija par jauninājumu, jo atšķirīgs ir dažādu sociālo grupu informācijas apjoms (Hagerstrand T., 1968).

Jebkuras sociālās pārmaiņas atstāj lielāku vai mazāku iespaidu uz pastāvošo kultūru. Pat tās inovācijas, kuras vienkārši pievienojas kultūras paraugiem, atņem sabiedrības locekļiem zināmu laiku un novērš to uzmanību no citiem kultūras elementiem. Tomēr lielākā inovāciju daļa rada daudz spēcīgāku efektu, sagraujot vecos un radot jaunus kultūras paraugus, jaunus sociālo attiecību veidus.

Inovāciju sociālo efektu tēma mūsdienās kļūst īpaši aktuāla. Nav nozīmes vai inovācija radīta sabiedrības iekšienē, vai iekļuvusi tajā difūzijas rezultātā. Svarīgi, ka mūsdienu sabiedrība, kas ir izteikti dinamisks veidojums, kas reaģē uz inovācijām, pieņem un apgūst tās sociālās, kultūras u.c. darbības jomās, virzās uz attīstību un labvēlīgu sociālo dzīvi.

Viena no inovāciju izpausmes tendencēm, kas attiecas uz lauku teritorijām ir endogēnā lauku attīstības modeļa izstrāde un ieviešana dzīvē. Vissekmīgāk endogēnais modelis ienāk lauku teritorijās pilsētu ietekmes zonās.

Endogēnā lauku attīstības modeļa saistība ar lauku teritorijām pilsētas ietekmes zonā. Līdz šim, t.i., atbilstoši industriālas sabiedrības būtībai, tika realizēts lauku attīstības eksogēnais modelis. Postindustriālā sabiedrībā, kad tajā veidojas cita vērtību sistēma, veidojas arī cits priekšstats par lauku būtību un lomu sabiedrībā, ko izsaka lauku attīstības endogēnais modelis. 1994. gadā Vageningenas universitātes profesors J. van der Ploegs (J. van der Ploeg) lauku attīstības perspektīvu, kas balstītos uz pašiniciatīvu un pašaktivitāti, nosauc par endogēno lauku attīstības modeli. 1995. gadā šo ideju tālāk attīsta Ņūkāsas universitātes profesors F. Lovs (Ph. Lowe) Viņš kā eksogēno tā arī endogēno modeli raksturo, izmantojot piecus rādītājus (sk. 1.1. tabulu), kuri uzskatāmi parāda abu modeļu būtiskākās atšķirības (Lowe Ph., 1995).

1.1. tabula

1.2. Lauku attīstības modeļus raksturojošie rādītāji

Rādītāji	Lauku attīstības eksogēnais modeļi	Lauku attīstības endogēnais modeļi
Galvenie principi	ražošanas koncentrācija un apjoma palielināšana;	telpas specifisko resursu (vides, cilvēku un kultūras) līdzsvarota attīstība;
Dinamiskais spēks	urbanizācijas process;	vietējas iniciatīvas un uzņēmumi;
Lauku funkcija	pārtikas un citām nozarēm nepieciešamo izejvielu ieguve, kuru pārstrāde notiek pilsētās;	blakus lauksaimniecībai tiek izvērsta pakalpojumu ekonomika;
Galvenā lauku attīstības problēma	zema produktivitāte un palīgloma;	limitēta telpas kapacitāte un sociālo grupu līdzdalība ekonomikā, kā arī attīstības aktivitāte;
Lauku attīstības fokuss	lauksaimniecības industrializācija un specializācija; mudinājums uz darba un kapitāla mobilitāti.	kapacitātes veidošana (prasmes, institūcijas, infrastruktūra), sociālās atstumtības pārvarēšana

Avots: autores izveidots pēc F.Lova

Lauku attīstības eksogēnajā modelī lauku attīstību virzīja nemitīgais iedzīvotāju skaita pieaugums pilsētās. Tas radīja nepieciešamību pēc arvien lielāka lauksaimniecības produkcijas apjoma, lai nodrošinātu pārtiku. Līdz ar to lauku attīstības galvenā uzmanība bija vērsta uz lauksaimnieciskās ražošanas koncentrāciju un apjoma palielināšanu, lauksaimniecības industrializāciju, specializāciju, ķimizāciju, lauku konsolidāciju. Sociālos labumus laukos guva galvenokārt strādājošie lauksaimnieciskajā lielražošanā. Šajā modelī galvenā lauku attīstības problēma bija lauksaimniecības produkcijas zemā produktivitāte, kā arī laukiem salīdzinājumā ar pilsētām, bija „palīgloma”, kas noteica lauku attīstības galvenos virzienus.

Jaunajā, lauku attīstības endogēnajā modelī galvenais lauku attīstību virzošais spēks ir vietējās iniciatīvas, uzņēmējdarbības veicināšana, lai līdzsvaroti attīstītu visdažādākos lauku telpu veidojošos resursus, attīstot daudzveidīgu ekonomisko darbību, infrastruktūru, attīstītu laukus kā dzīves vidi. Lauku attīstības galvenās problēmas saistītas ar dažādu resursu ierobežojumiem, tai skaitā iedzīvotāju grupu līdzdalības, prasmju u.c. iespējām. Šajā modelī galvenā uzmanība vērsta uz kapacitātes veidošanu (prasmes, institūcijas, infrastruktūra), sociālās izstumtības pārvarēšanu.

Lauku attīstības stratēģijai galvenokārt ir jāveidojas uz pašu lauku kā sistēmas attīstības nosacījumiem, nevis laukiem jāattīstās kā pilsētas palīgelementam. Tas nozīmē, ka ir jākāpina ir cilvēku spējas/prasmes/zināšanas un jāveicina institūciju prestižs, kas nepieciešams attīstības nodrošināšanai.

Katrā valstī ir atšķirīga situācija, tomēr ir vairākas kopīgas prioritātes, kas spēj nodrošināt jauno lauku attīstības variantu: iedzīvotāju izglītība, jo bez tās nevar izveidot modernu tautsaimniecību, sevišķi laukos; infrastruktūra, pirmām kārtām - komunikācijas un transports; iedzīvotāju veselība, jo slimā sabiedrība nespēj būt ne aktīvi pilsoņi, ne arī produktīvs darbaspēks; vispārējas zināšanas, jo tās līdzīgi izglītībai

bagātina cilvēkus un tādejādi palīdz veidot sabiedrību produktīvāku; valstī jāveido tāda situācija, lai attīstību rosinātu pati valsts, sabiedrība, pašu lauku iedzīvotāju aktīva lemšana un darbība.

Tieši piepilsētu lauku teritorijas lielā mērā ietver endogēnā lauku attīstības modeļa iezīmes, tādas kā ekonomisko un citu aktivitāšu daudzveidību, infrastruktūras, pakalpojumu attīstību, iedzīvotāju skaita gan kvantitatīvu, gan kvalitatīvu pieaugumu u.c.

1.3. Piepilsētas lauku teritoriju attīstība urbanizācijas procesu ietekmē

Pētnieki jau vairākas desmitgades (Eiropā no 20. gadsimta pēdējās trešdaļas, kopš 1970. gada, bet ASV jau no 20. gadsimta vidus) pēta demogrāfiskās pārmaiņas, kas norisinās lauku teritorijās lielo pilsētu jeb metropoļu tuvumā.

Iedzīvotāju pārvietošanās uz šīm lauku teritorijām tiek skatīta saistībā ar dažādiem procesiem: iedzīvotāju dekoncentrāciju, decentralizāciju, suburbanizāciju, kontrurbanizāciju, pilsētu-lauku migrāciju, kā arī periurbanizāciju. Visi šie procesi ietver tādu būtisku pazīmi kā iedzīvotāju skaita pieaugumu šajās teritorijās, pie tam iedzīvotāju skaits pieaug mehāniskā pieauguma rezultātā.

Vairums pētnieku šos procesus raksturo tos saistot ar urbanizāciju procesu, ar pilsētu attīstības stadijām, ar centra-perifērijas attīstības modeli. Kā viens no plašāk aprakstītajiem un izplatītākajiem procesiem ir suburbanizācijas process.

1.3.1. Suburbanizācija

Suburbanizācijas procesiem pamatā ir centrālās tencences, kuru mērķis un rezultāts ir dekoncentrācija un decentralizācija, t.i. centra funkciju daļēja deleģēšana piegulošajam areālam. Daudzās valstīs suburbanizācijas rezultātā attīstījusies ļoti liela piepilsētas zona un izveidojušās jaunas subaglomerācijas (Metodoloģiskie norād..., 2004).

Mūsdienās Eiropas apdzīvotuma struktūrā kopš 20. gadsimta 60.-70. gadiem dominē suburbanizācijas procesi. Iedzīvotāju koncentrācijai piepilsētas zonā ir noturīgs raksturs (Johnson H.J., 1974; Berg L. u.c., 1982). Pēdējās divās desmitgadēs arī Centrāleiropas un Austrumeiropas piepilsētu attīstības izpētes interešu centrā atrodas suburbanizācijas procesi (Sykora L., Cermak Z., 1998; Kempen R. van u.c., 2005; Nedovič-Budič Z. u.c., 2006; Hirt S., 2007; Ouredniček M., 2007; Stanilov K., 2007; Leetmaa K. u.c., 2009). Iedzīvotāju pārceļšanās uz piepilsētu neizbēgami palielina spiedienu uz lauku teritorijām, noslogo infrastruktūru un ietekmē pārmaiņas sabiedrībā. Ekonomiski šīs teritorijas zaudē sākotnējo lauksaimniecisko raksturu (Berg L., Wintjes A., 2000). Iedzīvotāju sastāvs migrācijas procesos kļūst daudzveidīgāks un arvien vairāk tuvinās pilsētvidei. Savukārt vispārējās pārmaiņas iedzīvotāju patēriņa struktūrā asociē piepilsētu ar jauniem mājokļiem, transporta infrastruktūru, tirdzniecības un izklaides pakalpojumiem (Hoggart K., 2005a; Couch C. u.c., 2007). Šādas daudzpusīgas pārmaiņas piepilsētas zonā bieži apzīmē ar jēdzienu „periurbānā attīstība”.

Pilsētas tradicionāli bijušas apdzīvotuma centri, kur ir augsts iedzīvotāju blīvums, koncentrēta ekonomiskā attīstība, pārvaldes funkcijas un visa veida pakalpojumu

pieejamība. Pilsētvide ir dinamiska un telpiski pārsniedz savas administratīvās robežas, sekmējot pieprasījumu pēc arvien jaunām apdzīvojamām formām. Šādi veidojas iepriekš neplānota telpas organizācija (Gordon P., Richardson W.H., 2007).

Pilsētas izplešas ārpus savām robežām uz apkārtesošajām lauku teritorijām, attīstot samērā kompleksu piepilsētas apdzīvojamu formu. Piepilsētas jēdziens vienmēr tiek izmantots pagaidu kārtībā, tam par iemeslu ir tradicionālā pilsētu un lauku dihotomija, lai gan piepilsētu neapšaubāmi aptver abi apdzīvojamu tipi (Champion T., Hugo G., 2004), kas raksturo lauku un pilsētvides saplūšanu (Adell G., 1999). Mūsdienās mazinās iespējas nošķirt lauku un pilsētu teritorijas pēc ekonomiskās struktūras, sociālā sastāva un infrastruktūras attīstības pakāpes. Tradicionālā pilsētu un lauku robežšķirtne ir vājinājusies līdz ar iedzīvotāju mobilitātes pieaugumu (Hugo G. u.c., 2003). Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs notikušo sociāli ekonomisko un politisko pārmaiņu procesi uzskatāmi atspoguļojas galveno apdzīvojamu centru tuvumā. Piepilsētas zona tieši galvaspilsētas tuvumā kļuvusi par visdinamiskāko apdzīvojamu telpu (Timar J., Varadi D., 2001; Brown D., Schafft K.A., 2002; Tammaru T. u.c., 2004; Sykora L., Novak J., 2007; Kahrik A., Tammaru T., 2008). Tas saistīts ar šo lielpilsētu reģionu pievilcību saistībā ar iedzīvotāju migrācijas galamērķu izvēli, investīciju piesaisti jaunu mājokļu, transporta pakalpojumu infrastruktūras izveidei. Rīgas piepilsētas zonas straujā attīstība nav izņēmums. Nozīmīgi ir pārmaiņu procesu pētījumi par sociāli telpiskajām atšķirībām šādās dinamiskās apdzīvojamu attīstības zonās (Hirt S., Stanilov K., 2007; Brade I. u.c., 2009). Turklāt nepieciešama lielāka izpratne par suburbanizācijas procesos iesaistīto iedzīvotāju sastāvu, pārcelšanās motīviem un galamērķiem, jo šādu pētījumu ir salīdzinoši maz (Boren T., Gentile M., 2007; Letmaa K., Tammaru T., 2007).

Piepilsētas zonas attīstības izpēti pirmsākumi ir saistīti ar tradicionālo Rietumu tipa suburbanizāciju, ko raksturo bagātākās sabiedrības daļās pārcelšanās uz piepilsētu (Fielding A., 1989). Suburbanizācijas izpētē tradicionāli lieto trīs rādītājus: demogrāfiskos, funkcionālos un motivācijas rādītājus. Demogrāfiskie rādītāji raksturo iedzīvotāju grupas, funkcionālie – saikni ar centrālo pilsētu, bet motivācija sniedz atbildi par iedzīvotāju pārvietošanās iemesliem (Fishman R., 1987). Kaut arī iedzīvotāju skaits piepilsētās pieaug, to teritorija joprojām funkcionāli ir saistīta ar reģiona centrālo pilsētu. To apliecina svārstmigrācijas plūsmas uz centrālo pilsētu. Tomēr piepilsētas reģionu daudzveidīgā attīstība sekmē arī svārstmigrāciju pretējā virzienā, kā arī piesaista starpreģionu migrācijas plūsmas (Borsdorf A., 2004; Ouredniček M., 2007). Kopumā visas lauku teritorijas zonas, kas atrodas tiešā pilsētas ietekmē, attīstība ir cieši saistīta ar migrācijas procesiem. Tāpēc lietderīgi ir nošķirt migrācijas plūsmas dažādos virzienos, piemēram, pievilcīgas dzīves vides meklējumos (McCarthy J., 2008). Migrācijas procesi un mobilitātes raksturs atspoguļo lauku teritoriju funkcionālo saikni ar centrālo pilsētu un citiem piepilsētas apdzīvojamu centriem (Crump J.R., 2003; Walker P., Fortmann L., 2003). Redzams, ka arvien pieaugošais suburbanizācijas apjoms un daudzveidība ietekmē arī periurbānās telpas kompleksu raksturu. Turklāt nereti dažādas šīs telpas vienības savstarpēji konkurē, gan mājokļu un darbavietu nodrošinājuma, gan arī dzīves vides pievilcības ziņā (Huges H.L., 1993; Frey W.H., 2004). Lielpilsētām tuvāk esošajās teritorijās vērojamas izteiktākas pārmaiņas un intensīvāka mijiedarbība starp pilsētu un laukiem. Iedzīvotāju migrācijas, kā arī svārstmigrācijas plūsmas veido ciešu saikni starp periurbānajām teritorijām un centrālo pilsētu. To iezīmē arī pārmaiņas sabiedrībā, jo pieaug urbānās attīstības spiediens (Rakodi C., 1998; Barr N., 2002; Houston P., 2005). Šis process nes līdz inovācijas - jauna tipa mājokļu izplatīšanos piepilsētas lauku teritorijās (Gerber K., 2005).

Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs ir atšķirīgas piepilsētas zonas attīstības iezīmes salīdzinājumā ar Rietumvalstu pieredzi. Atšķirības nosaka sociāli ekonomiskais konteksts, kādā norisinājusies apdzīvotuma attīstība sociālisma centralizēti plānotas ekonomikas apstākļos un kapitālisma pieprasījuma un piedāvājuma tirgus ekonomikas modelī (Tosics I., 2005). Sociālistiskās attīstības un centralizēti plānotas ekonomikas apstākļos priekšroka tika dota attīstības resursu un investīciju koncentrēšanai galvenajos apdzīvotuma centros. Dominējošās apbūves tendences šo centru nomalēs bija daudzstāvu dzīvojamie mikrorajoni un rūpnieciskās zonas (Musil J., Ryšavy Z., 1983). Rietumvalstīm raksturīgās mājokļu suburbanizācijas izpausmes netika novērotas (Enyedi G., 1998; Szelenyi I., 1996). Situācija ievērojami mainījās 20. gs. 80. gadu beigās līdz ar pāreju no centralizēti plānotas ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Ekonomikas strukturālās pārmaiņas sekmēja sociālo noslāņošanos un tās telpiskās izpausmes (Timari J., Varadi D., 2001). Tāpat arī privatizācija un īpašumtiesību atjaunošana veicināja suburbanizācijas procesus (Andrusz G. u.c., 1996; Ladanyi J., Selenyi I., 1998). Daudzi pētījumi apstiprināja to, ka suburbanizācijas procesos iesaistījās iedzīvotāji ar augstu sociāli ekonomisko statusu (Kok H., 1999; Kok H., Kovacs Z., 1999; Sykora L., Ouredniček M., 2007). Tomēr arī cilvēki ar zemu ekonomisko statusu pameta pilsētas, lai atrastu lētāku mājokli citur, tajā skaitā arī piepilsētā (Ladanyi J., 1998; Kok H., Kovacs Z., 1999; Kulu H., Billari F., 2006; Eglīte P. u.c., 1997; Markausa I., 2001). Šādas iezīmes raksturīgas 20. gadsimta 90. gadu pirmajai pusei.

Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs atšķirībā no Rietumvalstīm suburbanizācijas procesi norisinājās negatīva dabiskā pieauguma apstākļos (Sykora L., Ouredniček M., 2007) un darbaspēka intensīvas emigrācijas apstākļos. Turklāt kopš gadsimta mijas suburbanizācijas procesu izpausmes attīstījās straujāk, kļuva vienveidīgākas, tika uzsvērtā mājokļu suburbanizācija. Pieauga iedzīvotāju labklājība, un daudzi kādreizējo padomju perioda blokmāju iedzīvotāji vēlējās uzlabot savus sadzīves apstākļus. Tādēļ līdzīgi Rietumvalstu suburbanizācijas izpausmēm iedzīvotāji pārcēlās uz piepilsētu, tiecoties apmierināt vēlmi pēc augstākiem dzīves standartiem (Sailer-Fliege U., 1999; Nuissl H., Rink D., 2005; Hirt S., 2007; Kahrik A., Tammaru T., 2008). Būtiska loma šajās norisēs bija arī ekonomiskajiem faktoriem, tādiem kā vidusšķirai viegli pieejamie ilgtermiņa hipotekārie aizdevumi ar zemiem procentiem (Boren T., Gentile M., 2007). Aplūkotās teorētiskās nostādnes, kā arī Centrāleiropas un Austrumeiropas piepilsētu zonu izpētes pieredze liecina par izteiktām periurbānās attīstības iezīmēm tiešā lielpilsētu tuvumā. Turklāt periurbānās attīstības izpētes interešu centrā ir suburbanizācijā iesaistīto iedzīvotāju grupu pārceļšanās motīvi un mobilitātes iezīmes.

1.3.2. Kontrurbanizācija

Kontrurbanizācijas procesu identificēšana ir sarežģīts pasākumu kopums, tādēļ to lietderīgi sākt ar paša kontrurbanizācijas procesa definīciju. Sākotnējās procesa definīcijas akcentēja šī procesa norisi tipiskās lauku teritorijās, t.i., nemetropoles reģionos, bet mūsdienās virkne autoru akcentē šī procesa identificēšanu pēc migrācijas motīviem, neatkarīgi no attāluma no pilsētas robežas. Līdz ar to šāds skatījums uz kontrurbanizācijas procesu ļauj to analizēt arī piepilsētu teritoriju apdzīvotuma pārmaiņu kontekstā.

Pirmais, kas definēja kontrurbanizācijas procesu bija B. Berijs (B. Berry) – kontrurbanizācija ir iedzīvotāju dekoncentrācijas process, kura laikā notiek pāreja no augstāka iedzīvotāju koncentrācijas līmeņa uz zemāku (Berry B., 1976). Lai arī

definīcija ir ļoti vispārīga, tomēr tā precīzi apraksta kontrurbanizācijas procesu būtību. Tikmēr grūtības sagādā pašas iedzīvotāju koncentrācijas noteikšana, jo tai nepieciešami ne tikai dati par iedzīvotāju skaitu (šie dati ne vienmēr ir precīzi un precizitāte starp pilsētām un laukiem ievērojami atšķiras, īpaši apgrūtinot iedzīvotāju koncentrēšanās salīdzināšanu starp pilsētu un lauku apdzīvotām vietām), bet arī noteiktas teritorijas robežas, kurās jāmēra iedzīvotāju koncentrācija. Tā kā daudzām lauku apdzīvotām vietām nav zināmas precīzas robežas, tad pētījumos tiek izmantotas dažādu teritoriju administratīvās robežas, kas savukārt rada zināmas neprecizitātes pilsētas iedzīvotāju skaita novērtējumā, gan vēl jo vairāk lauku iedzīvotāju skaita novērtējumā. Vēl jo lielākas problēmas rada tas, ka pilsētas un arī aglomerācijas robežas ir pārejas zona, nevis noteikta līnija un gadījumā, kad vairāku līdās esošu pilsētu ietekmes zonas pārklājas, tās ģeogrāfiski atdalīt ir praktiski neiespējami. Sākotnēji tika uzskatīts, ka lai identificētu kontrurbanizācijas procesu, pilsētai un tās aglomerācijai drīkst pretstatīt tikai izteiktus lauku rajonus, kas neietilpst pilsētas ikdienas migrācijas zonā. Tā P. Boils (P.Boyle) noteica, ka lauku rajoni ir tās teritorijas, kas neatrodas tuvāk par 65 km no pilsētas administratīvās robežas (Boyle P., 1995) .

Kontrurbanizācijas procesu var analizēt ar dažādiem modeļiem, atkarībā no kontrurbānā migrācijas veida. J. Helidejs un M. Kombs (J. Halliday, M. Coombes) izdala antimetropoles, antiurbānos un prerurālos kontrurbanizācijas modeļus (Halliday J., Coombes M., 1995). Antimetropoles kontrurbanizācijas modelis atspoguļo iedzīvotāju pārcelšanos no aglomerācijas (gan kodola, gan perifērijas) uz attālākiem valsts rajoniem. Antiurbānais modelis analizē iedzīvotāju pārcelšanos no pilsētām - augstākas pakāpes centriem uz zemākiem centriem. Prerurālais modelis nozīmē pārcelšanos no pilsētnieciskas dzīves vides uz retāk apdzīvotu lauku apdzīvoto vidi, taču tai obligāti nav jāatrodas ārpus aglomerācijas robežām.

Kontrurbanizācijas process norisinās arī apstākļos, kad starp tuvākajiem sekundārajiem un terciārajiem centriem, bet biežāk starp šiem centriem un aglomerācijas galveno pilsētu veidojas t.s. attīstības asis (Pottier P., 1963, Geyer H., 1989) – lineāras teritorijas, kas veidojas transporta koridora ietekmē un tieši labā transporta un komunikāciju nodrošinājuma dēļ piesaista gan uzņēmumus, gan pakalpojuma nodrošinātājus, gan vēlāk arī iedzīvotājus.

Trešajā aglomerācijas attīstības stadijā padziļinās polarizācijas procesi, jo uzņēmējdarbībai un dzīvesvietai piemērotās teritorijas veidojas arī zemāka līmeņa centros aglomerācijas teritorijā. Iedzīvotāju plūsmas starp visu līmeņu centriem kļūst daudz diferencētākas, migranti kļūst arvien individuālāk motivēti (Geyer H., 2002a).

Kontrurbanizācija kā lauku renesanses/atdzimšanas praktiska izpausme, ienākot vidusšķirai, notiekot džentrifikācijas procesam, ir tīri vizuāls, fiziski redzams process. Tas ienes telpā jaunas tendences. Eiropā tas saistīts ar lauku apdzīvotības veicināšanu. M. Filips (M. Philips) uzskata, ka pastāv cieša sakarība starp tādām parādībām kā kontrurbanizācija un džentrifikācija, tomēr kontrurbanizācija ir plašāks un komplicētāks process kā džentrifikācija (Philips M., 2010).

Gadu laikā ir meklēti daudzi demogrāfisko pārmaiņu raksturojošie termini procesiem, kas notiek nemetropoles reģionos. Kontrurbanizācijas koncepcija ir guvusi lielu ievērību daudzos literatūras avotos (Berry B., 1976; Fielding A.J., 1982; Robert S., Randolpf W., 1983; Dean K., 1984; Vartiainen P., 1989; Champion A., 1989, 1990, 1998; Spenser D., 1995).

Termina lietošana nav bijusi vienāda visos literatūras avotos. Piemēram, autori A. Čempions (A. Champion) (Champion A., 1992, 1998) un K. Halfakrī (K. Halfacree) (Halfacree K., 1994) to nosaukuši par haotisku konceptu, autors P. Klouks (P. Cloke) (Cloke P., 1985, p.14) to sauc par „izstieptu un visu atšķaidīt gribošu frāzi”, autori M. Saints un P. Saimons (M. Saint, P. Simon) (Sant M., Simon P., 1993, p.113) to sauc par neaptveramu hipotēzi.

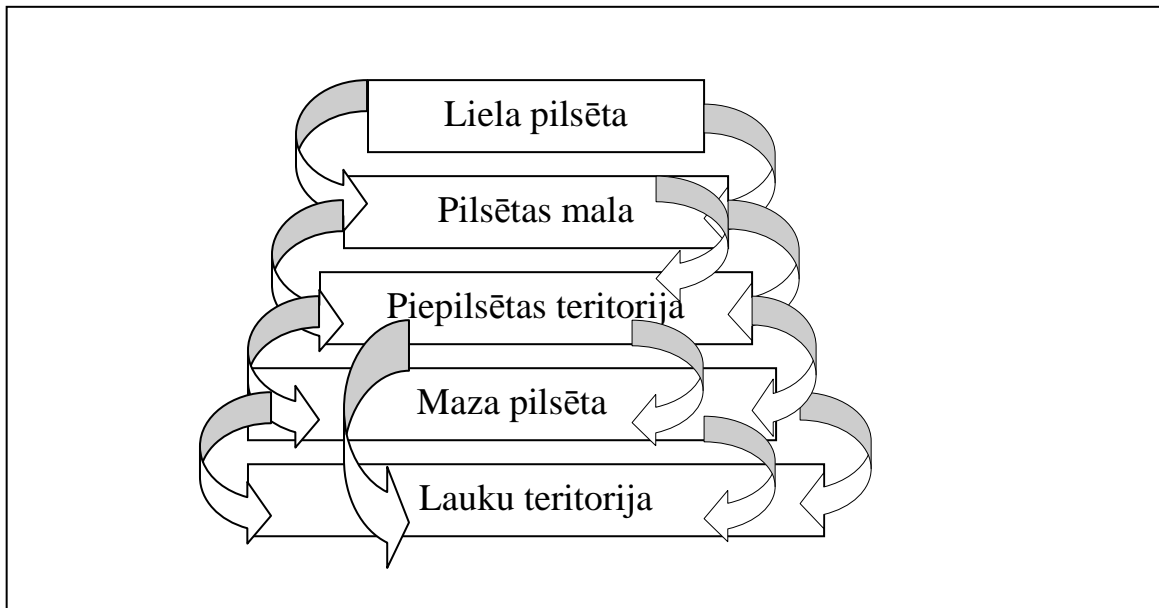
Lai gan ir laika atstarpe, vispilnīgākais ir B. Berija (B. Berry) dotais kontrurbanizācijas skaidrojums darbā „Kontrurbanizācijas process urbanizētā Amerikā kopš 1970.gada” (Berry B., 1976). Termins *kontrurbanizācija* tiek lietots kā tiešs pretstats urbanizācijas procesam, skaidrojot, ka urbanizācija ir iedzīvotāju koncentrācija, tas ietver kustību no mazāk koncentrētām teritorijām uz teritorijām ar lielāku iedzīvotāju koncentrāciju, savukārt, kontrurbanizācija ir dekoncentrēšanās process un tas ietver kustību no teritorijām ar lielāku iedzīvotāju koncentrāciju uz teritorijām ar mazāku koncentrāciju. Līdz ar to terminu kontrurbanizācija saprot kā migrācijas kustību vai dzīvesvietas maiņas norisi, notiekot dekoncentrēšanās procesam.

Iedzīvotāju migrācija kontrurbanizācijas kontekstā ir saistīta ar cilvēku pārcelšanos no lielām apdzīvotām vietām, bieži galvaspilsētām uz mazām apdzīvotām vietām, kur ir dabiskāka dzīves vide. Eiropas kontekstā kontrurbanizācija definēta kā „demogrāfiskās decentralizēšanās process tālāk par suburbanizācijas rajoniem”. Autori L. Bērnlis un P. Murfijs (L. Burnley, P. Murphy) Austrālijā izšķir 2 migrācijas tipus: ap metropoli esošās teritorijas, kur cilvēki izvietojušies metropoles nomalē un kontrurbanizāciju uz ne-metropoles vai lauku teritorijām (Burnley L.H., Murphy P.A., 1995).

Kontrurbanizācijas pētnieki termina izskaidrošanai ir pievienojuši elementus, kas to konkretizē: lai persona vai ģimene atbilstu kontrurbanizācijā iesaistītas personas raksturojumam, tai ir ne tikai jānomaina dzīvesvieta, bet jāpieņem dzīves stils, kas nav identisks rurālo tradīciju dzīves stilam, bet gan moderns ekvivalents (Champion A., 1990 p.27).

Migrantu vidū nav novērojama vēlme pārcelties no pilsētas uz laukiem, pievērsties preindustriālam dzīves modelim (Sant M., Simon P., 1993; Vartiainen P., 1989). Pēc P. Vartiainena (P. Vartiainen) atziņām, sociālekonomiskā nozīmē kustība no pilsētas uz laukiem ir vairāk urbānās uzvedības un kultūras izplešanās nekā patiesa urbanizācijai pretēja kustība (Vartiainen P., 1989).

Interpretējot B. Berija (B. Berry) kontrurbanizācijas definīciju, ka, tā ir iedzīvotāju decentralizēšanās process, kas ietver kustības no koncentrētākām teritorijām uz mazāk koncentrētākām teritorijām (Berry B., 1976), kontrurbanizāciju var pielīdzināt apdzīvojamības sistēmas maiņai dekoncentrācijas virzienā, kuras rezultātā rodas dekoncentrēto apdzīvoto vietu modelis (sk. 1.1. attēlu). Kontrurbanizāciju identificējot ar apdzīvojamības maiņu, būtiski atrast indikatorus, kas parāda pārmaiņas apdzīvojamības sistēmā. Ir divi galvenie indikatori nosakot pārmaiņas sistēmā: pirmais, raksturo saistību starp apdzīvotās vietas izmēru un migrācijas apjomu, otrs – saistību starp apdzīvotās vietas lielumu un iedzīvotāju skaita pieaugumu.

Avots: autores veidots pēc M.Pacione, 1984, 2004

1.1. attēls Iedzīvotāju dekoncentrācijas process dažādos apdzīvojuma tipos

Pēdējo trīsdesmit gadu laikā ir publicēts liels skaits rakstu par iedzīvotāju skaita dinamiku lauku apdzīvotās vietās. Lielajā literatūras klāstā, dažādi autori izmanto atšķirīgu terminoloģiju. B. Berijs (B. Berry) paralēli terminam „kontrurbanizācija” lietoja nosaukumu „iedzīvotāju dekoncentrācija” (Berry B., 1976). Britu pētnieki, lai precizētu abus terminus, laukos izšķir 3 migrantu kategorijas:

- 1) migranti – pensionāri, kuri meklē idillisku vietu mājoklim;
- 2) cilvēki produktīvā vecumā, kuri pārvietojas lai atrastu nodarbošanos un mājvietu;
- 3) svārstmigranti, kuri katru dienu mēro ceļu no savas darba vietas uz dzīves vietu laukos.

Kounterurbanizācija nav homogēna iedzīvotāju pārvietošanās kustība, bet noteiktas iedzīvotāju grupas pārvietošanās atkarībā no migrācijas galamērķa un migrācijas motīviem. Pētījumi Skotijā parāda, ka kontrurbanizācija ir pozitīvi saistīta ar nodarbinātības paplašināšanos, ar iespējām atrast darbu, lauku ienākumu pieaugumu un izmaksu samazināšanos cilvēkiem.

Grieķu pētnieks A. Papadopulus (P.Papadopoulos) savā darbā „Dienvideiropas lauki starp „produktīvismu” un „postproduktīvismu”” apskata sociālekonomiskās transformācijas Grieķijas laukos (Papadopoulos A., 2006). Pētot moderno rurālo Grieķijas sabiedrību viņš izšķir svarīgus pārmaiņu periodus. Jau kopš 1990.gadu sākuma, īpaši attīstītajās valstīs notiek plaša diskusija par iespējamām lauku transformācijām no „produktīvisma” uz „postproduktīvisma” ēru (Ilbery B., Bowler I., 1998; Wilson G.A., 2001). Šajā transformācijā var izšķirt divus periodus:

- 1) lauksaimniecība ieņem centrālo pozīciju laukos, tās svarīgums izpaužas pārtikas ražošanā un lētā lauksaimniecības produkcijā;
- 2) lauku „patēriņa” periodā, raksturīga kustība prom no lauksaimniecības intensifikācijas un koncentrācijas, virzība uz lauksaimniecības ekstensifikāciju, diferenciaciju un situācijai piemērotu ražošanu.

Daudzi autori šo periodu sauc par pāreju no produktīvisma uz postproduktīvisma ēru, tā ir jauna kustība, kas orientēta uz lauku vidi, kur paralēli lauksaimniecībai pastāv arī citas ekonomiskās aktivitātes, tiek attīstīta pakalpojumu sfēra, infrastruktūra, lauku tūrisms un citas ar rekreāciju saistītas aktivitātes. Postproduktīvisms pārstāv jaunu konceptu rurālajā ģeogrāfijā, tā mērķis ir interpretēt šīs jaunās pārmaiņas mūsdienu laukos.

Literatūrā tiek minēti 6 indikatori (Papadopoulos A., 2006), kas rāda jaunās lauku situācijas dinamiku:

- 1) lauku attīstības politikas pārbīde – no galvenā atbalsta lauksaimniecībai, pārtikas ražošanai un stiprināšanai, uz lauku attīstības politiku, kur lielāka uzmanība tiek veltīta plašākai lauku attīstībai, laukiem kā dzīves telpai;
- 2) bioloģiskās lauksaimniecības attīstība;
- 3) kontrurbanizācijas procesa attīstība;
- 4) iedzīvotāju līdzdalības nevalstiskajās organizācijās pieaugums, īpaši saistītās ar vidi, lauku attīstību, lauku apbūvēšanu;
- 5) palielinās tūrisma, rekreācijas funkcija;
- 6) multiaktivitāšu attīstība lauku saimniecībās.

Visu šo parādību rezultātā notiek plaša lauku aktivitāšu diferenciacija, kas nodrošina virzību uz postproduktīvisma ēru. Latvijā postproduktīvisma periods saistībā ar kontrurbanizācijas kontrurbanizācijas procesu ir maz pētīts.

Pilnveidojoties pilsētu – lauku mijiedarbības izpratnei arvien plašāku pielietojumu zinātniskajā literatūrā iegūst jauns koncepts – periurbānā attīstība.

1.3.3. Periurbānās zonas kā urbanizācijas izpausmju atspoguļojums piepilsētas lauku teritorijās

Rietumu zemēs pēdējo 50 gadu laikā ir notikušas būtiskas izmaiņas pilsētu – lauku saskares zonā. Arvien neskaidrāka kļūst robeža starp pilsētu un laukiem. Šīm duālajām pārmaiņām tiek pievērsta arvien lielāka zinātnieku uzmanība. Tiek izstrādāti projekti, notiek konferences, tiek publicēti raksti, kuros dažādos rakursos analizē periurbanizācijas procesu, pārmaiņas periurbānā telpā, kā arī cilvēku kopuma un to veidojošo grupu, kuri dzīvo šais teritorijās, rīcību un domāšanu.

Līdzšinējā zinātniskajā izpētē Latvijā lauku teritorijas pilsētu ietekmes zonā apzīmētas ar terminu piepilsētas lauku teritorijas. Mūsdienu rietumu pētnieki lauku teritorijas pilsētu ietekmes zonā analizē, izmantojot periurbānās teritorijas konceptu. Periurbānāi telpai atbilstošās teritorijas 20.gadsimta 70. gados tika skatītas šaurākā izpratnē kā piepilsētas teritorijas, tomēr to raksturojošie parametri pamatā atbilst šodienas periurbāno zonu raksturojumam rietumu autoru izpratnē.

Piepilsētas zonām 20.gadsimta 70. gadu pētnieku izpratnē piemīt 7 funkcijas. Uz šo funkciju pamata autori izšķir četrus piepilsētas zonas tipus. Pirmajā dzīvo un strādā vietējie iedzīvotāji, ražo galvenokārt dārzeņus un saknes, ar kurām apgādā pilsētas, otrā dzīvo pilsētās strādājošie un tādēļ šīs teritorijas kalpo par guļamrajonu, trešais tips apvieno pirmo un otru variantu, bet ceturtais ir īpašas rekreācijas zonas, kur koncentrējas sanatorijas, atpūtas nami, tūristu mītnes un vasarnīcas un tādēļ iedzīvotāju daudzumam raksturīgas sezonālas izmaiņas. Lielākā daļa minēto iezīmju sastopamas arī mūsdienās, tikai tās ir daudz izvērstākas.

Ģeogrāfi S. Kovaļovs un G. Kužņecovs (Ковалев С., 1971; Кузнецов Г., 1971) piepilsētas zonas tipus cenšas pamatot ar katras funkcijas apjoma konkrētā teritorijas daļā un šīs funkcijas realizēšanas pakāpi, iedzīvotāju skaitu un blīvumu, pamatfondu vērtību uz 1 teritorijas vienību un 1 iedzīvotāju, teritorijas izmantošanas sezonālītāti un teritorijas produktivitāti (ja teritoriju izmanto ražošanas vajadzībām). Autori par nozīmīgu apgrūtinājumu pētniecībai uzskata informācijas trūkumu par iedzīvotāju profesionālo sadalījumu, it sevišķi t.s. rekreācijas zonā.

Var minēt vismaz 7 nozīmīgākos projektus, kuri veikti pēdējo desmit gadu laikā par periurbāno telpu (sk.1.2. tabulu), kuros sniegts konceptuāls jēdziena skaidrojums un empīrisks materiāls par situāciju dažādās valstīs.

1.2. tabula

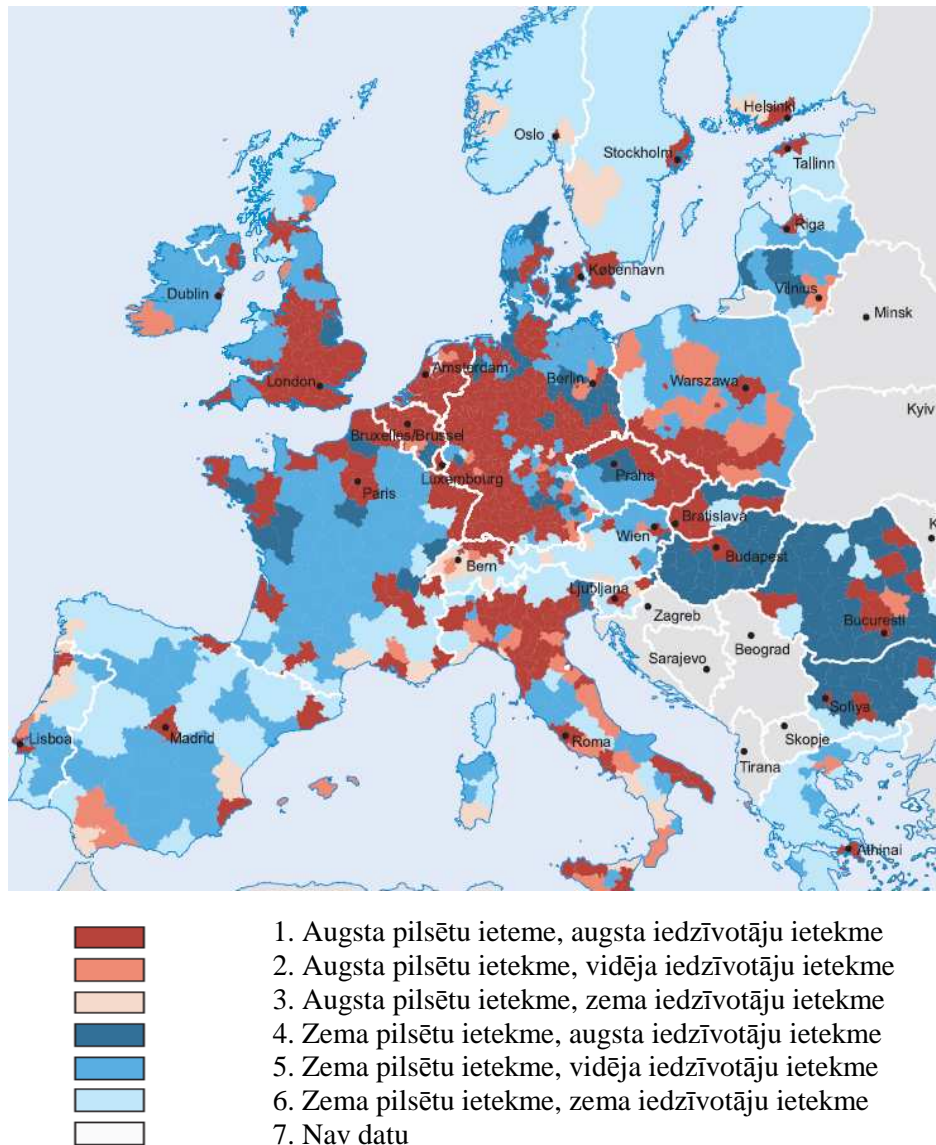
Periurbānās telpas izpēte, 2000-2009

Projekts	Gads
„Defining periurban: Understanding Rural-Urban Linkages and Their Connection to Institutional Contexts”. Davids L. Jakinta (David L. Iaquina) un Aksels W. Drešers (Axel W. Drescher). Projekts veikts ar FAO Partnerības programmas atbalstu	2000
„Peri-urbanisation – the situation in Europe.” Report prepared for the Delegation a l’Amenagement du Territoire et a l’Action Regionale (DATAR), Ministere de l’Amenagement du Territoire et de l’Environnement, France. Final report,. Ziņojuma sagatavotājs Geoffrey Caruso ar grupu	2001
„Periurbanisation – a phenomenon on the rise throughout Europe”. NEWRUR projekts, kas ietver attiecīgo procesu pētīšanu Francijas, Spānijas, Lielbritānijas, Vācijas un Grieķijas teritorijās.	2001 – 2004
„Urban-Rural relations in Europe” ESPON projekts 1.1.2. Izpildītāji – Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki, University of Tegnology	2002-2004
„Territory matters for competitiveness and cohesion”. ESPON Synthesis Report III, results by autumn	2006
„Change and Continuity in Peri-urban Australia”, (2006-2008) Choy D.L., Sutherland C., Gleeson B., Dodson J., Sipe N. (2008) <i>Change and Continuity in Pery-urban Australia: Peri-Urban Features and Sustainable Development</i> . Monograph 4. Urban research program	2008
„On the Edge of Sustainability: Perspectives on Peri-urban Dynamics”. Marshall, F., Waldman, L., MacGregor, H., Mehta, L. and Randhawa, P. STEPS. Working Paper 35, Brighton: STEPS Centre	2009

Avots: autores apkopots

Periurbānās problemātikas aktualitāti akcentē arī vairākas pēdējos desmit gados notikušās konferences. 2004. gada jūlijā Pasaules lauku sociologu XI kongresā Tronheimā (Norvēģija), viens no darba virzieniem ir veltīts procesiem „atgriezties pie zemes”, pārcelties uz dzīvi laukos. Šādi procesi vērojami gan ASV, Japānā, gan arī Francijā, Somijā, uzsverot, ka pilsētnieku atgriešanās veicina endogēno lauku attīstības virzienu šajās teritorijās. 2008. gadā pat notiek divas konferences – februārī Leuvenā (Beļģija) un aprīlī Plimutā (Lielbritānija), kurās skartas arī ar periurbānismu saistītas problēmas - kā pilsētu spiediens uz lauku teritorijām, augsti urbanizētu teritoriju analīze, pilsētu-lauku attiecības, lauku nākotne urbanizācijas kontekstā, periurbānisma būtība (Bocz G. u.c., 2008).

Projektu uzskaitījums un konferenču norises vietas uzskatāmi parāda, ka pētījumu lielākā daļa aptver Eiropas teritoriju - aprakstīti periurbānie procesi tādās valstīs kā Nīderlandē, Beļģijā, Lielbritānijā, Vācijā un Itālijā (Caruso G. u.c., 2001), Francijā, Vācijā, Spānijā un Lielbritānijā (Periurbanization – a phenomen..., 2004). Šajās valstīs izdalītas lauku teritorijas ar dažādas pakāpes pilsētu un iedzīvotāju ietekmi (sk. 1.2. attēlu).

Avots: Territory matters..., 2006

1.2.attēls Periurbānā attīstība Eiropā

Pētījumu rezultāti liecina, ka augsti urbanizētas lauku teritorijas Eiropā aizņem 27% no kopējās platības, tajās dzīvo 69% no visiem iedzīvotājiem un dod 78% ieguldījumu iekšējā kopprodukta apjomā (Territory matters..., 2006).

Tomēr ir darbi, kas analizē arī ārpus Eiropas - Austrālijā un Indijā (Change and..., 2008; On the Edge..., 2009) notiekošus līdzīgus procesus.

Plašā bibliogrāfija projektos ir vēl viens pierādījums, ka problēma ir aktuāla ne tikai Eiropas valstīs, bet arī citās pasaules daļās kā ASV, Kanādā, Centrālā un

Dienvidamerikā, Āzijā, pat Āfrikā (Periurbanization – a phenomen..., 2004; Change and..., 2008).

Kaut arī minētajos pētījumos analizējamās parādības jēdzienu pielietojums ir atšķirīgs, apgrūtinot paša periurbanizācijas procesa salīdzināšanu dažādās valstīs, tomēr zinātnieku veiktais dod iespēju iegūt priekšstatu par periurbāno procesu norises veidiem dažādās Eiropas valstīs, fokusējoties uz telpiskajiem aspektiem un demogrāfiskajiem trendiem. Kā iespējamie parametri periurbānās attīstības pētīšanai tiek minēti:

1. ekonomiskie parametri (uzņēmējdarbības daudzveidība, valsts loma vietējās ekonomikas attīstībā);
2. sociālie parametri (iedzīvotāju demogrāfiskās un sociālās struktūras procentuālas izmaiņas, vidus šķiras ietekme, svārstmigrācijas līmenis, pensionāru īpatsvars);
3. politiskie parametri (iedzīvotāju līdzdalības apjoms un formas);
4. kultūras parametri, t.sk. attieksme pret īpašuma tiesībām (zeme kā produktīva vērtība, kā mantojums un kā vietas/kopienas izjūta).

Balstoties uz šo parametru variācijām autori izdala lauku teritoriju tipus, kuri atšķiras pēc diviem kritērijiem – pirmkārt, urbanizācijas ietekmes pakāpe un otrkārt, cilvēku darbības aktivitātes telpas pārveidošanā (Urban-Rural relations..., 2004). Tiek izteikta arī doma, ka periurbāno pārmaiņu pamatā nav tik daudz spiediena no tuvu esošā urbānā centra, bet gan lauksaimniecisko aktivitāšu samazināšanās šajās teritorijās (Change and..., 2008). Tādēļ periurbānā teritorija ir visai problemātiska, tajā saskaras daudz pretēju interešu: gan rurālās ar urbānajām, gan arī dažādu sociālo grupu, kam ir atšķirīgs statuss un intereses (On the Edge..., 2009).

Pētījumu daudzveidība rāda, ka 21. gadsimta sākumā veidojas pastiprināta interese par procesu, kas norisinās dažādās valstīs neatkarīgi no to ģeogrāfiskās atrašanās vietas un sociāli ekonomiskā attīstības līmeņa un kas būtiski maina pilsētu un lauku kā sabiedrības apakšsistēmu izpratni un attiecības, procesu, kurš ieguvis apzīmējumus – periurbanizācija, periurbānisms.

Koncepti – periurbanizācija, periurbāna teritorija, periurbānisms

Kopš 20gs. beigām zinātnieki arvien biežāk lieto periurbānās attīstības jēdzienu, kas sevī ietver gan suburbanizācijas, gan kontrurbanizācijas iezīmes (Change and..., 2008; Iaquina D.L., Drescher A.W., 2000; Bocz G.A. u.c., 2008)

Par termina „periurbānā teritorija” autoriem uzskata zinātniekus M. Mortimoru un J.Vilsonu (M. Mortimore, J. Wilson), kas 1965. gadā pētīja Nigērijas pilsētas Kano apkārtni, nodevējot to par periurbanu teritoriju (Mortimore M., Wilson J., 1965). Raksturojot Kano apkārtni šie zinātnieki galveno uzmanību pievērta tādiem aspektiem kā zemes lietošanas mozaīka, teritorijas pieejamība pilsētai, mājsaimniecību ienākumu dažādība, darba iespējamība gan lauku saimniecībās, gan arī ārpus tām (On the Edge ..., 2009).

Kaut arī kopš jēdziena rašanās, procesa pirmā apraksta ir pagājis pietiekoši ilgs laiks, vēl arvien nav izveidojusies vienota izpratne par periurbānās telpas būtību, rašanās cēloņiem un perspektīvām.

Austrāliešu zinātnieki uzskata, ka periurbāna telpa ir pārejas zona no urbānas uz rurālu zemes izmantošanu. Periurbānā telpa ir jaukta - ne izteikti pilsētnieciska, ne izteikti laucnieciska. Periurbānās telpas parasti nav homogenas, tās var raksturot atšķirīgas

iezīmes un dinamika, pilsētnieciskas un laucnieciskas aktivitātes. Tādēļ urbānais un rurālais bieži vien ir savstarpēji konkurējošs (Change and..., 2008).

Pēc Lielbritānijas zinātnieku domām šiem nesen radītajiem terminiem ir tieksme pārvarēt tradicionāli pastāvējušo divdalījumu - pilsētas un lauki. 20. gadsimta nogalē periurbānais ir konceptualizēts kā pilsētu un lauku iezīmju heterogēns jaukums. Periurbāno raksturo ar augstu un bieži pat pieaugošu iedzīvotāju blīvumu, maziem zemes īpašumiem, bagātām lauku mājām un arī nabadzīgiem graustiem, daudzveidīgiem ienākumu avotiem, regulācijas trūkumu, apstrīdamām zemes īpašuma tiesībām, nekoordinētu lauksaimniecības zemju pārvēršanu apbūves zemēs, vides problēmām, intensificētu resursu ekspluatāciju, vērā ņemamu ekonomisku dinamiskumu un izteiktu pakalpojumu attīstības trūkumu. Autori norāda, ka reizēm vēl šo teritoriju raksturojumos iekļauj tādas iezīmes kā industriālā attīstība un komercializācija (On the Edge..., 2009).

Peri-urbānām telpām ir divi specifiski raksturojumi. Pirmais uzsver, ka periurbānās teritorijas atrodas pilsētu ietekmes sfērā. Periurbāno kopienu un centra saites ir funkcionālas un raksturojas ar intensīvām svārstmigrācijas plūsmām. Otrais akcentē, ka periurbāna telpa ir lauku telpa, kurā ietilpst lauksaimniecības un meža zemes, kas nosaka zemu iedzīvotāju blīvumu. Tādēļ periurbānas teritorijas ir jauktas teritorijas (Caruso G. u.c., 2001, Caruso G. u.c., 2005).

D. Jakinta un A. Drešers (D. Iaquina, A. Drescher) uzskata, ka periurbānā skaidrojumam visbiežāk izmanto komponentus, ar ko identificē urbanizāciju, urbānismu:

1. Demogrāfisko komponentu (t.i., iedzīvotāju skaita un blīvuma pieaugums);
2. Ekonomikas sektorālo komponentu (t.i., vispirms ārpus lauksaimniecības nodarbināto skaitu);
3. Sociālpsiholoģisko komponentu (t.i., apziņa par to, kas ir urbāns dzīves veids).

Bieži urbanizācijas pakāpi raksturo tikai ar pirmajiem diviem komponentiem, trešo piemirstot, lai gan tieši šis komponents ir urbānisma pamatrādītājs, sociāli psiholoģiska refleksija vai atbilde urbanizācijai. Tieši sociāli psiholoģiskais komponents atspoguļo pilsētu ietekmē veidojošās lauku iedzīvotāju vērtības, attieksmi, noslieces un uzvedību (Iaquina D., Drescher A., 2000).

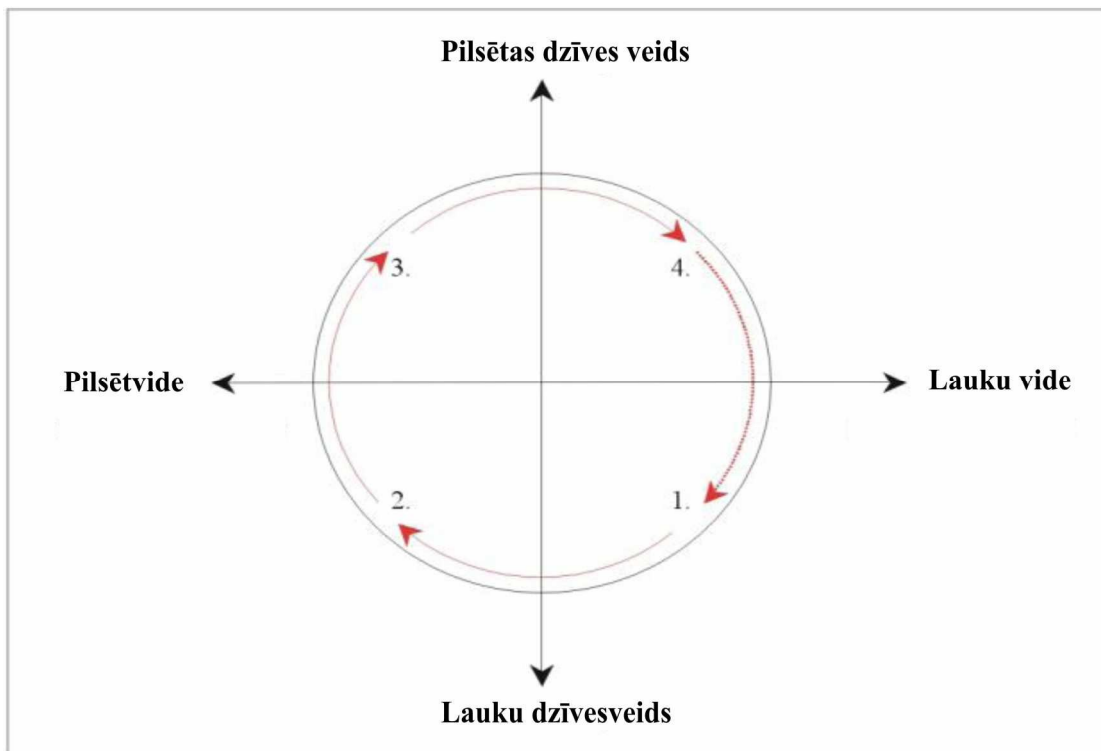
Uzskatot, ka šie trīs komponenti raksturo urbāno, periurbānais faktiski ir šo trīs komponentu dažādas variācijas. Tā kā urbānais izplatās nevienmērīgi, tad autoru skatījumā galvenais uzdevums ir skaidrot atšķirības starp periurbanitātes tipiem, ne tik daudz periurbanitātes kā procesa būtību (Iaquina D., Drescher A., 2000).

NEWRUR projekta dalībnieki norāda, ka līdzšinējā lauku pētniecība ir centrējusies uz divām pieejām. Pirmajā uzmanība ir bijusi pievērsta urbānā ekspansijai, otrajā – sociālai un ekonomiskai lauku teritoriju evolūcijai. Šīs pieejas pamatā ir pieņēmums par pilsētām kā centrālām vietām attiecībā uz perifēriāliem aktivitāšu punktiem, bet laukus aplūkoja kā zonas urbānu aktivitāšu nopludināšanai. NEWRUR zinātnieku grupas uzskata, ka pagaidām pietrūkst periurbanizācijas procesa integrētas analīzes. Viņi ierosina uztvert periurbanizāciju vispirms kā rurālu parādību, kā lauku pārdislocēšanās procesu, kura laikā lauku endogēnās attīstības procesi mijiedarbojas ar urbāno ietekmi, maina lauku teritoriju lomu un funkcijas (Periurbanisation – a phenomenon ..., 2004).

Austrālijas pētnieki uzskata, ka lauku teritorijās jāveic urbānā ietekmes intensitātes dažādu pakāpju noteikšana, analizējot pilsētu potenciālo ietekmi uz lauku sabiedrību un skaidrojot lauku teritoriju jūtīgumu pret šo ietekmi. Piemēram, lauku iedzīvotāju attieksmi pret pilsētu vērtībām, pilsētnieku viedokli par iespējām dzīvot laukos un saglabāt pilsētnieka dzīves stilu, lauksaimniecības zemju izmantošanu atšķirīgām vajadzībām nekā tradicionāli utt.

Periurbanizācija ir dinamisks process, kas ietver iepriekšējo lauksaimniecisko zemju strukturēšanu, fragmentēšanu un zemes izmantošanas pārveidošanu. Periurbāna zona ir pāreja no urbānās uz rurālo zemes izmantošanu (Fisher T., 2003; Change and ..., 2008).

Koncepcijas izpratnes ziņā nozīmīgākais ir G. Boša (G. Bocz) raksts „Periurbanity - a New Classification Model” (Bocz G. u.c., 2008), kurā autori piedāvā ieviest jaunu jēdzienu „periurbānisms” (periurbanity) kā lietvārdu, ar kuru apzīmētu visu parādību kopumu, kas norisinās periurbānajās teritorijās periurbanizācijas procesa rezultātā. Urbānais un rurālais ir antonīmi, kuri veido kontinuumu galējos punktos. Starpposmu starp šiem kontinuumiem var devēt par pārejošu telpu, kuru var nodevēt gan par periurbānu, gan arī par perirurālu (sk. 1.3. attēlu). Šis kontinuumu nepārtraukti mainās.

Avots: Bocz G. u.c., 2008:3

1.3. attēls Rurālā – urbānā mijiedarbības nepārtrauktība

Autori piedāvā izvērstu periurbānisma raksturojumu, pagaidām plašāko periurbānā raksturojumu zinātniskajā literatūrā, nosaucot pamatpazīmes (sk. 1.3. tabulu).

1.3. tabula

Periurbānās teritorijas raksturojošās iezīmes

Periurbānās teritorijas raksturojošās iezīmes	
1.	Periurbāno teritoriju ir ļoti grūti nodalīt no pārējās teritorijas, daudzos gadījumos nav iespējams skaidri noteikt tās robežas
2.	Periurbānās teritorijas atrodas stiprā pilsētu ietekmē, starp periurbānām kopienām un urbāno centru ir funkcionāla saite, ko raksturo svārstmigrantu plūsmas
3.	Periurbānajām teritorijām ir rurāls raksturs, jo lauksaimniecības un mežsaimniecības sektors aizņem svarīgu daļu no kopējās platības
4.	Periurbānās teritorijas ir jauktu vai integrētu funkciju teritorijas, kurās patēriņa un ražošanas aktivitātes sacenšas par zemi. Dzīves telpas izmantotāji (residential consumers) un lauksaimniecības ražotāji pastāv līdzās.
5.	Periurbanizācija būtiski maina lauku teritoriju izmantošanu, samazinot lauksaimniecības zemju īpatsvaru
6.	Izplatīta spekulatīvā būvniecība
7.	Notiek strauja privātmāju ekspansija
8.	Zemes izmantošanai privātmāju būvniecībai ir noteikts un strauji mainīgs raksturs
9.	Fermu/saimniecību izmērs ir neliels. Intensīva labības audzēšana. Lauksaimniecības produkcijas ražošana bieži specializējas produkcijas, kas nav ilgi uzglabājama, ražošana
10.	Periurbānās teritorijas ietver lauku kopienas tik pat labi kā urbānās vienības
11.	Nodrošinājums ar pakalpojumiem un publisko labiekārtojumu ir nepilnīgs
12.	Ļoti bieži vizuāli redzami šķiru aspekti (vietas izvēle, mājoklis u.c.), galvenokārt kā dzīvesstila atšķirība starp pilsētas, lauku un periurbāniem iedzīvotājiem
13.	Iedzīvotāji ir mobili, intensīva svārstmigrācija
14.	Periurbānās teritorijas ir urbānās ekspansijas un kontrurbanizācijas procesu rezultāts
15.	Attīstītajās rietumu valstīs pieeja periurbānajam fenomenam ir ļoti atšķirīga
16.	Periurbānā attīstība ir cieši saistīta ar tehniskajiem faktoriem (IT, telekomunikāciju, automašīnu un enerģētikas attīstību) un infrastruktūras attīstību (ceļi un IT tīklu attīstību) un sociālekonomiskajiem faktoriem
17.	Pilsētu iedzīvotāju kustībai uz periurbāno teritoriju ir daudz nozīmīgāka ietekme nekā citiem ietekmes veidiem

Avots: Bocz G. u.c., 2008

Šajā raksturojumā ietvertas visu D.L. Jakintas un A.W. Drešera (D.L. Iaquina, A.W. Drescher) izdalīto periurbānā komponentu - demogrāfisko, ekonomikas sektorālo un sociālp psihologisko - apvienojums. Tādēļ autori uzsver, ka periurbāno teritoriju jāraksturo gan ar fiziskiem rādītājiem, gan arī nefiziskiem rādītājiem. Šie nefiziskie rādītāji nav mazāk nozīmīgi kā fiziskie rādītāji. Periurbānisms ir jāaplūko kā fizisko un nefizisko raksturojumu komplekss (Bocz G.u.c., 2008).

Šo G. Boša u.c. (G. Bocz) izstrādāto pieeju darba autore pieņem kā pamatskatījumu uz periurbānismu savā promocijas darbā.

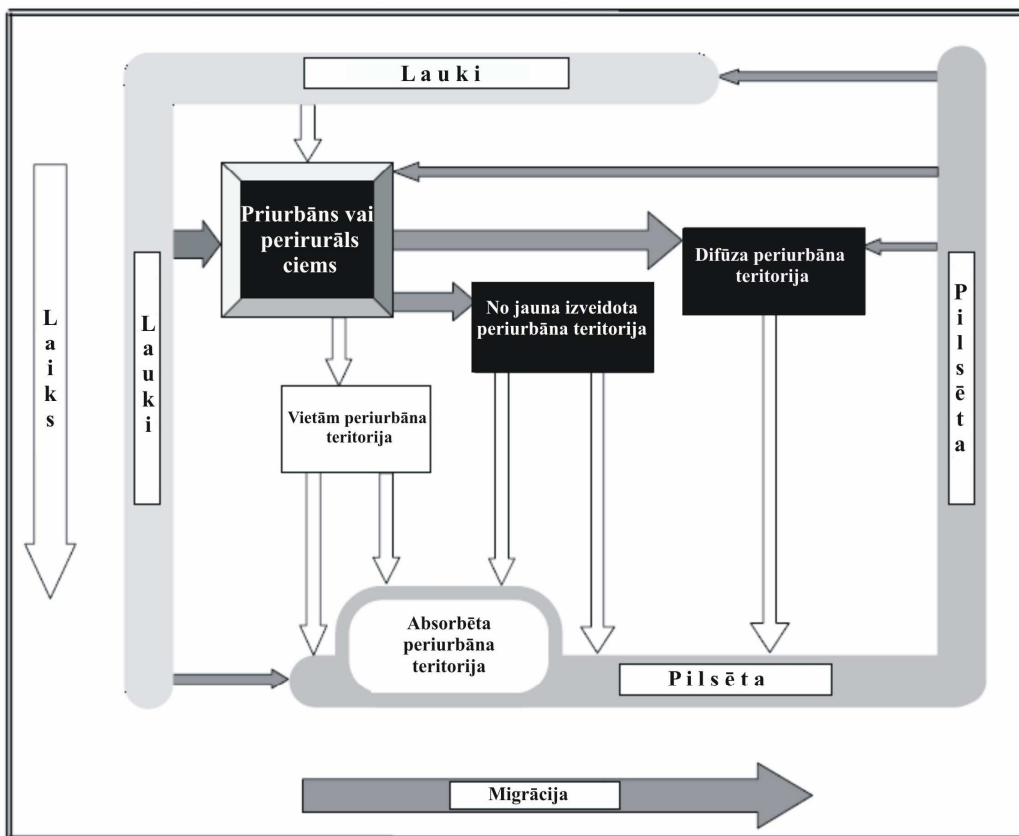
Periurbāno teritoriju tipoloģija

21. gadsimta pirmajos desmit gados veiktie pētījumi par periurbanizācijas procesu un teritorijām, kurās šie procesi vairāk vai mazāk izteikti ir norisinājušies, noveduši pie periurbāno teritoriju tipoloģijas veidošanas.

D.L. Jakinta un A.W. Drešers (D. L. Iaquinta, A. W. Drescher) izšķir piecus periurbāno teritoriju tipus, kas viņu skatījumā atspoguļo starposmus starp rurālo un urbāno.

1. Periurbāns vai perirurāls ciems (lauku teritorija, kur iedzīvotāji sevi vairāk apzinās kā pilsētniekus). Šīs teritorijas atrodas patālu no pilsētām, tomēr tajās izpaužas sociāli psiholoģiska urbānisma ietekme. Šī ideoloģija ienāk no masu informācijas līdzekļiem un patērētāja ideoloģijas izplatīšanās. Vieta pamtā kalpo par tādu kā tranzīta starposmu. Šī tipa vide izskatās pēc lauku ciemata. Iedzīvotāju ir salīdzinoši maz, neliels ir telpas apdzīvotības blīvums, lielākā daļa iedzīvotāju nodarbināti lauksaimniecībā. Jaunas idejas, ko ienes imigrējošie, tiek apgūtas lēni, turklāt tradicionālā kontekstā.
2. Vietām periurbāna teritorija. Šīs teritorijas, salīdzinot ar iepriekšējo tipu, atrodas tuvāk pilsētām un veidojās no periurbāniem ciemiem kombinācijā ar imigrantiem no tuvējām urbanām teritorijām. Tā kā visai daudz iedzīvotāju ir ieradušies no pilsētām, tad parādās pietiekami daudz konfliktu vietējo un ienācēju viedokļos. Vietējās varas struktūras šais teritorijās mēģina aizstāvēt „tradicionālo”. Tas iedzīvotāju grupām raisa tieksmi panākt kontroli pār atbilstošajā teritorijā funkcionējošām institūcijām
3. No jauna izveidota periurbāna teritorija (in-migration from a single place). Šis ir stabils periurbānas kopienas variants, jo šo apdzīvoto vietu parasti izveido kādas noteiktas grupas pārstāvji, kuri reproducē adaptētus tradicionālus institūtus. Šai vidē turpinās rurālā ietekme un urbānais ienāk „vidējā” ātrumā.
4. Difūza periurbāna telpa (in-migration from various places). Šajās teritorijās migrējošie ierodas no dažādām ģeogrāfiskām vietām, pārsvarā no pilsētām. Tā veidojas visai liela iedzīvotāju daudzveidība. Institucionāli vairāk izpaužas urbānais. Šais telpās pieaug pilsētnieku imigrācija uz pastāvīgu dzīvi. Līdz ar to vides veidošanos ietekmē dažādo iedzīvotāju grupu kultūras daudzveidība, kas var būt nozīmīga problēma saskarē ar blakus esošo pilsētas vidi.
5. Absorbēta periurbāna telpa. Periurbānās telpas tips, kas ir vistuvākais pilsētai ne tikai satura ziņā, bet arī ģeogrāfiski telpas novietojuma ziņā. Pēc būtības tā ir pilsētas vide, kuru pilsēta ir absorbējusi. Galvenā šīs periurbānās telpas iezīme ir tradicionālo un urbanā tipa institūciju vienlaicīga pastāvēšana. Eksistē visai augsta iedzīvotāju pretošanās izmaiņām un lēna adaptācija jaunajām tiesību normām, kas ienāk caur kopējo valstī realizēto valdības politiku.

Definētie periurbānās telpas tipi un savstarpējā sakarība uzskatāmi parādīta 1.4. attēlā (attēlā horizontālās bultas norāda virzību cauri telpai, bet vertikālās bultas – virzību cauri laikam).

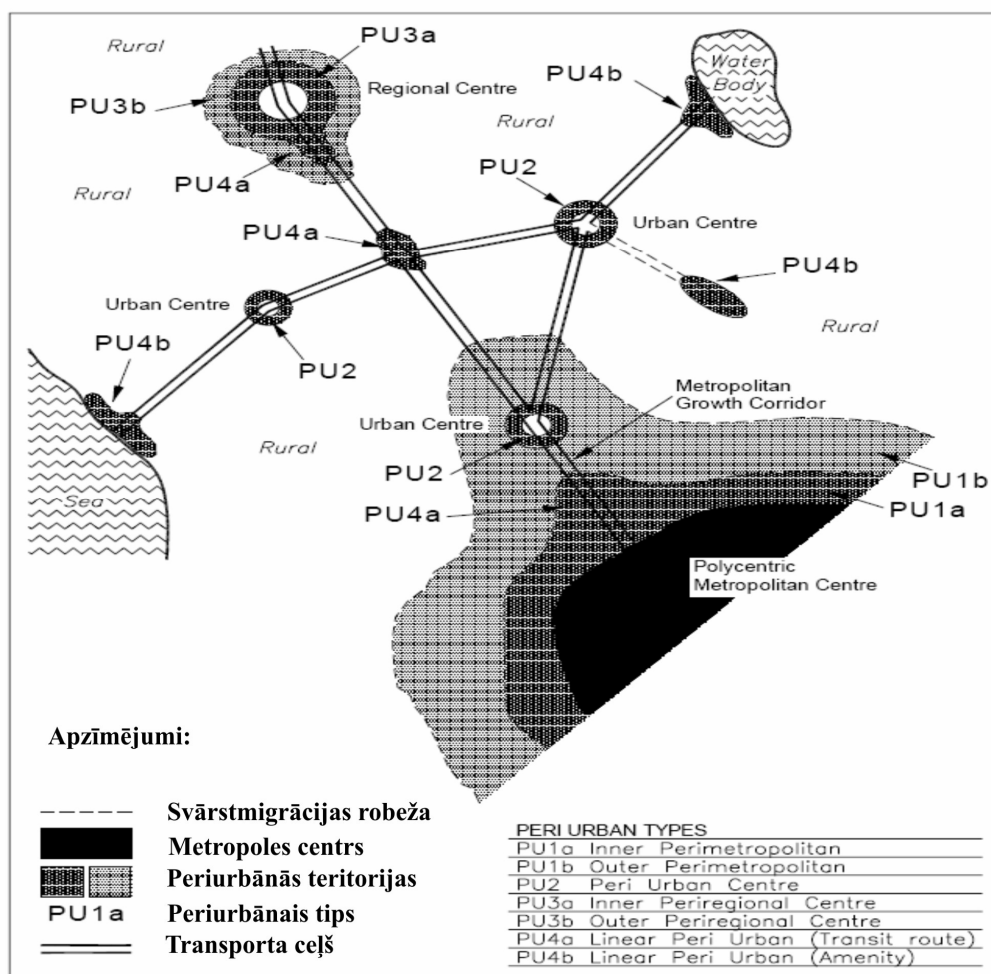
Avots: Iaquina D.L., Drescher A.W., 2000:16

1.4. attēls **Periurbāno teritoriju tipoloģija**

Viņi norāda, ka zinātniskajā literatūrā ir nostiprinājies uzskats, ka migrējošie no laukiem nedodas tieši uz lielajām pilsētām. Tas notiek t.s. „vairāksoļu migrācijas” veidā. Migranti no laukiem vispirms dodas uz ciematiem, mazām pilsētām ar vairāk urbanizētu vidi. Tāpat literatūrā atzīmēts, ka migranti nezaudē zināmas saites ar savas izcelšanās un ģimenes kopienu. Šie divi skatījumi autoriem dod tiesības izteikt secinājumu, ka periurbānā vide ir dinamiska, pārveidojoša un elastīga ne tikai ekonomiskām aktivitātēm, bet arī sociālām aktivitātēm un sociālām attiecībām (Iaquina D.L., Drescher A.W., 2000).

Austrālijas zinātnieki uz empīriskā pētījuma bāzes atbilstoši valsts situācijai un skatījumam par periurbāno procesu būtību, izdala četrus periurbanās telpas tipus (sk. 1.5. attēlu):

1. metropoles tradicionālā iekšējā un ārējā periurbānā zona (PU1a/b);
2. urbānie centri, kuri atrodas metropoles centru svārstmigrācijas zonā, kur visas teritorijas ir saistītas ar tuvējo metropoles centru (PU2);
3. nemetropoles reģioni, kur urbanizācijas procesi izplatījušies ap reģionālajiem centriem un tālākām teritorijām (PU3a/b) un
4. teritorijas ap tranzīta ceļiem, augšanas koridoriem vai ainaviskām vietām, kas labvēlīgas dzīvojamās telpas veidošanai (PU4a/b).

Avots: Change and..., 2008:4.

1.5. attēls Periurbānās telpas tipi Austrālijas zinātnieku skatījumā

Parasti periurbanās telpas nav homogenas, tām var būt atšķirīgas raksturojošas iezīmes un atšķirīgs dinamisms. Tomēr visos tipos kopā eksistē gan urbānais, gan arī rurālais. Periurbāno telpu paplašināšanās, pieaugot pilsētas ekspansijai, rada jaunu izmaiņu draudus laukiem, kamēr pilsētu perspektīva ir saistīta ar tālāku pilsētas vajadzību apmierināšanu. Autori arī uzsver, ka periurbānās teritorijas veidojas ne tikai ap metropolēm, bet urbānais spiediens notiek arī mazāku pilsētu apkaimē (Change and ..., 2008).

ESPON pētnieku grupa piedāvā sešus peri-urbānās teritorijas tipus, ņemot vērā divus galvenos kritērijus: pirmkārt, urbanizācijas ietekmes pakāpi (iedzīvotāju blīvums, vadošās pilsētas statuss) un otrkārt, cilvēku darbības aktivitātes līmeni telpas pārveidošanā (zemes izmantošana atbilstoši galvenajām zemes izmantošanas grupām – pārveidota telpa, lauksaimnieciska telpa, pārējā telpa).

Šo divu kritēriju variācijas veido šādus tipus:

1. augsta urbānā ietekme, augsta cilvēku darbības ietekme;
2. augsta urbānā ietekme, vidēja cilvēku darbības ietekme;
3. augsta urbānā ietekme, zema cilvēku darbības ietekme;
4. zema urbānā ietekme, augsta cilvēku darbības ietekme;
5. zema urbānā ietekme, vidēja cilvēku darbības ietekme;
6. zema urbānā ietekme, zema cilvēku darbības ietekme.

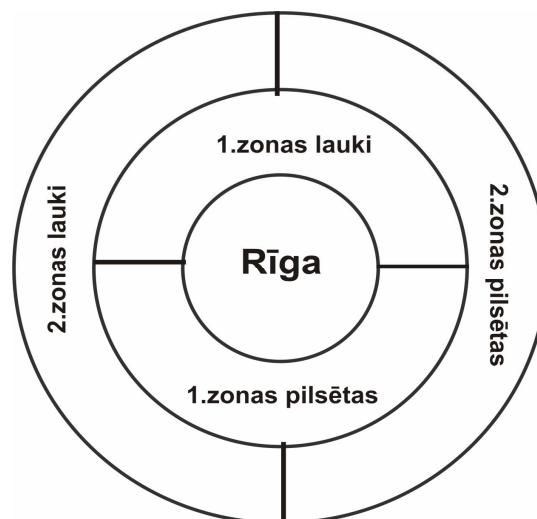
Izdalot tipus konkrētā Eiropas valstī, salīdzinājumā, izmanto vidējos rādītājus Eiropas Savienībā. Tā autori ir secinājuši, ka augsta urbānā ietekme un augsts iedzīvotāju aktivitātes līmenis aptver Vācijas rietumdaļu, lielāko Anglijas daļu, Itālijas ziemeļdaļu, telpu no Polijas dienvidiem caur ziemeļu Čehiju līdz pat Slovākijai un Ungārijai. Savukārt, Somijā, Zviedrijā un Grieķijā daudzas lauku telpas raksturo zema urbānā ietekme un zems iedzīvotāju aktivitātes līmenis. Tai pašā laikā ir teritorijas (Lietuva, bijusī Vācijas Demokrātiskā Republika, Rumānija, Bulgārija), kurās urbānā ietekme ir zema, bet iedzīvotāju aktivitātes līmenis augsts (Urban-Rural relations..., 2004).

Nozīmīgs ir autoru secinājums, ka visumā urbānā ietekme un cilvēku aktivitātes līmenis savstarpēji korelē, kaut gan sastopami arī nesabalansēti varianti.

NEWRUR projekta pētnieki izveido periurbānās zonas tipoloģiju, ņemot vērā ārējo ietekmi un iekšējo kapacitāti. Par galvenajiem kritērijiem viņi izmanto: zemes lietošanas, demogrāfiskās evolūcijas, sociālo, ekonomisko pārmaiņu tipus un telpas organizēšanas modeļus. Šie modeļi pamatvilcienos atbilst iepriekš aprakstītajām ESPON projektā izklāstītajam modelim.

Tā kā jebkurš no lauku telpas tipiem ir saistīts ar tajā dzīvojošo iedzīvotāju mobilitātes izpausmēm, tad autori meklē atbildi arī uz jautājumiem – kādi ir mobilitātes cēloņi un kāda ir šīs mobilitātes ietekme uz attiecīgo lauku telpu (Urban-Rural relations..., 2004). Visbūtiskāk periurbānās telpas atšķiras pēc cilvēku plūsmu apjoma starp pilsētu un laukiem (migrācija uz pastāvīgu dzīvi lauku teritorijā, svārstmigrācija vai lauku teritoriju iedzīvotāju kustība uz pilsētām dažādu pakalpojumu saņemšanai), pilsētu pieejamība, kas veicina šo lauku telpu pievilcību (Territory matters..., 2006; Bossuet L., 2006; Dijst M. u.c., 2005).

Promocijas darbā padziļināti pētīta metropoles - Rīgas piepilsētas zona. Izanalizējot starptautisko pieredzi, autore Latvijas gadījumā izvēlas pamatā skatīt piepilsētas teritoriju, sadalot to vairākās izpētes daļās (sk. 1.6.attēlu) – lauku un pilsētu teritorijās, kā arī divās zonās.

Avots: autores veidots

1.6.attēls **Piepilsētas teritorijas iedalījums**

Piepilsētas teritorijas pirmajā zonā iekļautas Rīgas pilsētai tieši piegulošās teritorijas, bet otrajā zona nedaudz attālinātas teritorijas aiz pirmās zonas (līdz bijušā Rīgas rajona

administratīvajai robežai). Pirmajā zonā periurbāno teritoriju raksturojošās pazīmes noteikti būs izteiktākas kā 2. zonā.

Ņemot vērā, ka līdzšinējā periurbānās telpas izpēte centrējusies uz divām pieejām, pirmā uz urbāno ekspansiju, bet otrā uz lauku teritoriju sociālu un ekonomisku evolūciju, autore izvirza pieņēmumu, ka Rīgas piepilsētas teritorijā galvenokārt pārmaiņas notiek pilsētas ekspansijas rezultātā, nevis mainoties lauku attīstības fokusam.

Pēc autores domām Latvijas gadījumā pārmaiņas apdzīvojumā piepilsētas teritorijā var raksturot ar mobilitāti, izmantojot periurbānās attīstības konceptu. Tāpēc arī nākamā nodaļa ir veltīta iedzīvotāju mobilitātes iezīmju raksturošanai piepilsētas teritorijās.

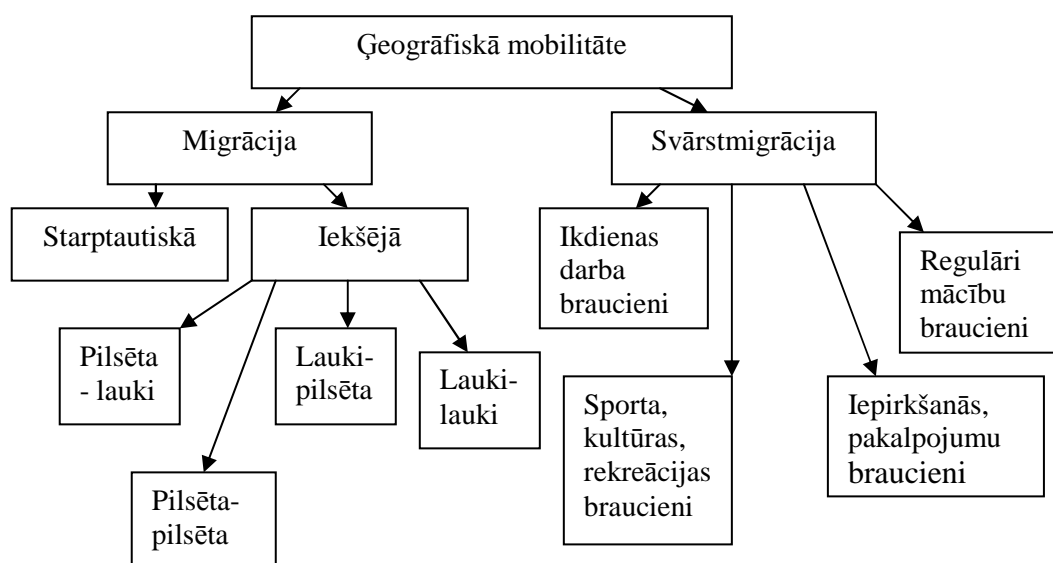
2. nodaļa

IEDZĪVOTĀJU MOBILITĀTE KĀ APDZĪVOJUMU IETEKMĒJOŠS PROCESS PIEPILSĒTU TERITORIJĀS

Mūsdienu pasaulei raksturīga iezīme ir pieaugoša iedzīvotāju mobilitāte. Starpvalstu un starpreģionu migrācija vistiešāk ietekmē cilvēkkapitālu, tā palielinājumu vai zaudējumu noteiktā teritorijā un netiešā veidā iedarbojas uz ražošanas un pakalpojumu attīstību un uz reģiona izaugsmi vai stagnāciju. Daudzās attīstītās valstīs iekšējā migrācija kļūst par nozīmīgu faktoru iedzīvotāju skaita izmaiņām reģionos, salīdzinājumā ar starptautisko migrāciju.

2.1. Ģeogrāfiskā mobilitāte un apdzīvojuma pārmaiņas

Ģeogrāfijā mobilitātes telpiskais raksturs tiek analizēts apdzīvojuma attīstības ietvaros, pētot urbanizācijas, suburbanizācija, kontrurbanizācijas reģionālās iezīmes un attīstības ciklus, apdzīvojuma struktūras pārmaiņas un procesos iesaistīto iedzīvotāju sastāvu. Ģeogrāfiskā mobilitāte ir daudzveidīga (sk. 2.1.attēlu). To iedala migrācijā, kas saistīta ar dzīvesvietas maiņu un svārstmigrācijā, kas ietver dažādus regulārus braucienus bez dzīvesvietas maiņas. Dzīves vietas maiņa var notikt gan pārceļoties uz citu pašvaldību vienas valsts ietvaros, gan pārceļoties uz citu valsti.

Avots: autores veidots

2.1.attēls Ģeogrāfiskās mobilitātes daudzveidība

Cilvēku pārvietošanās ir saistīta ar sociāli ekonomiskajiem, demogrāfiskajiem un politiskajiem procesiem valstī un sabiedrībā. Mobilitāte līdz ar sociāla un ekonomiska rakstura spēkiem ietekmē iedzīvotāju telpiskā izvietojuma pārmaiņas un dažādību. Latvijā un citās Centrāleiropas un Austrumeiropas zemēs suburbanizācija ir redzamākā tās izpausmes forma. Piepilsētas zonas attīstība un izplešanās ap lielpilsētām raksturīga vairākām reģiona valstīm (Sýkora L., Čermák Z., 1998; Timár J, Váradi D., 2001; Tammaru T. u.c., 2004; Nuissl H., Rink D., 2005; Ouředníček M., 2007). Latvijā

ģeogrāfiskās mobilitātes loma ir ievērojami pieaugusi. Negatīva dabiskā pieauguma un sabiedrības novecošanās apstākļos, migrācija ir nozīmīgs rādītājs, analizējot iedzīvotāju skaita un izvietojuma pārmaiņas, kā arī apdzīvojuma struktūras attīstības iezīmes.

Jebkura iedzīvotāju mobilitāte ietekmē apdzīvojumu (Mahon M., 2007). Apdzīvojums ir iedzīvotāju un apdzīvoto vietu izvietojums teritorijā (Demogrāfisko terminu..., 2001). Izteikta iedzīvotāju mobilitāte vērojama lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu ietekmes zonās. Šajās teritorijās mobilitātes rezultātā mainās iedzīvotāju sastāvs, izvietojums, vērojamas dinamiskas apdzīvojuma pārmaiņas, tipiska pazīme ir jauno ciematu būvniecība.

Zinātniskajā literatūrā 20. gadsimta beigās plaši ir aplūkota iedzīvotāju dekoncentrācija – cilvēki pamet blīvi apdzīvotos reģionus un lielpilsētas, priekšroku dodot mazāk urbanizētiem reģioniem un lauku apdzīvojumam. Neskatoties uz ievērojamo publikāciju skaitu, joprojām zinātnieku starpā nav vienota viedokļa ar kādiem konceptiem to definēt (Frey W.H., 1988; Champion T., 2001). Šādas migrācijas procesu un apdzīvojuma struktūras izmaiņas apzīmē ar terminu – kontrurbanizācija (Berry B., 1976). Pirmsākumos ar to saprotot visa veida iedzīvotāju dekoncentrēšanos ārpus lielpilsētu robežām. Vēlāk jau ar kontrurbanizāciju tiek saprasta iedzīvotāju pārvietošanās uz zemākiem apdzīvojuma hierarhijas līmeņiem (Boyle P., Halfacree K., 1994) vai attālākām lauku teritorijām (Berry B., 1976; Fielding A.J., 1982; Frey W.H., 1988; Champion A.G., 1992; Ford T., 1999; Stockdale A., u.c., 2000). Saistībā ar iedzīvotāju dekoncentrācijas procesiem īpaša uzmanība jāpievērš terminu lietojumam, jo interpretācija ir ļoti plaša un bieži lietotie jēdzieni telpiski ir visai atšķirīgi (Mitchell C.J.A., 2004). Piemēram, lietojot terminu decentralizācija tiek saprasta dekoncentrēšanās, kas saistīta ar centram līdzās esošajām teritorijām – piepilsētu teritoriju (Gordon I., 1987). Pastāv arī atšķirīgi skaidrojumi Eiropas un citu pasaules valstu reģionu zinātnieku darbos. Eiropā kontrurbanizācija parasti tiek definēta kā iedzīvotāju migrācija no lielpilsētām uz teritorijām ārpus suburbānās telpas, tātad daudz attālākām no metropoles kodola. Savukārt Austrālijā līdzīgi izdalīja divus dekoncentrācijas tipus – perimetropoles migrācijas plūsmas uz teritorijām līdzās metropolei un kontrurbanizāciju jeb iedzīvotāju došanos uz zemākiem apdzīvojuma līmeņiem.

Iedzīvotāju difūzija un migrācijas virzienmaiņa šodienas pētījumos saistīta ar iedzīvotāju skaita izvietojuma pārmaiņām blīvi apdzīvotos pilsētoreģionos – metropoļu teritorijās un aglomerācijās (White M.J., Lindstrom D.P., 2005). Izpēte tiek veikta centra (kodola) un perifērijas (nomales) koncepta ietvaros. Turklāt šādu ekstensīvu metropoļu reģionu izaugsmi nodrošina arī tehnoloģiskais progress gan sākot ar automobilizācijas ietekmi, gan informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstību.

Dekoncentrācijas procesu samērā sarežģītais raksturs dažādu konceptu ietvaros, sasaista apdzīvojuma sistēmas pārmaiņas iedzīvotāju migrācijas rezultātā ar daudzu ekonomiska, sociāla, demogrāfiska un kultūrvēsturiska rakstura faktoru ietekmi sabiedrībā. Dažādi ir dekoncentrāciju un tās izpausmes raksturojošie termini zinātniskajā literatūrā ģeogrāfijā, demogrāfijā, socioloģijā un ekonomikā – kontrurbanizācija, suburbanizācija, migrācijas virzienmaiņa un reversā polarizācija (Berry B., 1976; Richardson H.W., 1973), lauku renesanse, lauku palēciens (*rural rebound*) (Manson G.A., Groop R.E., 2000), izkliedēta attīstība (*spillover growth*), pilsētu izplešanās (*urban sprawl*), urbānais lauks (*urban field*), semi-urbānā, peri-urbānā un pārejas telpa (*transitional*), nomales pilsētas (*edge cities*) un eksurbija

(*exurbia*) (Champion T., Hugo G., 2004). Lietotie termini integrē kustību, attīstību un telpu, simbolizējot urbanizācijas ciklisko raksturu un mainīgumu plaša koncepta ietvaros.

Pastāv daudzveidība uzskatos par to, kādi faktori var raksturot iekšējo migrāciju, jo bieži vien jāizšķiras starp rādītājiem individu un mājsaimniecību līmenī vai rādītājiem starpreģionālā griezumā.

Iekšējās migrācijas interpretācija ir balstīta uz vairākiem modeļiem: ienākumu atšķirība dažādos reģionos (Harris-Todaro modelis), darba meklēšanas modelis, dzīves cikla modelis, uz cilvēka kapitāla balstīts modelis (uz ģimeni, mājsaimniecību balstīts lēmums) (Mainardi S., 2004).

Nozīmīgi mobilitātes faktori ir demogrāfiskie un citi indivīda raksturojumi. Tiek uzskatīts, ka mobilitāte ir lielāka jaunākiem iedzīvotājiem un indivīdu grupām ar labākām prasmēm un izglītību. Lēmums par pārcelšanos atšķiras indivīdu līmenī, jo katram potenciālajam migrantam ir citādas pārcelšanās un darba meklēšanas izmaksas, mājokļa izmaksas. Pārcelšanās lēmums var būt saistīts ar darba tirgus apstākļiem, teritorijas pievilcību, dzīves kvalitāti un izmaksām, ieskaitot mājokli, augstāka standarta pakalpojumus un vides pievilcību. Reģionālie darba un mājokļa tirgi ir saistīti divu veidu attiecībās, t.i., labvēlīgi darba tirgus apstākļi veicina mājokļu tirgu, savukārt mājokļu tirgus nosacījumi palīdz darba tirgus nosacījumiem turēties ilgtspējīgas attīstības virzienā (Portnov B., 2001:154).

Uzskata, ka mazākattīstītie reģioni zaudē savus iedzīvotājus, it īpaši jaunus un labāk izglītotos, jo netiek piedāvātas iespējas mainīt darbavietas (profesijas un ienākumu līmenī), un tādejādi iedzīvotāji personiskās karjeras uzlabošanas motīvu dēļ ir spiesti pārvietoties uz citiem reģioniem ar attīstītāku sociāli ekonomisko struktūru (Clark G., 1982:297, Ham M., 2001:295).

2.2. Svārstmigrācijas iezīmes

Eiropas zinātnieku darbos dekoncentrācijas procesi aglomerācijās tiek saistīti ar svārstmigrāciju (*commuting*), skaidri izdalot t.s. ikdienas migrācijas (*commuting*) zonas jeb joslas (Herington J., 1984; Errington A., 1994; Saraceno E., 1994). Svārstmigrācija ir arī viens no periurbānās telpas raksturojošiem lielumiem.

Svārstmigrācija, it sevišķi darba svārstmigrācija, ir viens no rādītājiem, kas tiek izmantots, lai raksturotu sakarus un tieci, ka arī koncentrācijas un dekoncentrācijas procesus aglomerācijās. Tās intensitāte un apjoms bieži ir viens no kritērijiem aglomerācijas robežu noteikšanai. Pētījumos bieži tiek norādīts, ka ikdienas mobilitāte raksturo aglomerācijas teritorijas dinamisko raksturu, komplicētību un mainību, kā arī transformācijas procesus. Šādā situācijā sociālās, ekonomiskās un politiskās norises ir daudz komplicētākas, un daudzveidīgākas to telpiskajā izkārtojumā. Aglomerāciju iedzīvotāji ievērojami ātrāk piemērojas jauniem sociāli ekonomiskajiem apstākļiem, izvirzot arvien jaunus dzīves kvalitātes nosacījumus. Tas, savukārt, labvēlīgi ietekmē cilvēkkapitāla attīstību. Pētījumos aglomerācijas attīstība aplūkota salīdzinājumā ar pārējo valsts teritoriju, pastiprinoties nevienmērīgai attīstībai starp reģioniem. Mūsdienā zinātniskās izpētes prakse apstiprina arvien augošo augstāka līmeņa centru nozīmi apdzīvotuma hierarhijā. Tieši aglomerācijas kā augstākās pakāpes apdzīvotuma forma

raksturojas ar iedzīvotāju, preču un pakalpojumu plūsmu apjoma, ātruma un sasniedzamības pieaugumu (Gordon P. u.c., 1991). Pētnieku darbos šo procesu skaidrošanai aglomerācijās izmanto iedzīvotāju pārvietošanās plūsmas, skaidri izdalot t.s. svārstmigrācijas zonas jeb joslas kā visdinamiskākās apdzīvotuma zonas (Herington J., 1984; Errington A., 1994; Saraceno E., 1994). Svārstmigrācijas raksturs visspilgtāk atspoguļo aglomerācijas telpā notiekošās pārmaiņas, jo ir visciešāk saistīts ar pieminētajiem telpas aģentiem - darbavietām un dzīvesvietām. Neapšaubāmi laba komunikāciju infrastruktūras attīstība ietekmē arvien pieaugošo sabiedrības mobilitāti, kas savukārt atsaucas uz migrācijas raksturu un atspoguļojas aglomerāciju apdzīvotuma struktūrā (Geyer H.S., 2002). Tas var samazināt iedzīvotāju fizisku pārvietošanos, taču tas var arī veicināt iedzīvotāju difūziju ārpus tradicionālajiem dekoncentrācijas areāliem suburbānajā joslā. Mūsdienās migrācijas procesu un apdzīvotuma struktūras attīstība vairs nav tik vienošmīga, kāda tā bija 20. gadsimtā. Vairs nepastāv industrializācijas laikmetam raksturīgas vienotas iedzīvotāju pārvietošanās iezīmes, kādas definēja vācu ģeogrāfs Ravenšteins. Mūsdienās iedzīvotāju paaugstināto mobilitāti kopumā raksturo to darbības un uzturēšanās vietas, kas ir daudz dinamiskākas un elastīgākas, vieglāk piemērojas mainīgajiem ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem.

Visos iepriekšējā nodaļā minētajos projektos un vairākās atsevišķās publikācijās tiek akcentēta iedzīvotāju mobilitāte kā periurbanizācijas procesu un periurbānās telpas attīstības nozīmīgs faktors.

C.J.A. Mičels (C.J.A. Mitchell) (Kanāda), skaidrojot kontrurbanizācijas koncepta būtību, norāda, ka šīs parādības nozīmīgākā pazīme ir migrācija un konkrēti migrācija no blīvi apdzīvotām teritorijām uz mazāk blīvi apdzīvotām teritorijām, notiekot iedzīvotāju decentralizācijai (Mitchell C.J.A., 2004). C.J.A. Mičels (C.J.A. Mitchell) piedāvā uzskatāmu iedzīvotāju pārdales procesa skatījumu, kas atspoguļo vienlaicīgi notiekošo procesu daudzveidību un pagaidām ne vienmēr pietiekoši izprastu šo procesu būtību.

C.J.A. Mičela (C.J.A. Mitchell) izdalītie kontrurbanizācijas apakštipi (ex-urbanisation, dispalced-urbanisation, anti-urbanisation) var tikt pieņemti par periurbānās telpas dažādām izpausmes variācijām, kas atspoguļo atšķirīgo pilsētu un lauku mijiedarbības pakāpi.

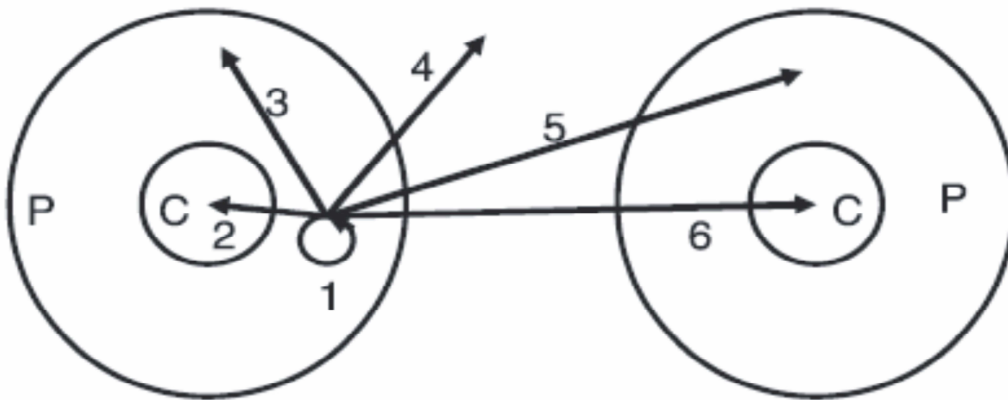
Mobilitātes pārnese teorija un Heterolokalitātes jēdziens

Vērtējot migrāciju kā sistēmu, tīklu ķēdes procesu, jāmin arī organizācijas teorija. Līdz ar cilvēku pārvietošanos, iedarbojas daudzi migrāciju nodrošinoši faktori, kas neļauj migrācijas plūsmām izzust (Krugmann P., 1991). Pārsvārā tās ir jau minētās ģimenes un draudzības saites, darba attiecības un emocionālā saikne ar noteiktām vietām, starp kurām cilvēki pārvietojas. Šajā aspektā noteikti jāmin heterolokalitātes jēdziens, kas skaidro globālās pārmaiņas sabiedrībā starp cilvēkiem, starp vietām, kā arī sociālo un ekonomisko organizētību. Heterolokalitāte atspoguļo šo funkcionālo pārmaiņu dziļāko būtību sabiedrībā pēdējo divdesmit gadu laikā (Zelinsky W., Lee A.B., 1998). Heterolokalitāte ir mūsdienu iedzīvotāju sociāli telpiskā uzvedības modeļa izskaidrojums. Mūsdienu sabiedrība ir ļoti daudzveidīga un plurāla, dažādas pat savstarpēji nesaderīgas sabiedrības daļas, uzskati un darbības spēj aizņemt vienu un to pašu telpas daļu. Tas izpaužas arī cilvēku mobilitātē, spējā adaptēties un iesaistīties darbībā vairākās vietās vienlaicīgi. Zināmā mērā tas saskan ar vienu no heterolokalitātes jēdzienu izvirzošā autora Vilbura Zelinska (Wilbur Zelinsky) agrāk aprakstīto mobilitātes pāreju, ko veicinājusi tehnoloģisko jauninājumu ieviešana (Zelinsky W.,

1971). Heterolokālās situācijas īpaši spilgti izpaužas blīvi apdzīvotās teritorijās – lielpilsētu reģionos un aglomerācijās. Vienlīdz jēdziens deteritorializē sabiedrību un nojauc robežas, piemēram, starp laukiem un pilsētām. Turklāt tas nav piedēvējams tikai kādai atsevišķai privilīģētai vai atstumtai sabiedrības daļai.

2.3. Migrācijas virzieni un izpētes indikatori periurbānajā telpā

Iedzīvotāju mobilitāte ir nozīmīgs faktors periurānās telpas attīstībā. V.Hornis un J.R. Eks (W. Hornis, J.R. Eck) (Nīderlande) izdala šādus sešus mobilitātes variantus, kur katrs no tiem lielākā vai mazākā mērā ir saistīts ar periurbāniem procesiem (sk. 2.2.attēlu). Variantu izdalīšanā par galveno kritēriju kalpo kāds no mobilitātes virzieniem (Hornis W., Eck. J.R., 2008).

P periurbāna teritorija

C centrālā pilsēta

- 1 - pārvietošanās administratīvā vienībā
- 2 - pārvietošanās no periurbānās telpas uz centrālo pilsētu
- 3 - pārvietošanās periurbānajā telpā
- 4 - pārvietošanās no periurbānās telpas uz lauku teritoriju
- 5 - pārvietošanās starp peri-urbānām telpām
- 6 - pārvietošanās no periurbānās telpas uz citu centrālo pilsētu

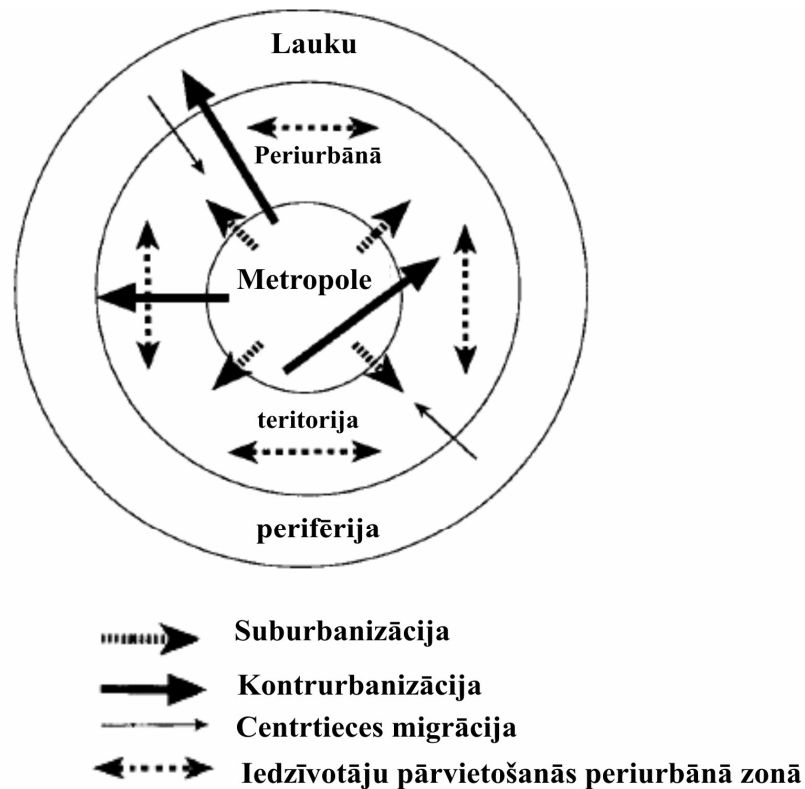
Avots: Hornis W., Eck. J.R., 2008: 622.

2.2. attēls Pārvietošanās virzieni periurbānajā telpā

T. Forda (T. Ford) (Lielbritānija) uzmanību velta iedzīvotāju skaita pieaugumam periurbānajās teritorijās un, meklējot izskaidrojumus šai tendencei, nonāk pie secinājuma, ka var izdalīt četrus iedzīvotāju skaita augšanas procesus. Tā notiek suburbanizācijas procesa rezultātā, kontrurbanizācijas procesa rezultātā, centrīces migrācijas rezultātā un, beidzot, pārvietojoties pa periurbāno teritoriju, izvēloties pievilcīgāku dzīves vietu (sk. 2.3.attēlu).

Katru no šiem procesiem var mērīt, lietojot sešus pamatindikatorus. Pirmie trīs no tiem attiecas tieši uz migrantiem, jeb jaunienācējiem šajā teritorijā:

1. migranta izcelsmes vieta,
2. saistība ar metropoles telpu (nodarbinātība, sociālie kontakti),
3. migrācijas motīvs.

Avots: Ford T., 1999:303

2.3. attēls Periurbānās telpas modelis un apdzīvotību ietekmējošie migrācijas procesi

Pārējie trīs indikatori attiecas uz telpas (vietas) izvēles motīviem:

1. vietas ainavas vērtība,
2. pieejamība metropolei no iecerētās dzīves vietas,
3. izvēlētās vietas attīstības perspektīvas.

Periurbāno teritoriju iedzīvotāju skaita pieaugumu nosaka tikai pilsētnieku migrācija uz šīm teritorijām. Šo pieaugumu atsevišķās vietās nosaka arī ienācēji no citām periurbānajām teritorijām vai lauku perifērijas.

Šis T. Fordas (T. Ford) veidotais attēls uzskatāmi parāda ne tikai mobilitātes virzienus, bet arī nelineāro apdzīvotības variantu izvietojumu telpā un, pats galvenais, koncepta „periurbānizācija,” visaptverošo dabu, jo suburbanizācija, kounterurbanizācija, centrālas migrācija un iedzīvotāju pārvietošanās periurbānajā telpā ir dažādi periurbānās mobilitātes varianti (Ford T., 1999).

Vairumā gadījumu pētītie ir vienoti – periurbānā telpa ir specifiska ar mozaīkveida uzbūvi, savstarpēji mijoties pilsētvidei un lauksaimniecības teritorijām raksturīgiem elementiem (apbūve, ainava, zemes lietojums u.c.) Lai gan tā izcelsme ir lauksaimnieciska, funkcionāli šis reģions ir cieši saistīts ar pilsētu.

Jāpiebilst, ka iepriekšaprakstītais periurbānais modelis, ir ideāls skatījums uz ģeogrāfisko telpu, realitātē pilsētnieciskā dzīvesveida izplatība kādreizējās vai esošajās lauksaimniecības teritorijās nav vienāda visos virzienos un intensitātē (orogrāfiskie, transporta, sociālie u.c. faktori). Jebkurā gadījumā robežas ir stipri izplūdušas un nav viennozīmīgi interpretējamas no ģeogrāfiskās telpas aspekta vien.

Iedzīvotāju mobilitātes analīzes veikšanai nozīmīgs ir vēl viens T. Fordas (T. Ford) darbs, kas veltīts ne pašas mobilitātes virziena un apjoma pētīšanai, bet arī tā sociālo rezultātu saskatīšanai (Ford T., 1999). Pie tādiem autore pieskaita vispirms ienācēju sociālu integrāciju vietējā sabiedrībā. Pēc būtības tas ir jautājums par ienācēju un vietējo iedzīvotāju savstarpēju piemērošanos, jo ienācēju vajadzības, vērtības un gaidas atšķiras no tām, kādas ir nostabilizējušas kopienā un šīs atšķirības rada šo divu grupu konfliktus. Reizēm ienācēji nespēj kļūt par kopienas stabilu sastāvdaļu. Labvēlīgāka situācija veidojas gadījumā, ja ienākošajiem ir līdzīgas iezīmes ar kopienas iedzīvotājiem.

Migrantu apmierinātība ar dzīves kvalitāti ir cieši saistīta ar iespēju apmierināt individuālās vajadzības. Ja ienākušie veido grupu ar līdzīgām interesēm, tad viņiem ir iespēja izmantot gan lauku, gan pilsētas vides priekšrocības, kā arī ietekmēt kopienas tālāku attīstību. Tā kā daudzi migranti bieži ir cieši saistīti ar pilsētu, tad ne vienmēr viņi ir pietiekami ieinteresēti vietējās kopienas dzīvē un līdz ar to viņiem ir vāja vietējās identitātes izjūta. Būtiska problēma ir „uzticēšanās vietai” - cik lielā mērā lokālajā telpā un kopienā ienākušais ir gatavs izmantot iepirkšanos vietējos veikalos, izmantot citus vietējos pakalpojumus un iesaistīties vietējo organizāciju darbā. Pēc autores domām, tas liecina par uzticēšanos kopienai, ja migranti šīs darbības pamatā neveic pilsētā. Kā nozīmīgu piesaistes faktoru teritorijai minēti vides apstākļi (Ford T., 2001).

Pētījumos Zviedrijā analizēti ne tikai migrācijas virzieni, apdzīvojuma izmaiņas šīs migrācijas rezultātā, bet uzmanība pievērsta arī migrācijas subjektam. U. Lindgrēna (U. Lindgren) (Zviedrija) norāda, ka svarīgi būtu pētīt ieceļotāju no pilsētām un ienācēju no citām teritorijām atšķirības. Viņa skatījumā atšķirības pastāv, jo izceļotāji no lielajām pilsētām ir vecāki, dzimuši Skandināvijas valstīs, ir augstskolas izglītība, pamatā aizgājuši no darba tirgus, ir jau pieredze migrācijā. Vispār lietderīga būtu visu migrācijas virzienu subjektu analītisks salīdzinājums, lai labāk varētu izprast kontrurbanizācijas procesa dalībniekus (Lindgren U., 2003). P. Milburns (P. Milbourne) (Lielbritānija) akcentē nepieciešamību izvērstāk pētīt iedzīvotāju dažādu sociālo grupu mobilitātes izpausmes, jo mobilitāte kļūst par periurbānās telpas raksturīgu iezīmi (Milbourne P., 2007).

Nozīmīgs ir ASV zinātnieku viedoklis, ka rurālo migrantu pētīšanai nepietiek ar oficiālās statistikas datiem (Foulkes M., Newbold B., 2008). Viņi izmantojuši alternatīvus informācijas kanālus, kā skolas un pašvaldības, lai iegūtu plašāku informāciju par migrācijas subjektiem.

H. Bullers (H. Buller) u. c. veikuši pētījumu par iedzīvotāju pārmaiņu tendencēm, saistībā ar suburbanizācijas procesiem, kā rezultātā būtiski izmainījusies kopējā demogrāfiskā situācija lauku telpā (Buller H. u.c., 2003).

Padziļināti pētīts arī migrācijas subjekts un tā ietekme uz jauno mājvietu teritorijām (Findlay A.M. u.c., 2001; Stockdale A., 2006; Kasimis Ch., 2008). A. Stockdale (A. Stockdale) uzskata, ka būtu jāsalīdzina trīs migrantu grupas: ienākošos, aizbraucošos un arī reemigrējošos un jāsalīdzina migrēšanas motīvus, pieredzi un gala mērķi, jo šie rādītāji katrai grupai atšķiras. Tieši ieceļotāji no pilsētām veicina endogēnā lauku attīstības modeļa veidošanos vai nostiprināšanos, rada priekšnosacījumus ekonomikas attīstībai un arī reemigrācijai. Ch. Kasimis (Ch. Kasimis) (Grieķija) šo skatījumu izvērs plašāk un norāda, ka imigrantiem ir ietekme uz lauksaimniecības kā tautsaimniecības sektora attīstību un lauku telpas saglabāšanu. Autors pasvīturo, ka imigrantu ieguldījums ir redzams trīs aspektos: pirmkārt, imigranti darbojas kā elastīgs darbaspēks, jo neaizstāj

vietējos algotos darbiniekus, otrkārt imigrantu iesaistīšanās lauksaimniecības darbos ved pie fermu modernizācijas, darba intensifikācijas; treškārt, imigranti uzsāk lauku teritorijās jaunus darbības virzienus kā tūrisms, būvniecība, mājsaimniecību apkopšana. A.M. Frindlejs (A.M. Frindlay) u.c. pasvītro, ka imigranti veido t.s. „mobilitātes kultūru”, kas ar laiku kļūst raksturīga plašākai periurbānās telpas iedzīvotāju daļai. Periurbānās telpas imigranti faktiski izveido dubulteksistences standartu: no vienas puses viņu identitāti nosaka piederība laukiem un tai pašā laikā svārstmigrācija veido viņu identitātes otru daļu. Pēc autoru domām šīs abas daļas vienu ar otru var labi kombinēt. Tā veidojas periurbānai telpai raksturīga iedzīvotāju subgrupa.

Periurbānās telpas kopiena nav vienots veidojums, bet gan teritorija ar dažādiem aktieriem, kuriem ir atšķirīgas intereses ekonomisko pārmaiņu procesos un arī pārvaldības virzienos (Korf B., Oughton E., 2006). Šis fakts bieži paliek ārpus uzmanības teritoriālu vienību analīzē, uzskatot, ka pastāv kādas ideālas un universālas tendences, kas raksturīgas visiem cilvēkiem, veidojot kopienu, neņemot vērā politiskos un ekonomiskos apstākļus (Harvey D., 1989:265). A. Gidens (A.Giddens) pasvītro, ka pat vismazāk ietekmīgie pilsētu iemītnieki ir sociāli aģenti un tādēļ piedalās reģionālo, nacionālo un globālo sociālo attiecību lokālā reprodukcijā (Giddens A., 1984). Šis secinājums pilnībā var tikt attiecināts uz periurbānajās teritorijās migrācijas rezultātā ienākušiem pilsētniekiem.

Dekoncentrācijas procesi iepriekš jau plaši aprakstīti, bet iedzīvotāju lokālā kustība jeb ar centru nesaistīta pārvietošanās zinātniskajā literatūrā ir ievērojami mazāk pētīta parādība. Šādas lokālas pārvietošanās suburbanizētā telpā saistītas ar satiksmes sastrēgumiem un citām negatīvām sekām. Dažādu pakalpojumu un izklaides pieejamības pārnese no centra uz periurbāno reģionu veicina šādu iedzīvotāju lokālo kustību, neradot papildus slodzi centrā (Sykora L., Novak J., 2007). Ilgstošāku laiku pētot lokālos procesus, rietumvalstu zinātnieki secinājuši, ka pieaugot dzīvesvietā nodzīvotajam laikam, samazinās emigrācija. Tātad iedzīvotāju nolūki, pārceļoties uz izvēlēto dzīvesvietu aglomerācijā ir noturīgi. Galvenokārt šādas noturīgas iedzīvotāju grupas veido tikko pensionējušies cilvēki un jaunas ģimenes, gaidot mazuli vai jau ar maziem bērniem.

2.4. Galvenie ar ģeogrāfisko mobilitāti saistītie pētījumi Latvijā un kaimiņvalstīs

Iedzīvotāju mobilitātes iezīmes pētītas arī Igaunijā. M.Ainsārs (M. Ainsaar) uzmanību veltījis populācijas attīstības posmiem un to raksturojumam 20. gadsimtā (Reason for..., 2004). Vairāki darbi ir veltīti starpreģionu migrācijas un tās ietekmes uz reģioniem izpētei. Publicētais materiāls parāda, ka Igaunijā starpreģionu migrācijā vairāk iesaistīti jauni un izglītoti iedzīvotāji, bez ģimenēm vai šķīrušies, arī bez nodarbošanās un bezdarbnieki (Kulu H., Billari F.C., 2004:679). Migrācija saistīta ar svarīgiem dzīves periodiem: izglītības iegūšanu, darbu, laulībām un šķiršanos (Eliasson K. u.c., 2003:827; Kulu H., Billari F.C., 2004:679). Mazliet mobilāki ir vīrieši, bet atšķirības starp dzimumiem ir nenozīmīgas. Igaunijā pētījums nerāda palielinātu pensijas vecuma iedzīvotāju migrāciju, kas raksturīga rietumvalstīm. Tiek novērots, ka ekonomiski atpalikušas teritorijas pamet iedzīvotāji ar labākiem ienākumiem, un tādejādi šīs teritorijas arvien vairāk stagnē izejošās migrācijas dēļ un pārvēršas par sociāli marginālām teritorijām.

Svarīgs faktors, kas ietekmē starpreģionu migrāciju Igaunijā, ir izglītības iegūšana. Šis faktors bija nozīmīgs arī padomju periodā (Kulu H., Billari F.C., 2004:679). Šo faktoru rezultātā notiek iedzīvotāju koncentrēšanās ne tikai lielajās pilsētās, kas piedāvā plašākas izglītības, nodarbinātības, kultūras, atpūtas, sporta un pakalpojumu pieejamības iespējas, bet arī lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu ietekmes zonās.

Vairākus ar mobilitātes procesiem lauku teritorijās saistītus jautājumus pētījuši arī Latvijas zinātnieki. Analizētas iedzīvotāju mobilitātes un sastāva izmaiņas Latvijas mazpilsētās (Bērziņš M., 2009). Pētīta ainavas nozīme dzīves telpas izvēlē mobilitātes procesos (Bell S. u.c., 2009; Penēze Z., 2009; Bērziņš M., Krišjāne Z., 2008). Izvērtētas pārmaiņas lauku ainavā Latvijā 20. un 21. gadsimta skatījumā (Penēze Z., Nikodemus O., Krūze I., 2009).

Minami arī sociāli ekonomiska rakstura pētījumi, kas saistīti ar promocijas darba problemātiku, jo viens no lauku un mazpilsētu iedzīvotāju migrācijas cēloņiem ir darba tirgus ierobežotā pieejamība dzīves vietā. Analizētas pārmaiņas nodarbinātības struktūrā (Rivža B., 2000), darba tirgus pieejamība sievietēm (Krūzmētra M., Rivža B., 2001). Novērtētas darba tirgus attiecību reģionālās atšķirības, kas sniedz ieskatu migrācijas plūsmu intensitātes atšķirību skaidrojumā (Rasnača L., 2011).

Tāpat ir veikti pētījumi par lauku iedzīvotāju un apdzīvojuma telpiskās struktūras izmaiņām (Grīne I., 2009), iekšējo migrāciju 90. gadu pirmajā pusē (Eglīte P. u.c., 1997), novērtētas iedzīvotāju iekšzemes migrācijas plūsmas Latvijā un to izraisītās pārmaiņas reģionu apdzīvotībā un iedzīvotāju sastāvā (Krišjāne Z., Bauls A., 2007), periurbānās attīstības iezīmēm Pierīgā (Bērziņš M., Krišjāne Z., Krūzmētra Ž., 2009).

Latvijā iekšējās migrācijas radītos aspektus pētījuši galvenokārt Latvijas Universitātes ģeogrāfi. Migrācijas procesus Latvijā un to teritoriālās atšķirības Latvijā analizējuši A. Bauls un Z.Krišjāne (Bauls A., Krišjāne Z., 2000, 2002).

Kā plašāko pētījumu par mobilitātes problēmām var minēt pētījumu „Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte” (Darbaspēka..., 2007). Pētījuma ietvaros tika aptaujāti 8005 respondenti vecumā no 15-65 gadiem. Šī izlase sniedza reprezentatīvus datus ne tikai par Latviju kopumā, bet arī par katru Latvijas reģionu atsevišķi. Iegūtā informācija parādīja, ka iekšzemes migrācija pēdējos desmit gados vidēji skar 30-50 tūkstošus iedzīvotāju. Šajās plūsmās atspoguļojas gan valstī notiekošie sociāli ekonomiskie procesi, gan arī teritorijas nevienmērīgas attīstības sekas. Iedzīvotāju izvietojumam un migrācijai ir raksturīgas reģionālas iezīmes. Pēdējos gados vērojama izteikta iedzīvotāju koncentrācija Rīgas aglomerācijā.

Lai varētu novērtēt migrācijas plūsmas, tika noskaidroti migrācijas motīvi Rīgā un Pierīgā. Pierīgā (statistikas reģions - Jūrmala, Rīgas, Ogres, Limbažu un Tukuma rajons) ir notikušas visbūtiskākās pārmaiņas, iedzīvotāju skaits migrācijas rezultātā audzis – gan pilsētās, gan laukos notiek plaša mājokļu celtniecība. Pierīgā ir augsta kopējā migrācijas intensitāte un vērojama izteikta migrācijas saikne ar Rīgu. Palielinās svārstmigrācijas plūsmas, jo daudzi bijušie rīdzinieki, joprojām strādā galvaspilsētā.

2.1. tabula

Migrācijas motīvi Latvijā pēdējo 10 gadu laikā

Migrācijas motīvi	Latvijā	Pārceļoties uz Rīgu	Pārceļoties uz Pierīgu
Ģimenes motīvi	48,0	38,4	55,5
Saistībā ar darbu	30,9	44,2	20,2
Mācības	15,2	29,6	3,5
Jaunajā dzīves vietā ir lētāka dzīve	4,6	0,9	6,9
Īpašuma atgūšana	1,8	0	3,4
Īpašuma iegāde vai celtniecība	8,4	3,9	18,2
Patīkama apkārtnē, vide jaunajā dzīves vietā	3,2	0,9	7,1
Ērta satiksme	2,9	0,9	5,3
Izdevīga atrašanās vieta	4,3	2,1	5,7
Vairāk atpūtas iespēju	1,3	0	2,7
Vairāk kultūras, sporta pasākumu	0,5	0,9	0,4
Iepriekšējā dzīves vietā nebija pieejams bērnudārzs, skola	1,2	0,9	2,3
Jaunais mājoklis ir labāks par iepriekšējo	6,6	4,2	9,3

Avots: Krišjāne Z., Bauls A, 2007

Apkopojot galvenos migrācijas motīvus, secināts, ka visā valstī dominē ģimenes un darba motīvs. Tomēr pārceļoties uz Pierīgu, aug tādu migrācijas motīvu īpatsvars kā īpašuma iegāde vai celtniecība, mājokļa uzlabošana, vides un apkārtnes novērtējums jaunajā dzīves vietā, atpūtas iespēju pieaugums (sk. 2.1. tabulu).

No pēdējā laikā veiktiem pētījumiem jāmin M. Bērziņa darbs „Iedzīvotāju ģeogrāfiskās mobilitātes loma suburbanizācijas norisēs Latvijā” (Bērziņš M., 2011). Autors atzīmē, ka iedzīvotāju migrācijas veidi laikā un telpā ir dažādi. Pārvietošanās attālums var variēt no dažiem metriem līdz pat tūkstošiem kilometru, bet ilgums no stundas līdz pat vairākiem gadiem. Raksturojot ģeogrāfisko mobilitāti, aktuāla ir kompleksa šo procesu izpēte, vienlaicīgi analizējot vairākas savstarpēji saistītas mobilitātes formas.

Cilvēku pārvietošanās ir saistīta ar sociāli ekonomiskajiem, demogrāfiskajiem un politiskajiem procesiem valstī un sabiedrībā. Ģeogrāfiskā mobilitāte nodrošina ne tikai darbaspēka kustību, bet ietekmē vietu, reģionu un apdzīvojuma telpisko struktūru, t.i., iedzīvotāju telpiskā izvietojuma pārmaiņas un dažādību. M. Bērziņš min, ka Latvijā un citās Centrāleiropas un Austrumeiropas zemēs suburbanizācija ir redzamākā ģeogrāfiskās mobilitātes izpausmes forma. Tādēļ autors arī sava pētījuma centrā izcēlis mobilitāti suburbanizācijas kontekstā, norādot, ka suburbanizācijai raksturīgās migrācijas plūsmas nosaka svārstmigrācijas intensitātes pieaugumu. Latvijai raksturīgās iekšzemes migrācijas un svārstmigrācijas plūsmas ir vērstas no attālākiem valsts reģioniem uz centru – galvaspilsētu, Pierīgu un Rīgas aglomerāciju. Turpretī Pierīgā un aglomerācijā vērojama iedzīvotāju dekoncentrācija viena funkcionālā reģiona robežās, kas izpaužas kā mājokļu suburbanizācija ar tai raksturīgo svārstmigrācijas pieaugumu uz aglomerācijas centru.

Visaugstākā svārstmigrācijas intensitāte un ievērojamākās plūsmas ir starp Rīgu un Pierīgu. Reģionu robežās, starp rajoniem, liels svārstmigrantu īpatsvars ir Kurzemē, Zemgalē un Latgalē.

Latvijas Universitātes Cilvēka ģeogrāfijas katedras kolektīvs izstrādājis arī Rīgas aglomerācijas robežu noteikšanas metodoloģiju (Metodoloģiskie norādījumi..., 2004), metodoloģisks raksturs ir arī L. Kūles pētījumam par konceptu “urbāns” un “rurāls” būtību un lietojumu (Kūle L., 2008).

Atsevišķi pētnieki (Pahl R., 1966) periurbanizācijas procesu izpētei pilsētu-lauku sadures joslā iesaka analizēt sociālo struktūru – sabiedrības segregāciju, jaunienācēju struktūru, svārstmigrācijā iesaistīto sastāvu, periurbanizācijas rezultātā notikušās pārmaiņas sabiedrības struktūrā. Pētījumi parāda, ka līdz ar cilvēku dekoncentrāciju mainās arī telpas funkcionālās iezīmes un veidojas jaunas periurbānās zonas iedzīvotāju grupas, kas, ģeogrāfiski atrodas laukos, nezaudē saikni ar pilsētu – saglabā esošo dzīvesveidu.

Nodaļas ietvaros apskatītie pētnieki pauž atziņu, ka mobilitātes rezultātā mainās periurbāno teritoriju iedzīvotāju struktūra. Šis promocijas darbs veltīts Rīgas periurbānās telpas struktūras izmaiņām divdesmit gadu laikā svarīgu sociāli-politisko pārmaiņu periodā, kas akcentē šī promocijas darba pētniecības aktualitāti. Iegūtie rezultāti palīdzēs novērtēt postsociālisma valsts periurbānās telpas adaptāciju pasaules globālo procesu kontekstā.

3.nodaļa

DATI, METODES UN IZPĒTES TERITORIJA

3.1. Dati un metodes

Lai izvērtētu pārmaiņas apdzīvojamā piepilsētas teritorijās, analizējot mobilitātes norises, promocijas darbā izmantoti šādi datu avoti:

1. Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Cilvēka ģeogrāfijas katedras aptaujas „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” (2007. – 2009.) datu masīvs;
2. Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes publicēti un nepublicēti dati;
3. Daļēji strukturētās intervijas ar jauno ciematu iedzīvotājiem;
4. Pilsētu un lauku iedzīvotāju aptauja par skatījumu uz periurbāno attīstību.

Pētnieciskās metodes

Promocijas darba izstrādei izmantotās pētnieciskās metodes:

- 1) vispārzinātniskās pētījuma metodes,
 - indukcija,
 - dedukcija.
- 2) statistisko pētījumu metodes,
 - aprakstošā statistika,
 - sakarību analīze,
 - ekonometriskā analīze.
- 3) kvalitatīvās un kvantitatīvās sociālo pētījumu metodes,
 - anketēšana,
 - intervēšana.
- 4) kartogrāfiskā metode.

Pētījuma metodikas raksturojums

Periurbānās telpas raksturošanai izmantotas gan kvantitatīvas, gan arī kvalitatīvas pētījumu metodes.

Kvantitatīvo metožu pamatā ir skaitliskie dati. Kvantitatīvā pieeja noskaidro rezultātus tikai tādā pakāpē, cik tos var mērīt un skaitliski izteikt, par darbības mērķi izvirzot subjektīvo faktoru izslēgšanu no pētījuma. Datu statistiskās analīzes rezultātā vērtības tiek apkopotas, noteikti grupu statistiskie rādītāji, meklējot veidu kā izslēgt individuālās cilvēku īpatnības no datu kopas.

Nozīmīgs kvantitatīvās informācijas avots promocijas darba izstrādei ir Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Cilvēka ģeogrāfijas katedras organizētā aptauja „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” (2007. – 2009.). Tā kā pētījuma mērķis bija iegūt vispārīnātu šo teritoriju iedzīvotāju viedokli par procesu izpausmēm, tad aptauja ir organizēta pēc nejaušas izlases principa. Aptaujas kopējais izlases apjoms (n) ir 2367 respondenti darbspējas vecumā no 15-65 gadiem.

Anketa veidota no dažādiem jautājumiem, kas raksturo iedzīvotāju dzīves un darbības telpu (sk. 1. pielikumu). Galvenās jautājumu grupas saistītas ar dzīves vietas maiņu,

motivāciju pārcelties, mājokļa veidu, apmierinātību ar dzīves vietu, darbavietas, dzīves vides novērtējumu, mobilitāti (braucienu virzienu, biežumu, iemeslu), kā arī respondentu demogrāfisko raksturojumu. Darba autore piedalījies anketas izstrādē, datu vākšanā un apstrādē.

Periurbānās zonas raksturošanai no aptaujā iegūtās informācijas izmantoti tie anketas dati, kas raksturo respondentu sociālidemogrāfisko stāvokli, mobilitāti un sociālekonomiskās vides vērtējumu.

Tā kā promocijas darba pētījumā akcentētas lauku teritorijas, tad no kopējā respondentu skaita tika atlasīti tieši lauku teritorijā dzīvojošie. No kopējā respondentu skaita pirmajā zonā dzīvo 1379 respondenti, bet otrajā 411 respondenti, kopā 1790. Respondentu skaits abās zonās ir salīdzināms, jo tas ir proporcionāls lauku iedzīvotāju skaitam abās zonās.

Aptaujas dati tika sadalīti vairākās paraugkopās, kas grupētas pēc noteiktām pazīmēm (p). Iegūtais sadalījums paraugkopās vērtējams kā kvalitatīvs Pierīgas iedzīvotāju raksturojums. Tomēr datu paraugkopas neatbilst noteiktam parametriskam jeb teorētiskam sadalījumam, jo nav iespējams pārbaudīt ģenerālkopas sadalījumu pēc izvēlētajām pazīmēm un novērtēt izlases atbilstību. Tāpēc iegūto datu apstrādei un novērtēšanai izmantotas neparametriskās metodes. Neparametrisko metožu lietošanai nav nepieciešams pieņēmums par sadalījuma veidu. Turklāt sevišķi ērti šīs metodes ir lietot kvalitatīvu datu kopu salīdzināšanai (Paura L., Arhipova I., 2002; Arhipova I., Bāliņa S., 2003). Iedzīvotāju aptaujas datu paraugkopas galvenokārt raksturo respondentu kvalitatīvās pazīmes, kuru vērtības izteiktas gan nominālajā, gan ordinārajā skalā. Visdrošākais un biežāk lietotais neparametriskais tests ir Manna-Vitneja (Mann-Whitney U) U kritērija aprēķins un Kruskala-Wallis tests. Pētījumā, lietojot statistisko datu apstrādes paketi *SPSS 16.0 for Windows*, ar Manna-Vitneja testu tika pārbaudīts vai izvēlēto kopu sadalījums sakrīt. Paraugkopu atbilstības pārbaude tika veikta, aprēķinot to abpusējās alternatīvas p -vērtību. Aprēķinātā p -vērtība parāda atšķirību statistisko nozīmību, salīdzinot paraugkopas savā starpā. Tur, kur statistiskās nozīmības vērtība ir mazāka par 0,05, tur atšķirības ir statistiski nozīmīgas un ar 95% varbūtību varam apstiprināt iegūtos rezultātus.

Datu analīzē izmantotas matemātiskās statistikas un kartogrāfiskās metodes. Būtisku atšķirību noskaidrošanai starp periurbānās telpas dažādu grupu iedzīvotājiem, starp 1. un 2. zonas iedzīvotājiem, izmantotas gan parametriskās, gan neparametriskās hipotēžu pārbaudes metodes.

Korelācijas analīze izmantota, lai noskaidrotu dažādu parametru un rādītāju savstarpējās saistības lielumu un būtiskumu. No saistības raksturojošiem koeficientiem izmantoti kontingences koeficienti.

Lineārās regresijas metode izmantota, lai noskaidrotu kā dažādi sociāli ekonomiskie rādītāji ietekmē periurbānās telpas iedzīvotāju patērēto laiku ceļā uz darbu.

Ekonometrisko metožu ietvaros izmantots Logit modelis, lai noskaidrotu, kā dažādi sociāli ekonomiskie rādītāji ietekmējuši iedzīvotāju vēlmi migrēt. Logit modelis no parastā regresijas modeļa atšķiras ar to, ka atkarīgais mainīgais un arī neatkarīgie mainīgie ir bināri lielumi.

Statistisko datu analīzē izmantota arī programma *SPSS 18,0 for Windows*, kurā pieejamas visas iepriekš nosauktās metodes.

Kā vēl viens datu ieguves avots, lai iegūtu skatījumu par iedzīvotāju viedokļiem par pārmaiņām lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu ietekmes zonā, tika veikta pilsētu un

lauku iedzīvotāju aptauja (anketa ar atklātiem jautājumiem), lai varētu izzināt, kā pārmaiņu procesi piepilsētu lauku teritorijās tiek vērtēti gan no pilsētnieku puses, gan lauku iedzīvotāju skatījuma. Tika aptaujāti 515 respondenti, aptaujājot vienādu skaitu lauku un pilsētu iedzīvotāju. Anketā dominē atklātie jautājumi (sk. 2. pielikumu). Galvenie aptaujas jautājumi saistīti ar respondentu akcentētajām pārmaiņām šajās teritorijās un to novērtējumu.

Papildus kvantitatīvajām metodēm, izmantota arī kvalitatīvā metode, kas saistīta ar verbālo datu vākšanu. Tās mērķis ir atklāt, kā cilvēki redz pasauli, nevis to cik daudz noteiktu īpašību objektam piemīt. Kvalitatīvās pētniecības ietvaros izstrādātās teorijas balstās uz deduktīvo domāšanu, to uzdevums ir noskaidrot, kā cilvēks „...izmanto pieredzes plūduma secību, lai saprastu savas dzīves notikumus un darbības” (Kroplijs A., Raševska M., 2004). Kvalitatīvās pētījuma metodes palīdz dziļāk izprast cilvēku uzvedību noteiktās situācijās, noteiktā laika posmā. Validitātes pārbaudes un uzlabošanas procedūras kvalitatīvajos pētījumos ir saistītas ar datu triangulāciju (vairāku instrumentu lietošanu), dažādu respondentu atbilžu salīdzināšanu par vienu un to pašu jautājumu loku, valodas līmeņa pielāgošanu pētāmajai cilvēku grupai, pētījuma norises rūpīgu dokumentēšanu, audio un video ierakstu veidošanu, atkārtotu intervēšanu (Geske A., Grīnfelds A., 2001). Triangulāciju var realizēt, ja divu datu kopu rezultāti, kas iegūti ar kvalitatīvo un kvantitatīvo pieeju, kādā jomā sakrīt. Triangulācija paredz divas atšķirīgas pieejas datu vākšanā, piemēram, lietojot interviju un aptaujas pētījumu.

Papildus veiktas daļēji strukturētas intervijas ar Rīgas aglomerācijas iedzīvotājiem. Kā novērtējis C. Brigs (C. Briggs) (Briggs C., 1986) sociālo zinātņu pētījumos 90% gadījumu tiek lietotas intervijas. Daļēji strukturētās intervijas izmanto, ja pētniekam jau ir kādas zināšanas par galvenajiem jautājumiem un gaidas par to, kas varētu rasties, vai arī vēlme ierobežot interviju ar noteiktu apjomu.

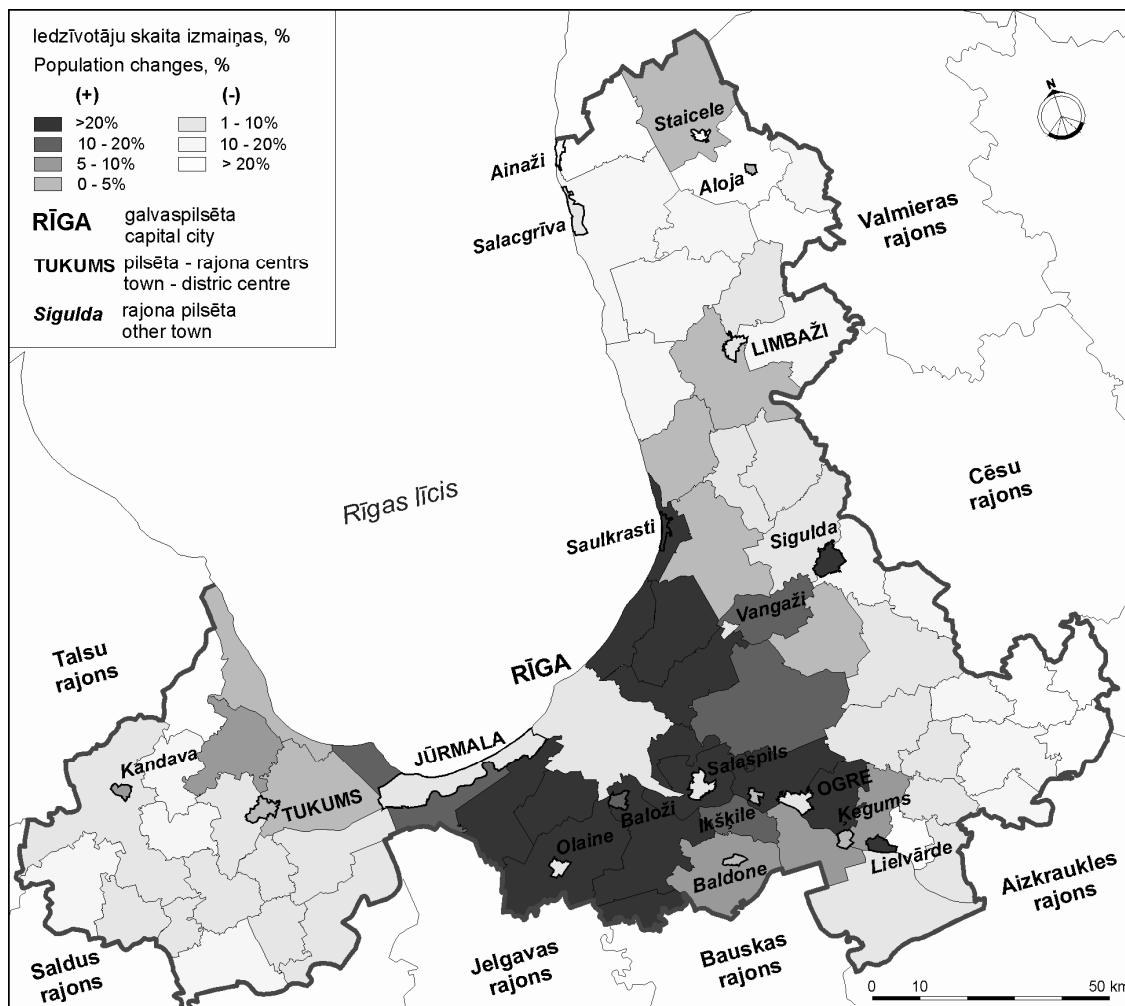
Tika organizētas daļēji strukturētas intervijas, kā rezultātā iegūta informācija, kas papildina datu masīva analīzes rezultātus. Tika intervēti 10 Babītes pagasta iedzīvotāji – sešas sievietes un četri vīrieši. Visi intervētie ir ar augstāko izglītību, pieci vecuma grupā no 26 līdz 45 gadiem, četri vecuma grupā no 46 līdz 60 gadiem, viens vecuma grupā virs 61 gada. Astoņas intervijas notika Babītes pagastā, mājās pie intervējamiem, bet divas - Rīgas pilsētā. Jautājumi intervijās fokusējās uz pārmaiņām lauku telpā, pagastā pieaugošo būvniecību, jaunienācēju atšķirībām un ar to saistīto iedzīvotāju psiholoģisko diskomfortu un pārmaiņām pašvaldību darbā.

3.2. Izpētes teritorijas raksturojums

Rīgas reģionā ir izteikti monocentriska apdzīvojuma struktūra. Tas ir vienīgais reģions Latvijā, kurā pārstāvēts viss valstī sastopamo apdzīvoto vietu spektrs. Rīga ir dominējošais apdzīvojuma, nodarbinātības un pakalpojumu centrs visā reģionā. Pierīgā atrodas 19 no 77 Latvijas pilsētām, pārējā teritorijā atrodas lauku apdzīvotās vietas pagastu un novadu ietvaros.

Gandrīz pusi (47,4%) no Rīgas reģiona teritorijas platības aizņem meži, to kopplatība reģionā ir 494754,7 ha. Gandrīz trešo daļu (32%) Rīgas reģiona teritorijas aizņem lauksaimniecībā izmantojamā zeme. Ņemot vērā reģiona salīdzinoši urbāno raksturu, lauksaimniecības teritoriju īpatsvars reģionā ir zemāks nekā valstī kopumā (38,3%) (Rīgas reģiona attīstības..., 2004).

Vairāk kā puse Pierīgas reģiona iedzīvotāju dzīvo lauku apdzīvotajās vietās. Šajā reģionā atrodas lielas lauku apdzīvotās vietas, piemēram, Ķekava, Garkalne, Babīte u.c., kurās koncentrējas ievērojams iedzīvotāju skaits. Turklāt migrācijas rezultātā ievērojami audzis iedzīvotāju skaits visās lauku pašvaldībās, kas tieši robežojas ar Rīgu (sk. 3.1.attēlu). Pierīgas ciemos un galvaspilsētai piegulošajā lauku teritorijā notiek intensīva apbūve – īpaši ar Rīgas pilsētu robežojošajās pašvaldībās.

Avots: Bērziņš M., Krišjāne Z., Krūzmētra Ž., 2009:257

3.1. attēls Iedzīvotāju skaita izmaiņas Rīgā un Pierīgā, 2000-2009

Pilsētu un lauku teritoriju sadalījums Pierīgā pēc būtības ir visai nosacīts. Pierīgas lauku pašvaldības ne vienmēr var objektīvi klasificēt kā lauku teritorijas, jo apdzīvojumus un saimniecības struktūru arvien vairāk līdzinās pilsētu apstākļiem (Reģionu attīstība Latvijā 2009, 2010). Turklāt pilsētas tipa apbūves izplešanās turpinās lineāri gar galvenajiem autoceļiem Ķekavas, Olaines, Babītes, Garkalnes, Mārupes un Stopiņu pagastos.

3.1.tabula

Teritoriju un iedzīvotājus raksturojošie rādītāji Rīgā un Pierīgā

	Iedzīvotāji 2009		Blīvums cilv./km ²	Iedzīvotāju skaita izmaiņas, %	
	skaits	%		1991-1999	2000-2009
Rīga	713 016	...	2353	-13,7	-10,6
Pierīgas reģions	385 507	100,0	38	-4,2	5,2
Piepilsētas zona (Jūrmala un Rīgas raj.)	228 986	59,4	73	4,0	9,9
Ārējā zona (Ogres, Limbažu un Tukuma raj.)	156 521	40,6	23	-4,8	-1,6
Pilsētas ¹	192 404	49,9	779	-4,8	-1,6
Lauku teritorijas	193 103	50,1	20	-3,4	12,0

¹ bez lauku teritorijas

Avots: Bērziņš M., Krišjāne Z., Krūzmētra Ž., 2009:258

3.1. tabulā redzams, ka gandrīz 60% Pierīgas iedzīvotāju dzīvo Rīgas piepilsētas zonā. Šajā zonā kopš valsts neatkarības atjaunošanas ir bijis konstants iedzīvotāju skaita pieaugums ar lielāku intensitāti kopš 2000. gada. Pierīgas reģiona ārējā zonā vai vairumā Tukuma, Ogres un Limbažu rajona lauku pašvaldību iedzīvotāju skaits visā aplūkotajā periodā ir sarucis. Detalizētāk iedzīvotāju skaita pārmaiņas Pierīgas reģionā, kas saistītas ar iedzīvotāju mobilitāti, raksturo dati 3.2. tabulā.

3.2. tabula

Iedzīvotāju skaita pārmaiņas un mobilitāti raksturojošie rādītāji

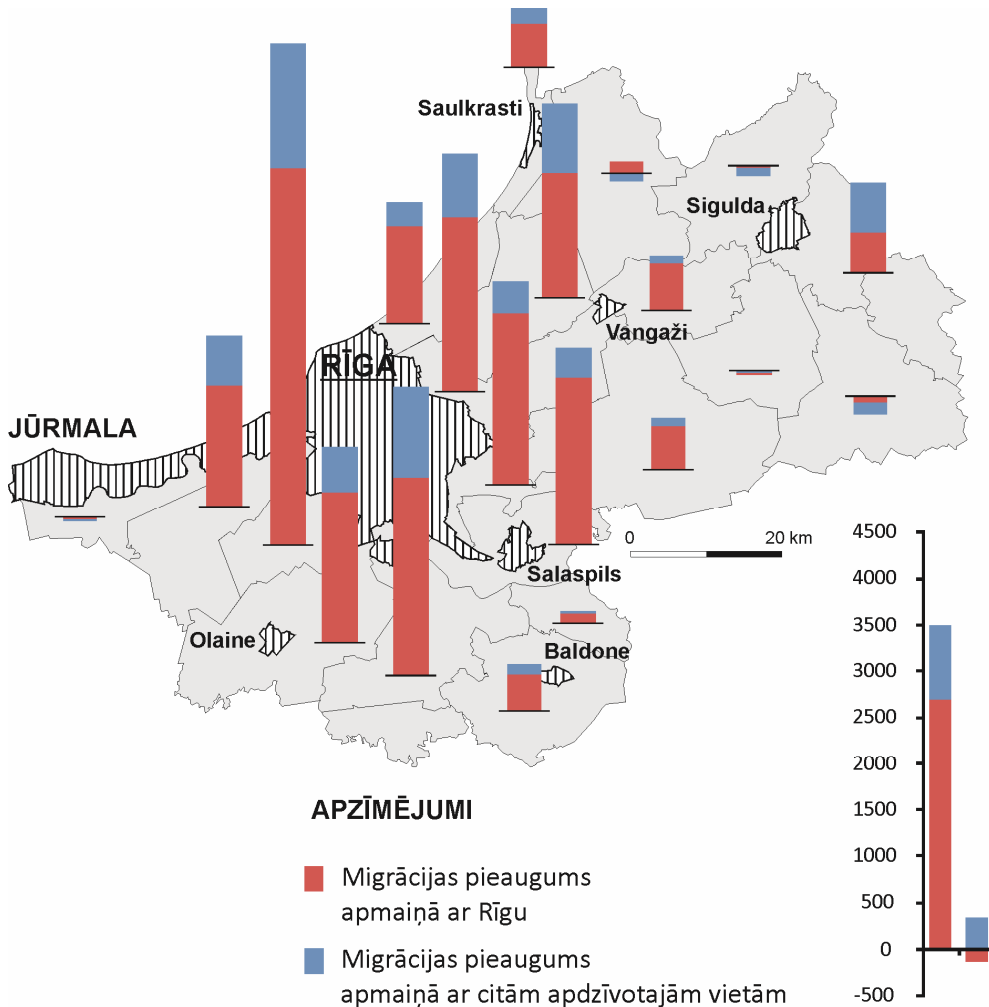
	Iedzīvotāju skaita izmaiņas, %	Migrācijas saldo apmaiņā ar Rīgu	Vidējais svārstmigrantu īpatsvars no darbaspējas vecuma (15-64) iedzīvotāju skaita ²
	2000-2009	2007	2007
Pierīgas reģions	5,2	+4 984	36,5%
Rīgas pierobežas pašvaldības ¹	24,3	+3 382	57,3%
Pārējās reģiona pašvaldības	2,7	+1 602	29,6%

¹ ietver 10 administratīvi teritoriālās vienības, izņemot Jūrmalas pilsētu² ietver tikai tos svārstmigrantus, kuru darbavieta atrodas Rīgā, bet reģistrētā dzīvesvieta Pierīgas reģiona pašvaldībās; rādītāji aprēķināti, izmantojot Rīgas domes sniegtos datus

Avots: Bērziņš M., Krišjāne Z., Krūzmētra Ž., 2009:258

Padziļināta izpēte veikta Rīgas rajonā, jo šajā teritorijā notiek visdinamiskākās pārmaiņas un vislielākās pārmaiņas iedzīvotāju skaitā - gan pieaugums apmaiņā ar Rīgu, gan apmaiņā ar citām apdzīvotām vietām (sk. 3.2. attēlu).

Promocijas darbā izmantots administratīvi teritoriālais iedalījums pirms administratīvi teritoriālās reformas 2009. gada 1. jūlijā.

Avots: autores veidots pēc LR CSP datiem

3.2. attēls Migrācijas pieaugums apmaiņā ar Rīgu un citām apdzīvotām vietām

Rīgas rajona pirmajā zonā iekļautas 8 pašvaldības – Babītes, Mārupes, Olaines, Ķekavas, Stopiņu, Garkalnes, Carnikavas, Ādažu. Šīs pašvaldības atrodas vistiešākā Rīgas pilsētas ietekmes zonā, līdz ar to šīs teritorijas piedzīvo visdinamiskākās pārmaiņas. Otrā zonā atrodas pašvaldības, kurās nav tik tieša Rīgas ietekme – Salas, Daugmales, Ropažu, Allažu, Mālpils, Inčukalna, Krimuldas un Sējas pašvaldības.

Zonas izveidotas, lai varētu salīdzinoši analizēt periurbānās attīstības iezīmes. Minētajās pašvaldībās kopš 2000. gada, galvenokārt migrācijas rezultātā, iedzīvotāju skaits audzis gandrīz par ceturtdaļu. Turklāt vairāk kā puse darbaspējas vecuma iedzīvotāju iesaistīti svārstmigrācijā uz Rīgu. Pārējās reģiona pašvaldībās iedzīvotāju skaita pieaugums bijis mērenāks, lai gan svārstmigrācijā arī ir iesaistīta ievērojama daļa darbaspējas vecuma iedzīvotāju.

Pēc platības 1. un 2. zonas lauku teritorijās būtiski neatšķiras (1213,3 km² un 1355,3 km²), bet iedzīvotāju skaits 1.zonas lauku teritorijā (68175 iedz.) ir 2,6 reizes lielāks par 2.zonas lauku teritoriju iedzīvotāju skaitu (26214 iedz.). Iedzīvotāju blīvums 1. zonas lauku teritorijā ir 56,2 iedz/km², bet 2. zonas lauku teritorijā tikai 19,3 iedz/km².

Zinātniskajā literatūrā pastāv dažādi viedokļi par rādītājiem, kurus var izmantot periurbānās zonas robežu noteikšanai. Šajā pētījumā, lai varētu raksturot Rīgas periurbāno zonu un noskaidrotu šīs zonas īpašības, izvēlēta sekojoša pieeja. Tā kā periurbanā zona ir pārejas etaps no lauku apdzīvotām vietām uz pilsētām, tad periurbanā zonā ietilpst visi pagasti, kuriem ir kopējas robežas ar Rīgas pilsētu. Visi šie pagasti kopā ar pilsētām, kuras arī robežojas ar Rīgu, veido 1. zonu. Aiz 1. zonas seko 2. zona, kurā ietilpst visi atlikušie Rīgas rajona pagasti un pilsētas, kas neietilpa 1.zonā. Lai noskaidrotu periurbāno zonu raksturojošās īpašības un rādītājus, izmantoti oficiālajā statistikā pieejamie dati un iedzīvotāju aptaujas dati attiecībā uz 1. un 2. zonas lauku teritorijām. Salīdzinātas 1. un 2. zonas lauku teritorijas, noskaidrojot, kas tām kopīgs, un ar ko tās atšķiras.

4. nodaļa

IEDZĪVOTĀJU SASTĀVA PĀRMAIŅAS PILSĒTU IETEKMES ZONU LAUKU TERITORIJĀS LATVIJĀ

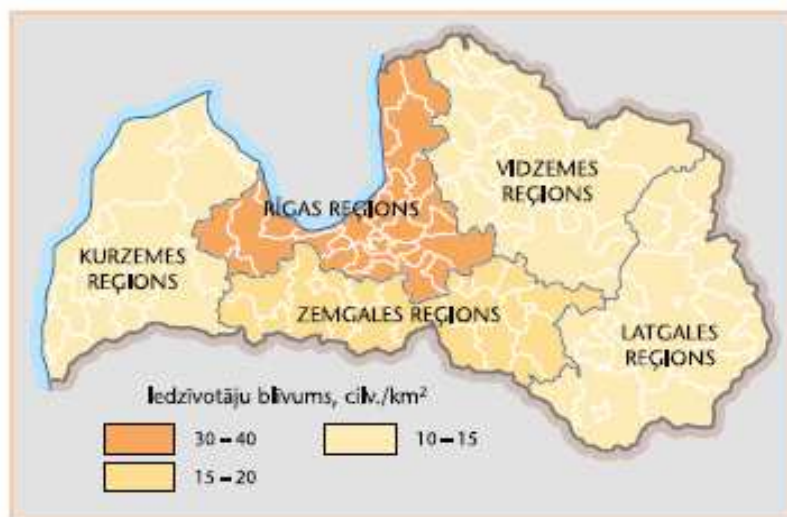
Latvijā iedzīvotāju skaita izvietojums ir nevienmērīgs, par to liecina ilgstoša iedzīvotāju koncentrācija valsts centrā. Pēdējās desmitgadēs notikušās sociālās pārmaiņas šo nevienmērīgo izvietojumu tikai pastiprinājušas un klāt nākušas vēl jaunas iezīmes. Iepriekšējos laika periodos iedzīvotāji vairāk pārcēlās uz pilsētu teritorijām, bet mūsdienās novērojama izteikta iedzīvotāju koncentrēšanās piepilsētu teritorijās, teritorijās kas atrodas pilsētu ietekmes zonās jeb tā saucamajās periurbānajās zonās.

Iedzīvotāju sastāva pārmaiņu pilsētu ietekmes zonu lauku teritorijās izpēte veikta, analizējot LR Centrālās statistikas pārvaldes publicētos un nepublicētos datus, Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Cilvēka ģeogrāfijas katedras aptaujas „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” datu masīvu par 2007. - 2009. gadu, kā arī izmantojot daļēji strukturētas intervijas ar jauno ciematu iedzīvotājiem un pilsētu un lauku iedzīvotāju aptaujas rezultātus par skatījumu uz periurbāno attīstību.

4.1. Iedzīvotāju sastāva pārmaiņas

4.1.1. Latvijā un reģionos

Lai pētījuma ietvaros raksturotu iedzīvotāju sastāva pārmaiņas periurbānā teritorijā, darbā vispirms iezīmētas iedzīvotāju skaitliskā sastāva pārmaiņas reģionu griezumā un ap lielajām Latvijas pilsētām.

Avots: Reģionu attīstība... , 2010:18

4.1.attēls Iedzīvotāju blīvums plānošanas reģionos 2010. gada sākumā

Arī Latvijā, neskatoties uz to, ka valstī kopumā iedzīvotāju skaits samazinās, veidojas situācija, ka Rīgas reģionā koncentrējas arvien lielāks iedzīvotāju skaits. Tas uzskatāmi redzams 4.1. attēlā, kurā atspoguļotas iedzīvotāju blīvuma atšķirības dažādās valsts daļās. Blīvums aprēķināts, neiekļaujot republikas pilsētu iedzīvotāju skaitu un platību.

Lielākais iedzīvotāju blīvums ir Rīgas reģionā 30-40 cilv./km², Zemgales reģionā 15-20 cilv./km², bet pārējā teritorijā 10-15 cilv./km².

Šo iedzīvotāju koncentrāciju Rīgas apkārtnē nosaka ienācēji no dažādām teritorijām. Pirmkārt, tie ir ienācēji no 7 lielajām pilsētām – Rīgas, Daugavpils, Jelgavas, Jūrmalas, Liepājas, Rēzeknes, Ventspils un, otrkārt, ienācēji no pārējās Latvijas teritorijas – mazpilsētām un pagastiem. Ienācēju skaitā no valsts lielajām pilsētām īpaši izdalīti ienācēji Rīgas rajonā tieši no galvaspilsētas Rīgas (sk. 4.1. tabulu).

4.1 tabula

Ienācēju skaita izmaiņas Rīgas rajonā, 1996-2008

Gads	Ienācēji no pilsētām				Ienācēji no laukiem		Ienācēji kopā
	No 7 lielajām pilsētām		t.sk. no Rīgas				
	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits
1996	2568	72	2390	64	997	28	3565
1997	2332	72	2150	66	902	28	3234
1998	1374	62	1195	54	842	38	2216
1999	2906	76	2685	70	932	25	3838
2000	2395	73	2191	66	900	27	3295
2001	2032	69	1871	64	904	31	2936
2002	1913	76	1767	70	605	24	2518
2003	4563	73	4082	66	1666	27	6229
2004	5210	74	4786	68	1834	26	7044
2005	5557	77	5092	70	1672	23	7229
2006	6094	78	5617	72	1741	22	7835
2007	7522	74	6317	62	2624	26	10 146
2008	6598	77	6074	71	1995	23	8593

Avots: autores veidots pēc LR CSP datiem: Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1997), 150-153 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1998), 163-166 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1999), 171-174 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2000), 173-176 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2001), 161-164 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2002), 164-167 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2003), 166-169 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2004), 172-175 lpp; Demogrāfija (2005), 138-141 lpp; Demogrāfija (2006), 115-118 lpp; Demogrāfija (2007), 113-116 lpp; Demogrāfija (2008), 112-115 lpp; Demogrāfija (2009), 114-117 lpp.

Dati liecina, ka aug ienācēju skaits Rīgas apkārtnē (Rīgas rajonā) gan no pilsētām, it sevišķi Rīgas, gan arī lauku teritorijām, tomēr procentuāli pilsētnieku īpatsvars ienācēju vidū pieaug, bet ienācēju no mazpilsētām un laukiem samazinās, lai gan skaitliski turpina augt. Mainījušās arī ienācēju plūsmas no reģioniem - visstraujāk pieaugot ienācēju daudzumam no Latgales rajoniem, kas 12 gadu laikā augusi 3,2 reizes (sk. 4.2. tabulu).

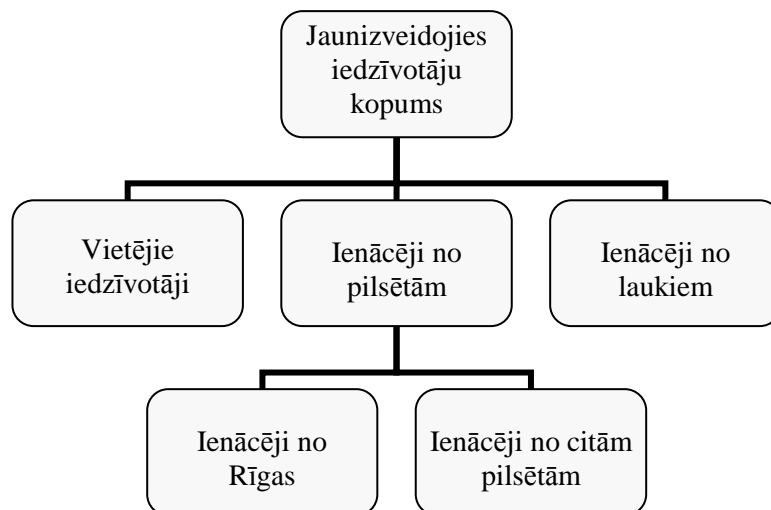
4.2. tabula

Ienācēju no reģioniem skaita pieaugums Rīgas rajonā, 1996-2008

Gads	Vidēji no rajona	Vidēji no Pierīgas (Limbažu, Tukuma, Ogres rajona)	Vidēji no Vidzemes (6 rajoni)	Vidēji no Kurzemes (5 rajoni)	Vidēji no Zemgales (5 rajoni)	Vidēji no Latgales (6 rajoni)
1996	39,88	76,67	42,17	24,4	59,0	16,17
1997	36,08	66,67	34,17	24,8	50,0	20,50
1998	33,68	75,67	44,17	12,4	38,2	16,17
1999	37,28	59,67	47,67	20,2	48,4	20,67
2000	36,00	74,0	44,67	16,2	42,8	19,17
2001	36,16	53,33	42,33	16,2	53,2	23,8
2002	24,20	42,00	30,33	16,4	26,6	13,67
2003	66,64	113,67	90,83	33,0	74,8	40,17
2004	73,36	138,00	86,33	38,6	90,2	43,00
2005	66,88	115,67	78,33	34,6	77,6	49,00
2006	69,64	125,33	79,33	43,6	87,8	40,67
2007	104,96	138,67	133,67	71,4	84,4	104,5
2008	79,80	144,33	92,33	47,6	91,8	51,83
Pieaugums 2008 pret 1996 (%)		188	219	195	156	321
Reizes		1,9	2,2	2,0	1,6	3,2

Avots: autores veidots pēc LR CSP datiem: Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1997), 150-153 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1998), 163-166 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (1999), 171-174 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2000), 173-176 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2001), 161-164 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2002), 164-167 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2003), 166-169 lpp; Latvijas Demogrāfijas Gadagrāmata (2004), 172-175 lpp; Demogrāfija (2005), 138-141 lpp; Demogrāfija (2006), 115-118 lpp; Demogrāfija (2007), 113-116 lpp; Demogrāfija (2008), 112-115 lpp; Demogrāfija (2009), 114-117 lpp.

Rīgas pievārtes periurbānajā telpā veidojas iedzīvotāju kopums, ko veido vismaz trīs daļas – ienācēji no Rīgas un citām pilsētām, ienācēji no lauku teritorijām un vietējie iedzīvotājie, kuriem aplūkojamā teritorija ir dzimtā vieta (sk. 4.2. attēlu). Migrācija socioloģiskā izpratnē ir sociālās struktūras pārmaiņas teritorijās, gan tajās no kurām migrē, gan arī teritorijās uz kurām migrē (Юдина Т.Н., 2004). Tas norāda uz būtiskām sociālās struktūras izmaiņām Rīgas piepilsētas teritorijā.

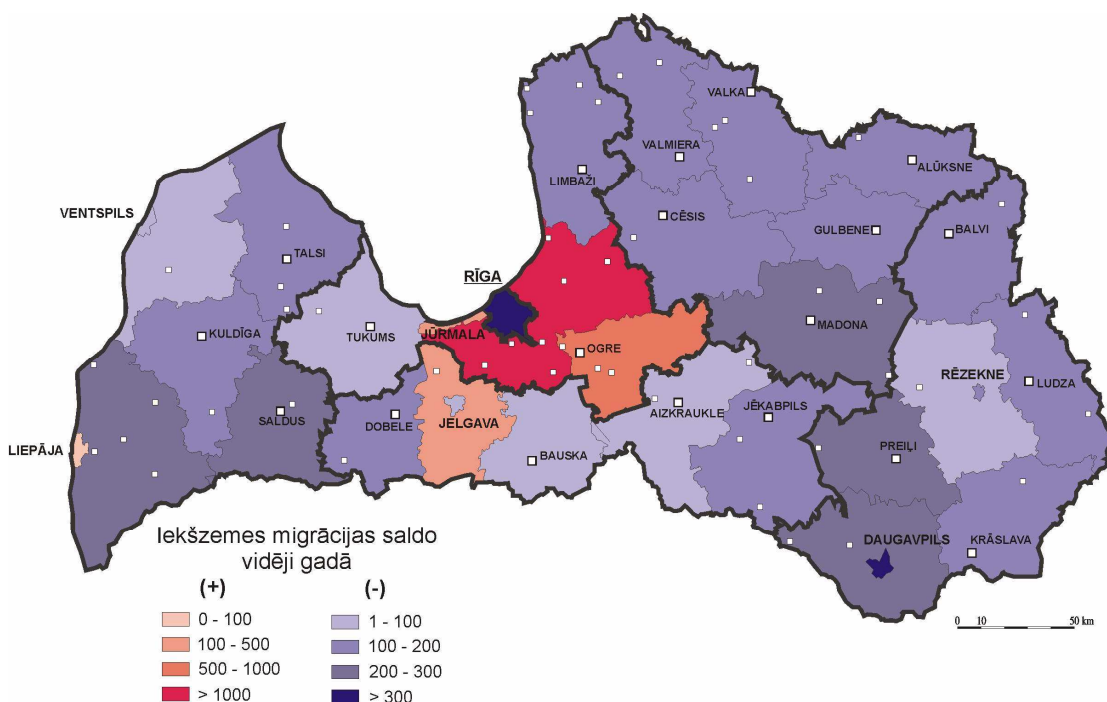

Avots: autores veidots

4.2.attēls **Iedzīvotāju grupu tipoloģija periurbānā telpā**

Šajā jaunizveidotajā iedzīvotāju kopumā nozīmīga vieta pieder tieši ienācējiem no Rīgas kā to liecina skaitļi 4.3. tabulā.

Latvijā kopš 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākuma ir vērojams iedzīvotāju migrācijas pieaugums no valsts lielākajām pilsētām uz laukiem, ko apstiprina rādītāji par migrāciju no valsts galvaspilsētas.

Avots: autores sagatavots izmantojot LR CSP npublicētos materiālus

4.3 attēls **Iekšzemes migrācijas ietekme uz iedzīvotāju skaita un izvietojuma izmaiņām, 2006-2008**

Iedzīvotāji no Rīgas visvairāk devušies uz Rīgas, Ogres, Bauskas, Cēsu, Tukuma, Jēlgavas, Limbažu rajoniem. Statistikas dati rāda, ka iekšējo migrantu vairums turpina doties uz Rīgas rajonu, tomēr vēl seši rajoni ir rīdzinieku uzmanības lokā. Kopumā uz

šiem 7 rajoniem 2003. gadā no Rīgas izbraukuši 55,5 % iekšējo migrantu, uz pārējiem 18 rajoniem 44,5% iekšējo migrantu.

No apkopotajiem datiem par iekšzemes migrāciju un tās ietekmi uz iedzīvotāju skaita un izvietojuma pārmaiņām 2006-2008. gadā, redzams, ka iedzīvotāju skaita pieaugums vērojams Rīgas, Ogres un Jelgavas rajonos (sk. 4.3. attēlu), pārējos rajonos iedzīvotāju skaits samazinājies. Īpaši iekšējās migrācijas apjoms pieaudzis 2003. gadā, kad kopējais izbraukšo skaits no Rīgas sasniedza 11 917, kas ir par 64,7% vairāk kā 2002. gadā. Izbraukšo skaits no Rīgas uz Rīgas rajonu, salīdzinot 2002. gadu ar 2003. gadu, palielinājies ļoti ievērojami no 1767 līdz 4082 cilvēkiem, tas ir 2,3 reizes vairāk.

4.3.tabula

Iedzīvotāju migrācijas dinamika Rīgas pilsēta - Rīgas rajons, 1999 – 2008

	1999	2000	2005	2006	2007	2008
Izbrauca no Rīgas	7 910	11783	12753	14049	14404	14086
t.sk. uz Rīgas rajonu	2 685	2 191	5092	5617	6317	6074

Avots: autores sagatavots pēc LR CSP Demogrāfijas gada grāmatām

Dati par iedzīvotāju migrācijas apjomu Rīgas pilsētā pēdējos desmit gados rāda, ka iedzīvotāju koncentrācijas tendences galvaspilsētā ir nomainījušas dekoncentrācijas tendences. Ar dekoncentrācijas procesiem ir cieši saistīti kontrurbanizācijas un suburbanizācijas procesi Rīgas apkārtnē (Bauls A., Krišjāne Z., 2002)

Salīdzinot izmaiņas iedzīvotāju vecuma grupu sadalījumā, var redzēt, ka laika posmā no 2005. gada līdz 2010. gadam Rīgas reģionā pieaudzis iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā no 64,9% līdz 66,1% (sk. 4.4. tabulu).

4.4.tabula

Iedzīvotāju sadalījums atbilstoši vecuma grupām plānošanas reģionos, %

Plānošanas reģions	2005			2009			2010		
	Līdz darbspējas vecumam %	Darbspējas vecumā %	Virs darbspējas vecuma %	Līdz darbspējas vecumam %	Darbspējas vecumā %	Virs darbspējas vecuma %	Līdz darbspējas vecumam %	Darbspējas vecumā %	Virs darbspējas vecuma %
Rīgas reģions	13,7	64,9	21,5	13,4	66,5	20,1	13,6	66,1	20,3
Vidzemes reģions	16,5	62,0	21,5	13,9	66,5	20,5	13,6	65,8	20,6
Kurzemes reģions	16,5	62,8	20,7	14,9	65,3	19,8	14,7	65,3	20,0
Zemgales reģions	16,3	63,6	20,7	14,5	66,5	19,0	14,4	66,5	19,1
Latgales reģions	14,4	63,4	22,7	12,9	66,4	20,7	12,8	66,4	20,8
Vidēji Latvijā	14,8	63,9	21,3	13,7	66,2	20,1	13,7	66,1	20,2

Avots: Reģionu attīstība... , 2010

Visos Latvijas reģionos notiek iedzīvotāju skaita samazināšanās, izņemot Pierīgas reģionā. Analizējot datus par septiņu gadu periodu, iedzīvotāju blīvums Pierīgas reģionā pieaudzis par 2, 52 % (sk. 4.5. tabulu).

4.5.tabula

Iedzīvotāju blīvums lauku reģionos, 2000-2006

Teritorija	Rādītāju sadalījums pa gadiem (cilv./km ²)							Izmaiņas periodā, %
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	
Lauku reģioni kopā:	18,9	18,8	18,7	18,6	18,5	18,4	18,3	-3,12
Pierīgas reģions	30,4	30,5	30,6	30,6	30,7	30,9	31,2	2,52
Vidzemes reģions	16,7	16,6	16,4	16,4	16,3	16,1	15,9	-4,53
Kurzemes reģions	17,0	16,9	16,8	16,7	16,6	16,5	16,4	-3,74
Zemgales reģions	17,7	17,5	17,4	17,3	17,1	16,9	16,7	-5,26
Latgales reģions	16,0	15,8	15,7	15,5	15,3	15,0	14,8	-7,16
Lielās pilsētas	1 774,0	1 755,8	1 710,8	1 696,2	1 687,7	1 680,5	1 670,5	-5,83
Latvija	36,9	36,6	36,3	36,1	35,9	35,7	35,5	-3,69

Avots: LR CSP dati un autores aprēķini

Tipisks piemērs iepriekšminētajam procesam ir Rīgas rajona Babītes pagasts. Pagasta iedzīvotāju skaits aug uz to iedzīvotāju rēķina, kuri pērk nekustamo īpašumu pagasta teritorijā. Pagasta atrašanās Rīgas un Jūrmalas tuvumā, ērtie transporta sakari, ainaviskā pievilcība un sociālais prestižs veicina iedzīvotāju skaita palielināšanos.

Rīgas rajona Babītes pagastā 2009. gada 1.janvārī dzīvesvietu bija deklarējuši 7423 iedzīvotāji. Šis rādītājs objektīvi neatspoguļo faktiski dzīvojošo cilvēku skaitu Babītes pagastā, jo pēdējos gados jaunuzceltajās savrupmājās cilvēki dzīvo, bet dzīvesvietu deklarē citā pašvaldībā. Tomēr, analizējot demogrāfiskās situācijas dinamiku, var secināt, ka Babītes pagastā ar katru gadu pieaug reģistrēto iedzīvotāju skaits (sk. 4.6.tabulu). Iedzīvotāju skaits aug uz mehāniskā pieauguma rēķina. Laika periodā no 2001. līdz 2009. gadam iedzīvotāju skaits Babītes pagastā pieaudzis par 26,1 %.

4.6 tabula

Demogrāfiskā situācija Babītes pagastā, 1999 - 2009

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Iedzīvotāju skaits	5623	5595	5482	5512	5578	5742	6151	6334	6746	7423
Dzimuši	45	51	47	54	32	44	54	67	90	97
Miruši	54	71	63	73	61	74	61	69	74	74
Dabiskais pieaugums	-9	-20	-16	-19	-29	-30	-7	-2	16	23
Dabiskais pieaugums, %	-1,6	-3,5	-2,9	-3,4	-5,2	-5,2	-1,1	-0,3	2,3	3,1

Avots: autores veidots izmantojot LR CSP datus

Statistika liecina, ka Babītes pagastā uz dzīvi apmetas pārsvarā cilvēki darbaspējas vecumā un samērā turīgi, par to liecina pašvaldības budžeta pieaugums no nodokļu maksājumiem. Salīdzinot 2005. gada pašvaldības budžeta ieņēmumus ar 2001. gada ieņēmumiem, redzam, ka budžeta ieņēmumu apjoms ir dubultojies un sasniedz vairāk nekā divus miljonus latu un vēlreiz dubultojies salīdzinot ar 2010. gada sākumu (sk. 4.7. tabulu).

4.7 tabula

Babītes pagasta/novada budžeta ieņēmumu dinamika, 1999-2009 (Ls)

Gads	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2009
Budžeta ieņēmumi, Ls	990 984	11230181	1518491	18440237	1737 054	2149 094	5486613

Avots: Ence A. (2005) Par pagasta padomes paveikto laikā no 2001.gada; Reģionu attīstība Latvijā 2009

Ievērojamas pārmaiņas iedzīvotāju skaitā var vērot arī atsevišķas pašvaldības, kas atrodas ārpus Rīgas rajona citu lielo pilsētu piepilsētas teritorijās. Tā, piemēram, Jelgavas rajona Ozolnieku novadā, kas tieši robežojas ar Jelgavas pilsētu, iedzīvotāju skaits no 2003. gada sākuma līdz 2009. gada sākumam pieaudzis no 7262 līdz 8350, t.i. par 1088 iedzīvotājiem jeb 15,0 % (sk. 4.8.tabulu).

4.8 tabula

Iedzīvotāju skaita izmaiņas Ozolnieku novadā, 2003-2009

	01.01.2003	01.01.2005.	01.01.2007	01.01.2009
Cenu pagastā	4150	x	x	X
Ozolnieku pagastā	3117	x	x	X
Kopā Ozolnieku novadā	7262	7509	7833	8350

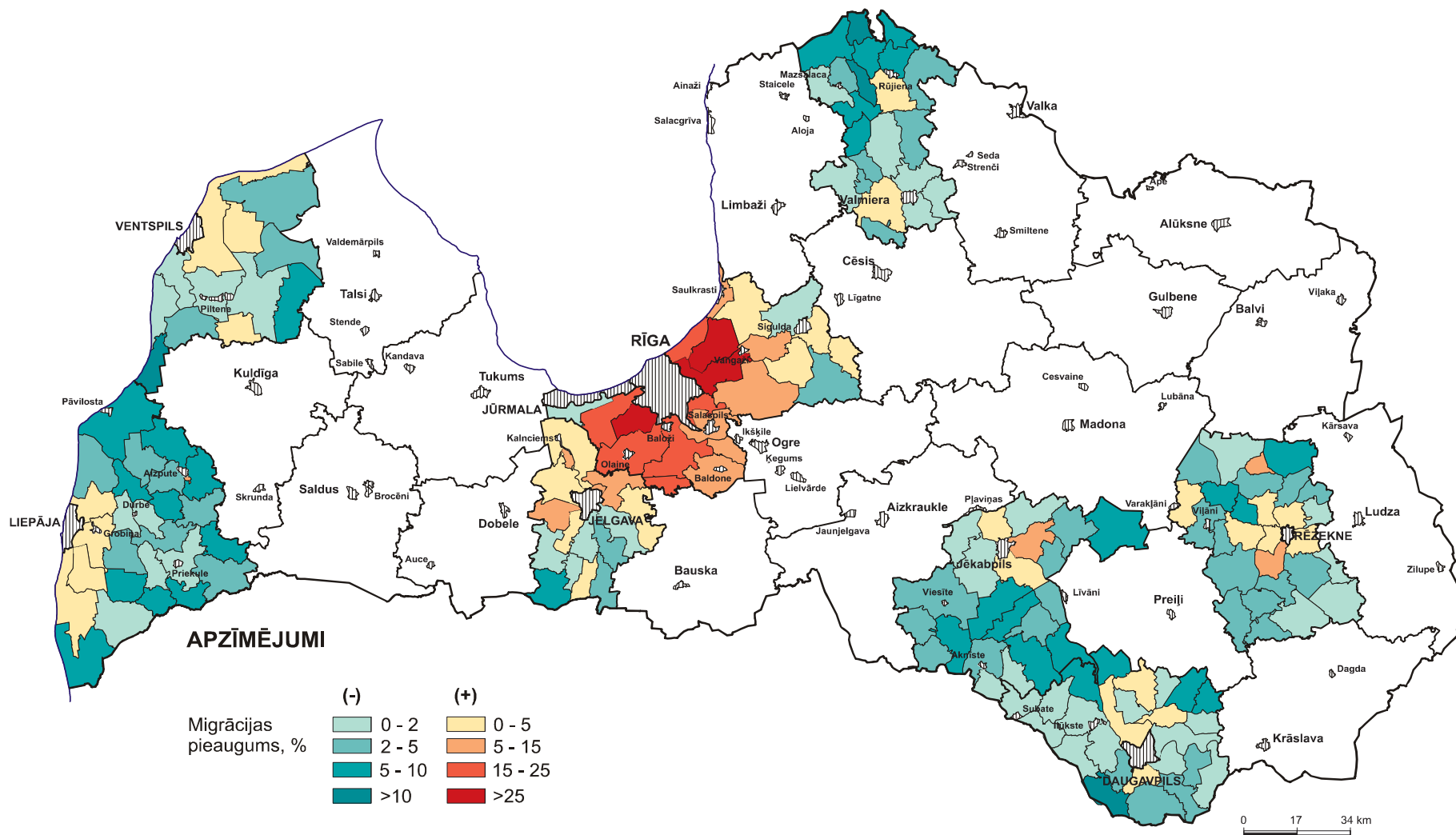
Avots: LR CSP dati

Salīdzinot rādītājus par Babītes pagastu un Ozolnieku novadu var secināt, ka iedzīvotāju pieauguma tendence ir viena un tā pati, tomēr Pierīgas situācijā tā ir daudz izteiktāka.

4.1.2 Lielo pilsētu piepilsētas zonās

Lai izvērtētu situāciju periurbānās telpas attīstībā, analizētas iedzīvotāju skaita izmaiņas laika periodā no 2005. gada līdz 2008. gadam ap 8 lielajām Latvijas pilsētām – Rīgu, Jelgavu, Ventspili, Liepāju, Valmieru, Jēkabpili, Rēzekni, Daugavpili. Analizēti dati gan par kopējo iedzīvotāju skaita pieaugumu, gan iedzīvotāju skaita pieaugumu migrācijas rezultātā.

Sīkāka datu analīze veikta, sadalot piepilsētu pašvaldības divās zonās. Pirmajā zonā iedalītas pašvaldības, kas tieši robežojas ar lielajām pilsētām, bet otrajā zonā, pašvaldības, kas tieši nerobežojas ar pilsētām (sk. 4.4. attēlu).

Avots: autores sagatavots pēc LR CSP datiem

4.4. attēls **Igtermiņa migrācijas saldo lauku pašvaldībās ap Latvijas lielajām pilsētām, 2005-2008**

Aprēķini rāda, ka vislielākais iedzīvotāju pieaugums Latvijā vērojams Rīgas rajonā. Rīgas rajons ir vienīgais rajons, kur iedzīvotāju skaita pieaugums ir pozitīvs gan 1. zonā, gan 2. zonā (sk. 4.9.tabulu). Kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums Rīgas rajona 1. zonā veido 22,6 %, bet iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā - 21,4%, kas ir 95% no kopējā iedzīvotāju skaita pieauguma.

Otrajā vietā iedzīvotāju skaita pieauguma ziņā ir Jelgavas rajons. Kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums Jelgavas rajona 1. zonā veido 4,1% no iedzīvotāju skaita, bet iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā - 5,8%, kas ir 1,4 reizes lielāks par kopējo iedzīvotāju skaita pieaugumu.

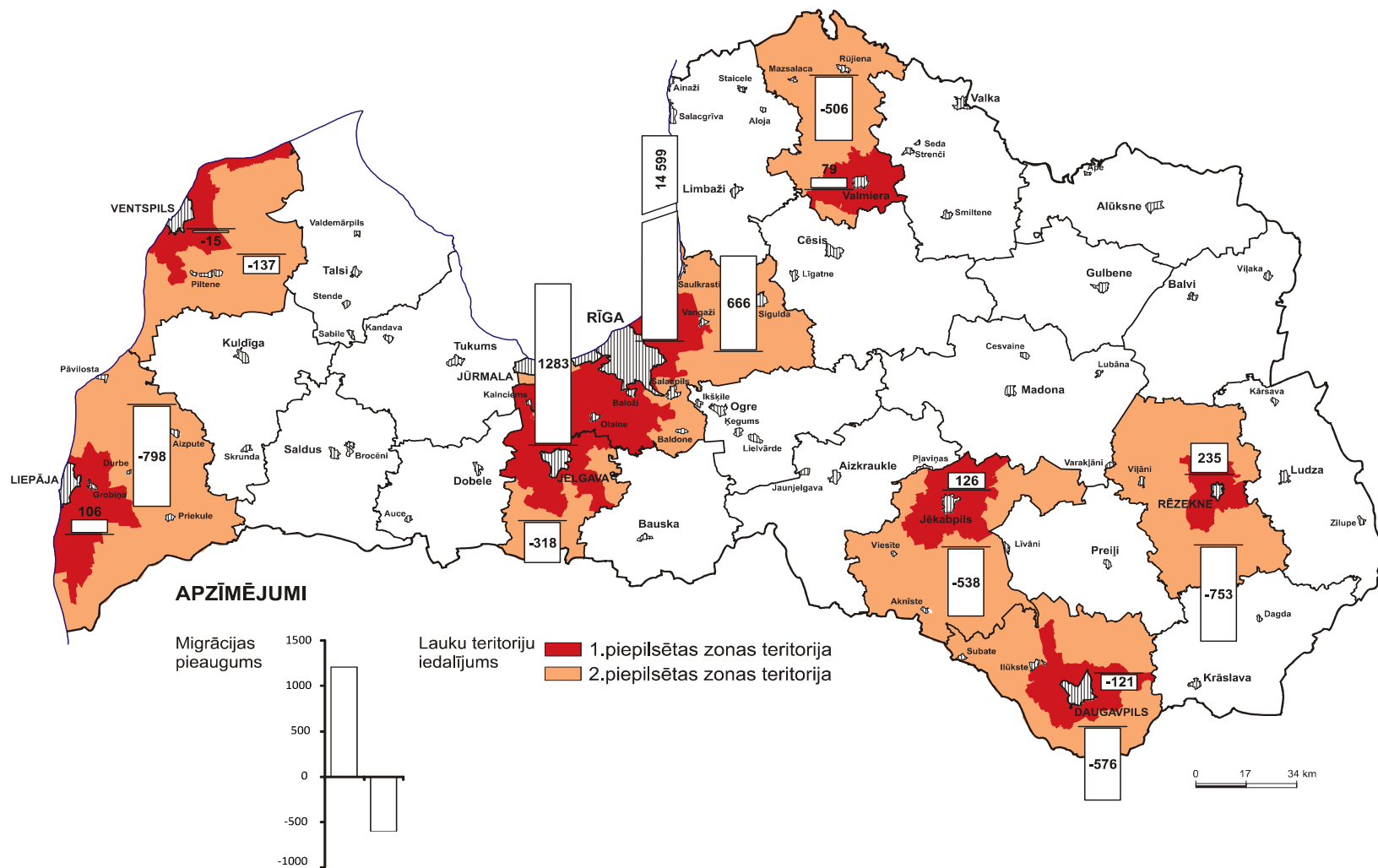
4.9.tabula

Iedzīvotāju skaita izmaiņas pa zonām, 2005-2008

Teritorija	Kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums, %	Iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā, %
Rīgas rajons		
1.zona	22,6	21,4
2. zona	1,6	2,5
Jelgavas rajons		
1.zona	4,1	5,8
2. zona	-4,2	-2,6
Rēzeknes rajons		
1.zona	-1,2	2,9
2. zona	-7,3	-2,7
Jēkabpils rajons		
1.zona	-2,2	1,4
2. zona	-8,3	-4,4
Liepājas rajons		
1.zona	-0,5	1,2
2. zona	-5,9	-4,3
Valmieras rajons		
1.zona	-0,2	0,9
2. zona	-5,4	-3,2
Ventspils rajons		
1.zona	-0,7	-0,4
2. zona	-3,3	-1,7
Daugavpils rajons		
1.zona	-4,5	-3,5
2. zona	-6,9	-2,2

Avots: autores sastādīts pēc LR CSP datiem

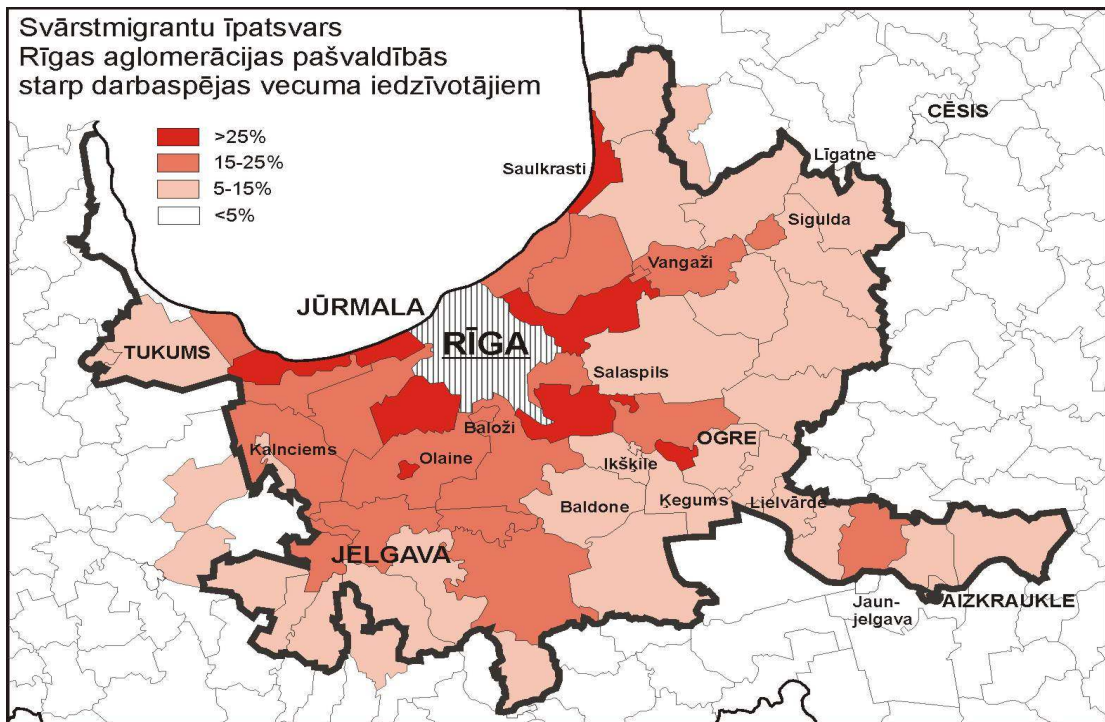
Rēzeknes, Jēkabpils, Liepājas un Valmieras rajonos pozitīvu iedzīvotāju skaita pieaugumu dod tikai migrācija, bet kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums ir negatīvs. Līdz ar to var secināt, ka piepilsētu teritorijas piesaista jaunus iedzīvotājus, kas ir periurbānās attīstības pamats. Ventspils un Daugavpils rajonā gan 1. zonā, gan 2. zonā ir negatīvs iedzīvotāju skaita pieaugums. Negatīvie rādītāji Daugavpils apkārtnē liecina par iedzīvotāju skaita samazināšanos arī tiešā pilsētas ietekmes zonā. Pirmās zonas pašvaldībās iedzīvotāju skaita pieaugums 2005.-2008. gadā ir no 15,1-35,9%, bet otrajā zonā no - 4% līdz 8,5%, taču attiecīgais migrācijas pieauguma īpatsvars ir no 15,6-32,5% 1. zonā un -3,6 līdz 9,5% 2. zonā (sk. 3. pielikumu).

Avots: autores sagatavots pēc LR CSP datiem

4.5.attēls Pētījumā lietotais lauku teritoriju iedalījums un kopējais ilgtermiņa migrācijas pieaugums, 2005-2008

Par pārmaiņām piepilsētas teritorijā liecina arī svārstmigrācijas rādītāji. Pētījumi par svārstmigrāciju Rīgas aglomerācijā, rāda pieaugošo svārstmigrantu skaitu, kā arī to, ka svārstmigrācijā iesaistās arvien vairāk iedzīvotāju.

Avots: LU Cilvēka ģeogrāfijas katedra, 2004

4.6 attēls. Svārstmigrantu īpatsvars Rīgas aglomerācijā

Rīgas aglomerācijas dažādās teritorijās svārstmigrantu īpatsvars ir robežās no 5- 25% no darbaspējas vecuma iedzīvotājiem, bet atsevišķās pašvaldībās svārstmigrantu īpatsvars pārsniedz 25% no darbaspējas vecuma iedzīvotājiem (sk. 4.6. attēlu).

4.2. Iedzīvotāju sastāva pārmaiņas Rīgas periurbānā zonā

4.2.1. Iedzīvotāju sociāldemogrāfisks raksturojums

Promocijas darba izstrādes gaitā (2007.-2009.) veiktā aptauja aptvēra 2367 respondentus. Pēc dotajā teritorijā nodzīvotā laika ilguma respondenti tika sagrupēti četrās grupās:

- 1) dotajā teritorijā dzimušie vietējie iedzīvotāji,
- 2) iedzīvotāji, kas pārcēlušies uz dzīvi Rīgas piepilsētā līdz 1991.gadam,
- 3) iedzīvotāji, kas pārcēlušies uz dzīvi Rīgas piepilsētā no 1991.-2000.gadam, un
- 4) respondenti, kas uzsākuši pastāvīgu dzīvi Rīgas piepilsētā pēc 2000.gada.

Respondentu grupu procentuālais sadalījums apstiprināja aptaujas gaitā iegūto rezultātu savstarpējas samērojamības un salīdzināmības iespējas (sk. 4.10. tabulu).

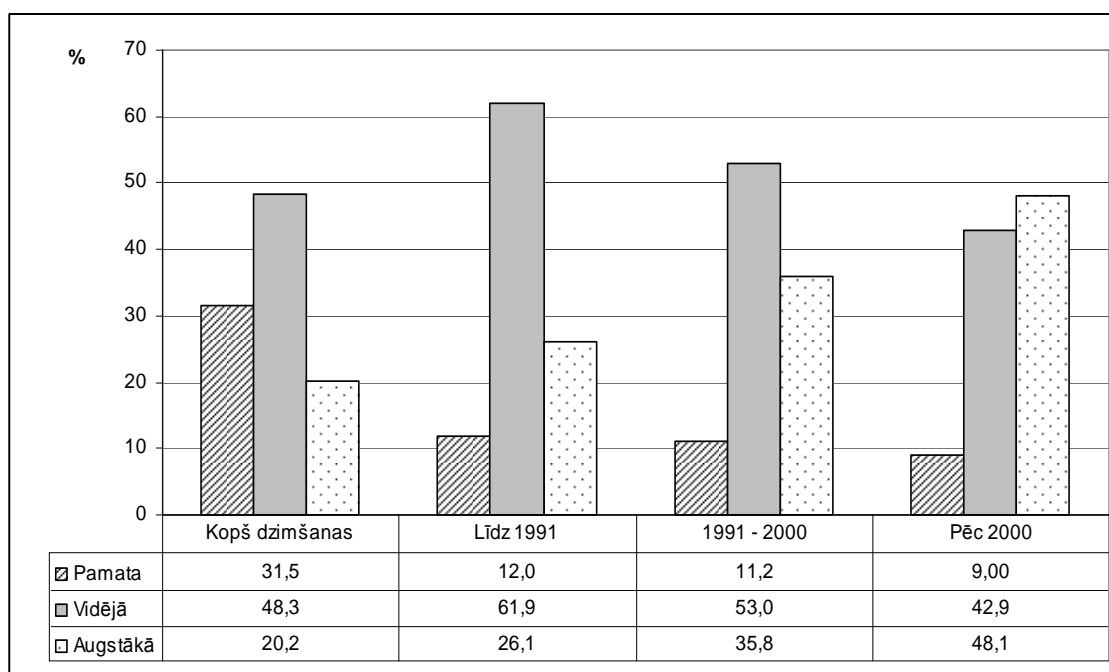
4.10. tabula

Respondentu grupu raksturojums

Nr.	Respondentu grupas	Skaitis	Īpatsvars %
1	Respondenti, kas dzīvo Rīgas piepilsētā kopš dzimšanas	705	29,8
2	Respondenti, kas pārcēlušies uz Rīgas piepilsētu līdz 1991 gadam	595	25,1
3	Respondenti, kas pārcēlušies uz Rīgas piepilsētu no 1991-2000	484	20,4
4	Respondenti, kas pārcēlušies uz Rīgas piepilsētu pēc 2000. gada	583	24,7
Kopā		2367	100%

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Respondentu grupas tika savstarpēji salīdzinātas pēc tādiem rādītājiem kā izglītības līmenis (pamata, vidējā, augstākā), ienākuma līmenis (zems, vidējs, virs vidējā), motivācija pārcelties uz dzīvi periurbānajā telpā, kā arī piederības izjūta dzīves vietas telpai.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

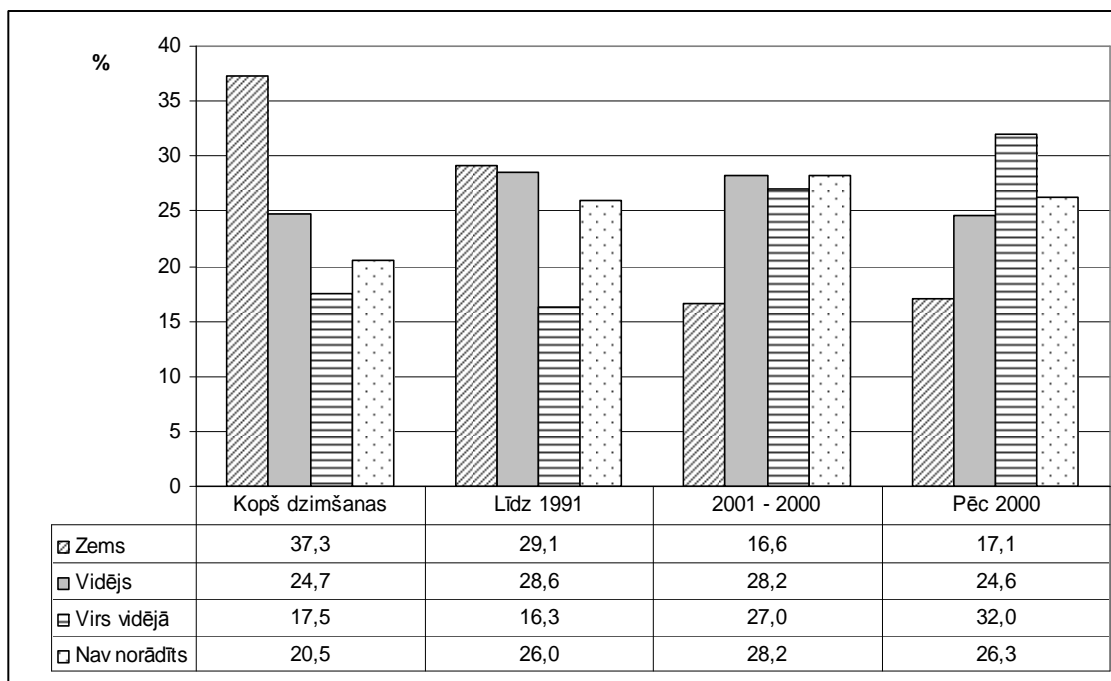
4.7. attēls Respondentu grupu salīdzinājums pēc izglītības līmeņa, %

Rezultāti rāda, ka visās ienācēju grupās samazinās iedzīvotāju īpatsvars ar pamatizglītību. Vislielākais iedzīvotāju īpatsvars ar pamatizglītību ir to respondentu grupā, kuri dzīvo pašvaldībā no dzimšanas (sk. 4.7.attēlu).

Pretēja tendence redzama salīdzinot respondentus ar augstāko izglītību. Šeit vērojama pieaugoša tendence, ar katru ienācēju grupu aug respondentu īpatsvars ar augstāko izglītību. Ja respondentu grupā, kas pārcēlās uz Pierīgu līdz 1991. gadam ar augstāko izglītību bija 26,1% respondentu, tad respondentu grupā, kas ienāca Pierīgā pēc 2001.

gada, ir jau 48,1%. Tas liecina par to, ka ienācēji kļūst arvien izglītotāki, ka tieši izglītoti cilvēki lielāku vērtību piešķir dzīves videi.

Otrs vērtējums attiecas uz ienākumu līmeni (sk. 4.8. attēlu). Tas ir subjektīvs paša respondenta viedoklis, bet dod priekšstatu par to, kurā ienākumu grupā respondents sevi ierindo.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.8. attēls. Respondentu grupu salīdzinājums pēc ienākumu līmeņa, %

Vislielāko īpatsvaru respondentu grupā, kuri dotajā teritorijā dzīvo kopš dzimšanas, ieņem cilvēki ar zemiem ienākumiem, tas veido 37,3%. Salīdzinot savā starpā 3 ienācēju grupas, var sacīt, ka ar katriem nākamajiem desmit gadiem pieaug to cilvēku skaits, kuri pieskaita sevi ienākuma grupai virs vidējā. Ja ienācēju grupā līdz 1991. gadam šie respondenti bija 16,3%, tad grupā, kuri ienākuši pēc 2001. gada šie respondenti sastāda 32,0%. Tātad pieaugums ir aptuveni divas reizes.

Interesantus rezultātus parāda pārcelšanās motivācijas uz periurbāno telpu analīze dažādās respondentu grupās (sk. 4.11.tabulu).

4.11. tabula

Respondentu grupu mobilitātes motivācijas izmaiņas

Vieta pēc nozīmīguma	Respondenti, kuri pārcēlušies uz periurbāno telpu līdz 1991	Respondenti, kuri pārcēlušies uz periurbāno telpu 1991-2000	Respondenti, kuri pārcēlušies uz periurbāno telpu pēc 2000
1	Ģimenes apstākļi	Ģimenes apstākļi	Ģimenes apstākļi
2	Darbs	Mājoklis	Mājoklis
3	Mājoklis	Darbs	Vides faktori

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Salīdzinot 3 respondentu grupu motivāciju, stabili svarīgāko vietu visās grupās ieņem ģimenes apstākļi. Samazinās darba motivācijas nozīme, kas respondentu grupu motīvu salīdzinājumā pēc nozīmīguma ieņēma 2.vietu grupā līdz 1991. gadam. Pieaug mājokļu nozīme. Bet jaunākajā ienācēju grupā, par trešo svarīgāko kļūst vides faktors. Tas parāda, ka vides pievilcība, zaļās zonas nozīme, svaiga gaisa novērtējums kļūst par arvien svarīgāku pilsētas iedzīvotāju motīvu dzīves telpas izvēlē.

Pētījuma rezultātu izklāstā ir iespējams salīdzināt arī iedzīvotāju motīvus dzīves telpas izvēlē abās izdalītajās teritorijās. Matemātiskā analīze rāda, ka migrantu pārcelšanās motīvu procentuālajam sadalījumam starp Rīgas pierobežas pašvaldībām un pārējām reģiona pašvaldībām būtisku atšķirību nav (sk.4.12.tabulu).

4.12.tabula

Iedzīvotāju pārcelšanās motīvi uz Pierīgu

Motīvs	Rīgas pierobežas pašvaldības	Pārējās reģiona pašvaldības	Abpusējās alternatīvas p-vērtība / Asymp.Sig. (2-tailed)
Ģimenes apstākļi	39,0%	41,8%	0,938
Darbs	19,4%	16,4%	
Mācības	2,7%	2,4%	
Lētāka dzīve	5,3%	5,6%	
Mājoklis	22,6%	19,3%	
Dzīves vides apstākļu kopums	11,0%	14,5%	

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Autores vērtējumā ļoti būtiski bija salīdzināt iegūtos rezultātus ne tikai izvēlēto teritoriju griezumā, bet arī laika periodā. Teorijas izklāstā, daudzi empīriskie pētījumi par Centrālās un Austrumeiropas valstu piepilsētas zonu attīstību apliecina procesu intensitātes pieaugumu 21. gadsimta sākumā. Turklāt, kā jau minēts, pastāv principiālas atšķirības starp pārvietošanās iemesliem, ja salīdzina 20. gadsimta 90. gadus ar pēdējo dekādi no 2000. gada. Tāpēc tālākajā rezultātu izklāstā nodalīti respondenti, kas faktiskajā dzīvesvietā dzīvo ilgāk par 10 gadiem un respondenti, kas piepilsētā ieradušies pēc 2000. gada.

Padziļināti analizētas respondentu grupas pēc divām pazīmēm:

1. tieši no Rīgas ienākušo migrantu raksturojums,
2. gan 1. zonā, gan arī 2. zonā dažādos laika posmos un no dažādām teritorijām ienākušo migrantu raksturojums.

Pētījuma gaitā analizēts, kādas atšķirības pastāv starp šīm iedzīvotāju grupām pēc rādītājiem par iepriekšējo dzīvesvietu, ienākumu līmeni un nodarbinātības statusu.

No Rīgas ieceļojušie respondenti. Kopumā uz Rīgas rajonu kopš 2000. gada pārcēlušies 584 respondenti, no kuriem 76,5% (n=447) dzīvesvietai izvēlējušies tās pašvaldības, kas robežojas ar Rīgu. Turklāt 287 aptaujātie vai vairāk nekā puse iebraukuši no Rīgas. Tieši šie ienācēji ir pētījuma mērķgrupa, kas iesaistīta suburbanizācijā un ietekmē periurbānās telpas raksturu Rīgas apkārtnē. Tālāk atspoguļotie pētījuma dati ļauj noteikt migrācijā iesaistīto iedzīvotāju grupu pazīmes un pārcelšanās motīvus.

Vispirms veikta ar Rīgu robežojošos pašvaldībās ilgstoši dzīvojošo jeb dzīvesvietu

nemainījušo iedzīvotāju savstarpēja salīdzināšana ar iebraucējiem no Rīgas pēc 2000. gada pēc demogrāfiskiem, sociāli ekonomiskiem un mobilitāti raksturojošiem rādītājiem.

4.13. tabula

Ar Rīgu robežojošos pašvaldību iedzīvotāju grupu raksturojums

	Jaunienācēji no Rīgas	Dzīvesvietu nemainījušie	Abpusējās alternatīvas p-vērtība / Asymp.Sig. (2-tailed)
Demogrāfiskais			
Dzimums			
Vīrieši	41,8%	43,1%	0,702
Sievietes	58,2%	56,9%	
Vecuma grupas			
15-25	30,6%	28,0%	0,000
26-40	55,9%	30,2%	
41-65	16,1%	39,2%	
Sociāli ekonomiskais			
Izglītība			
Pamata	10,5%	18,4%	0,000
Vidēja	54,6%	43,2%	
Augstākā	46,3%	27,0%	
Nodarbinātības statuss			
Strādā	71,7%	55,8%	0,000
Nestrādā	9,8%	7,5%	
Mācās	13,6%	19,2%	
Pensionārs	4,9%	17,5%	
Ienākumu līmenis			
Zemi	20,3%	32,3%	0,000
Vidēji	45,1%	44,9%	
Virs vidējā	31,6%	19,3%	
Nenosauca	3,0%	3,5%	
Mājoklis			
Dzīvoklis	46,7%	54,8%	0,036
Privātmāja	51,9%	41,9%	
Lauku viensēta	1,4%	3,3%	
Mobilitāte			
Darba un mācību vieta			
Rīga	74,7%	56,3%	0,000
Vietējā pašvaldība	19,1%	36,2%	
Citur	6,2%	7,5%	
Braucienu biežums uz Rīgu			
Neapmeklē	0,3%	0,8%	0,000
Vairākas reizes gadā	-	2,6%	
Vairākas reizes mēnesī	5,9%	21,4%	
Vairākas reizes nedēļā	29,6%	33,9%	
Katru dienu	64,0%	41,3%	
Transporta veids			
Automašīna	57,1%	34,7%	0,000
Autobuss, mikroautobuss	34,2%	52,1%	
Vilciens	8,7%	13,2%	
	N=287	N=1784	

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.13. tabulā atspoguļotie rezultāti rāda, ka starp aptaujātajiem mazliet vairāk ir sievietes nekā vīrieši, tomēr atšķirība starp dzimumiem nav izteikta. Pēc pārējiem rādītājiem – vecuma, izglītības līmeņa, ienākumu līmeņa, nodarbošanās, braucienu biežuma, transporta veida ir būtiskas atšķirības starp migrantiem, kas iebraukuši pēc 2000. gada un tiem, kas dzīvo ilgāk par 10 gadiem vai dzīvesvietu nav mainījuši. No Rīgas pēc 2000. gada iebraukušie respondenti vecuma ziņā ir jaunāki, nekā iedzīvotāji, kas dzīvesvietu nav mainījuši. Tāpat jaunienācējiem no Rīgas visbiežāk ir augstāka izglītība un salīdzinoši augstāks ienākumu līmenis. Vairāk nekā 70% aptaujāto iebraucēju no Rīgas ir nodarbinātie, turpretī no ilgstoši Pierīgā dzīvojošiem tādu ir mazliet vairāk par pusi. Raksturojot mājokļa apstākļus, iebraucēji no Rīgas visbiežāk dzīvo privātmājās, kas apstiprina, ka līdz šim novērotais privātmāju celtniecības uzplaukums Rīgas piepilsētas pašvaldībās piesaista migrācijas plūsmas no Rīgas.

Atšķirīgas ir arī mobilitātes izpausmes, jo iedzīvotāju pārcelšanās uz Pierīgu ļoti reti ir saistīta ar nodarbinātības iespējām piepilsētā vai strukturālām pārmaiņām darba tirgū. Vairumā gadījumu iedzīvotāji maina dzīvesvietu, saglabājot esošās darbavietas. Tādēļ iedzīvotāji, kas pārcēlušies no Rīgas, aktīvi iesaistās darba svārstmigrācijā. Par to liecina arī aptaujas rezultāti (sk. 4.13.tabulu). Vairums bijušo rīdzinieku no dzīvesvietas piepilsētā uz darbu dodas katru dienu un gandrīz tikpat bieži šim mērķim izmanto vieglo automašīnu. Mazāk nekā puse no Rīgas attālāk esošajās pašvaldībās dzīvojošo respondentu iesaistās svārstmigrācijā, bet Rīgu lielākā daļa no tiem apmeklē tikai ar neredz mazāku regularitāti. Tas apliecina galvaspilsētas funkcionālo nozīmi ne tikai darbavietu izvietojumā, bet arī pakalpojumu pieejamībā un iespējās pavadīt brīvo laiku.

Salīdzināti arī migrācijas motīvi respondentu grupās, kas ieradušies no Rīgas un kas ieradušies no citām vietām. Visbiežāk minētais motīvs pārcelties uz Rīgas pierobežas pašvaldībām ir ģimenes apstākļi (35,1% un 40,0%). Tā ir plaša motīvu grupa un dažādi skaidrojama. Minot šo kā galveno pārcelšanās motīvu, iespējami dažādi varianti – gan ģimeņu apvienošanās un kopdzīves uzsākšana, gan dažādas sociāla rakstura problēmas.

Otrs biežāk minētais pārcelšanās iemesls migrantiem no Rīgas ir saistīts ar mājokli (33,9%). Tas apstiprina mājokļu suburbanizācijas iezīmes Pierīgā un jau iepriekš konstatēto, ka vairums iebraucēju no Rīgas dzīvo privātmājās. Toties migrantiem no pārējām vietām otrs biežāk minētais pārcelšanās motīvs ir darbs (23,6%). Trešais biežāk minētais pārcelšanās motīvs migrantiem no Rīgas ir apstākļi, kas saistīti ar dzīves vidi (16,1%). Tas ietver plašu pazīmju kopumu, sākot no dabas vides pievilcības līdz pat infrastruktūras attīstības līmenim un pakalpojumu pieejamībai. Kopumā tas norāda uz piepilsētas zonas pievilcību migrācijas galamērķu klāstā Latvijā, lai gan izvirza nepieciešamību padziļināti analizēt dažādas piepilsētas apdzīvojuma formas. Migrantiem no pārējām vietām ar vidi saistītie motīvi ir tikai 5. vietā, bet kā 3. biežāk minētais ir mājoklis (17,1%).

Darba dēļ no Rīgas uz piepilsētu pārcēlušies tikai 6% respondentu (salīdzinoši migranti no citām vietām – 23,6%, kas ir 4 reizes vairāk). Tas liecina, ka periurbānās telpas attīstības iezīmes Pierīgā ir samērā vienvēidīgas, un tām raksturīga mājokļu izvēle ārpus lielajām pilsētām, saglabājot darbavietas, pakalpojumus un izklaides pieejamību reģiona centrālajā pilsētā. Tieši tādēļ pašvaldības, kas robežojas ar Rīgu, ir populārākais suburbanizācijā iesaistīto iedzīvotāju galamērķis. No otras puses, Pierīgas periurbāno teritoriju funkcionālā daudzveidība nākotnē var tikai augt.

Migrantu raksturojums pa zonām

Nākamajā posmā analizēti lauku teritorijā dzīvojošie, no kopējā respondentu skaita atlasīti tieši lauku teritorijā dzīvojošie. No kopējā respondentu skaita pirmajā zonā dzīvo 1379 respondenti, bet otrajā 411 respondenti, kopā 1790. Respondentu skaits abās zonās ir salīdzināms, jo tas ir proporcionāls lauku iedzīvotāju skaitam abās zonās.

4.14. tabula

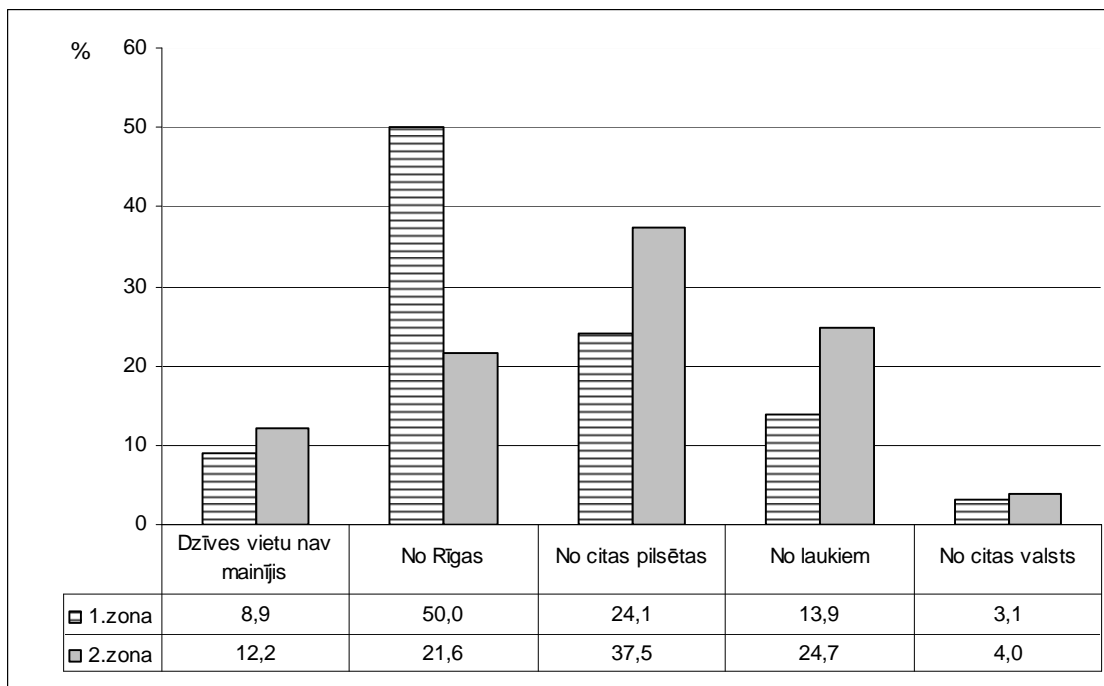
Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kopš kura laika dzīvo)

	Zonas				Kopā	
	Robežojas ar Rīgu		Nerobežojas ar Rīgu			
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Kopš dzimšanas	351	25,5	125	30,5	476	26,7
Līdz 1991	334	24,3	118	28,8	452	25,3
1991-2000	298	21,7	86	21,0	384	21,5
Pēc 2000	392	28,5	81	19,8	473	26,5
Kopā:	1375	100	410	100	1785	100

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Iedzīvotāju saistība ar teritoriju, kurā tie dzīvo, ir nedaudz atšķirīga. Otrā zonā ir vairāk vietējo iedzīvotāju (dzīvo šajā teritorijā vismaz jau 20 gadus), 1991. – 2000. gadu laikā ienācēju īpatsvars neatšķiras, bet 1. zonā diezgan liels pārsvars ienācējiem pēdējo desmit gadu laikā (sk. 4.14.tabulu). To var ietekmēt galvaspilsētas tuvums un ar to saistītie sociāli ekonomiskie apstākļi attiecīgajās pašvaldībās.

Daudz nozīmīgākas atšķirības parāda 1. un 2. zonas respondentu grupu salīdzinājums pēc iepriekšējās dzīves vietas pirms ierašanās Pierīgā.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.9. attēls **Respondentu grupu raksturojums pa zonām (no kurienes ieradās), %**

Salīdzinoši no Rīgas vairāk ir pārcēlušies uz pirmo zonu, kas tieši robežojas ar Rīgas pilsētu – 50,0% respondentu, uz otro zonu pārcēlušies 2x mazāk – tikai 21,6% no aptaujātajiem (sk. 4.9. attēlu). Savukārt uz otro zonu pārcēlušies vairāk tie, kuri ienāk no citām pilsētām un lauku teritorijām. Minētie fakti apstiprina, ka Latvijā tāpat kā citās valstīs darbojas D.L.Jakinta un A.W.Drešera (D.L.Iaquint un A.W.Drescher) pieminētā t.s. „vairāksoļu migrācija” (Iaquint D.L, Drescher A.W., 2000).

4.15. tabula

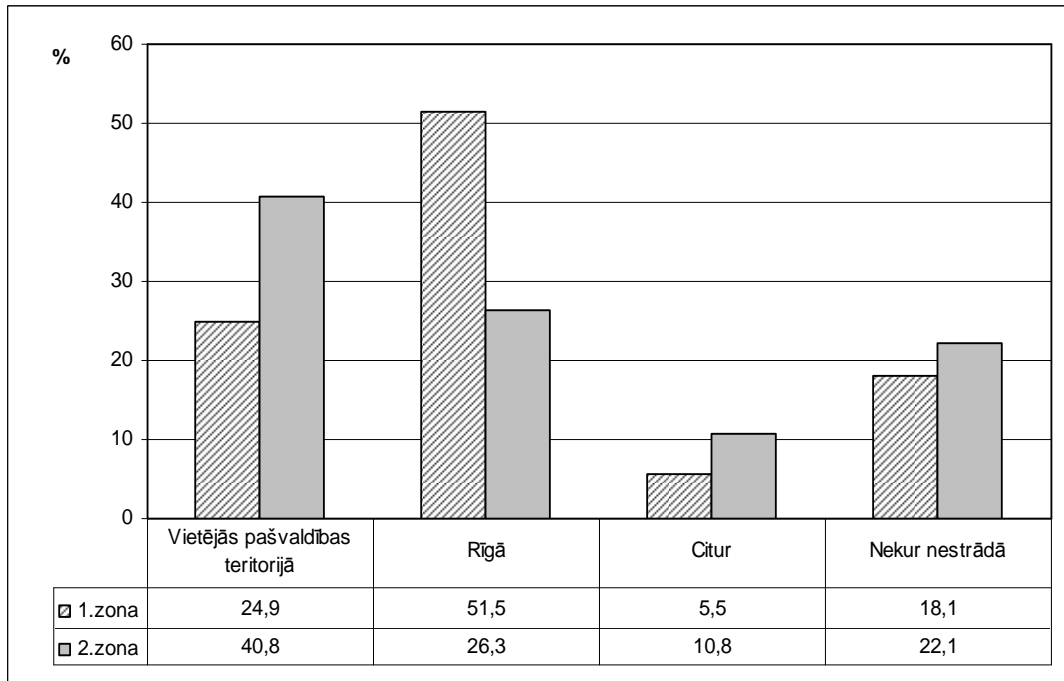
1. un 2. zonas lauku iedzīvotāju - respondentu grupu raksturojums

	Zonas				Kopā	
	Robežojas ar Rīgu		Nerobežojas ar Rīgu		skaits	%
	skaits	%	skaits	%		
Demogrāfiskais						
Dzimums						
Vīrieši	598	43,2	171	41,6	769	42,8
Sievietes	787	56,8	240	58,4	1027	57,2
Kopā	1385	100	411	100	1796	100
Vecums						
Zem 25 gadiem	405	29,3	115	28,0	520	29,0
26-45	510	36,8	129	31,4	639	35,6
46-60	244	17,6	96	23,4	340	18,9
Virs 60	225	16,3	71	17,3	296	16,5
Kopā:	1384	100	411	100	1795	100
Sociāli ekonomiskais						
Izglītība						
Pamata	210	15,3	74	18,0	284	15,9
Vidējā	710	51,7	217	52,9	927	52,0
Augstākā	452	32,9	119	29,0	571	32,0
Kopā:	1372	100	410	100	2362	100
Nodarbinātības statuss						
Strādā	835	60,5	237	57,7	1072	59,9
Nestrādā	77	5,6	35	8,5	112	6,3
Mācas	263	19,1	81	19,7	344	19,2
Pensionārs	205	14,9	58	14,1	263	14,7
Kopā:	1380	100	411	100	1791	100
Ienākuma līmenis						
Nenosauca	38	2,9	16	4,1	54	3,2
Zemi	389	29,4	113	29,3	502	29,4
Vidēji	590	44,6	172	44,6	762	44,6
Virs vidējā	305	23,1	85	22,0	390	22,8
Kopā:	1322	100	386	100	1708	100
Mājoklis						
Dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā	678	49,2	264	64,2	942	52,6
Privātmāja	658	47,7	120	29,2	778	43,5
Viensēta	43	3,1	27	6,6	70	3,9
Kopā:	1379	100	411	100	1790	100

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Pētījumā iegūtie dati liecina, ka 1. zonas un 2. zonas lauku iedzīvotāju kopumu raksturo vairākas diezgan nozīmīgas atšķirības (sk. 4.15.tabulu). Pirmās zonas lauku iedzīvotāji

ir jaunāki, izglītāki, starp viņiem ir vairāk strādājošo un privātmājās dzīvojošo. Var pieņemt, ka šo situāciju veido 4.9 attēlā atspoguļotā iedzīvotāju struktūra pēc iepriekšējās dzīves vietas. Lielais ienācēju īpatsvars 1. zonā no Rīgas atstāj ietekmi uz attiecīgajā teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju kopumu.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.10. attēls. Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kur strādā vai mācās), %

Darbs Rīgā vai vietējās pašvaldības teritorijā ir vēl viens nozīmīgs rādītājs, pēc kura atšķiras 1. zonas un 2. zonas lauku iedzīvotāji (sk. 4.10. attēlu). Salīdzinot 1. un 2. zonas respondentus pēc tā, kur atrodas viņu darba vai mācību vieta, pārliecinoši 1. zonā skaita ziņā dominē respondenti, kuru darba vai mācību vieta atrodas Rīgā (51,4%), bet otrajā vietā ir respondenti, kuri strādā vietējās pašvaldības teritorijā (24,9%). Otrajā zonā situācija ir pretēja, skaita ziņā izteikti dominē respondenti, kas strādā uz vietas vietējās pašvaldībās (40,8%), bet otrajā vietā ir respondenti, kuri strādā Rīgā (26,3%)

1. zonā procentuāli sakrīt ienācēju skaits no Rīgas un Rīgā strādājošo skaits. Līdz ar to visai izteikti veidojas situācija, ka lielai daļai šīs zonas iedzīvotāju teritoriāli nodalās darba dzīves un sadzīves telpa ar visām no tā izrietošajām sekām. Savukārt, 2. zonas iedzīvotāji gan darbā, gan sadzīvē daudz ciešāk ir saistīti ar vietējo teritoriju.

Analizējot respondentu atbildes par apmierinājumu ar dzīves vietu, kopumā apmierināta ir dominējošā respondentu grupa, augsts apmierinātības līmenis ir abu zonu respondentu vidū, tomēr pirmajā zonā ar dzīves vietu apmierināti ir 84,9% no respondentiem, bet otrajā nedaudz mazāk - 75,3%. Neapmierināti ar dzīves vietu ir 3,9% pirmās zonas iedzīvotāji un 9,7 otrās zonas iedzīvotāji (sk. 4.16. tabulu).

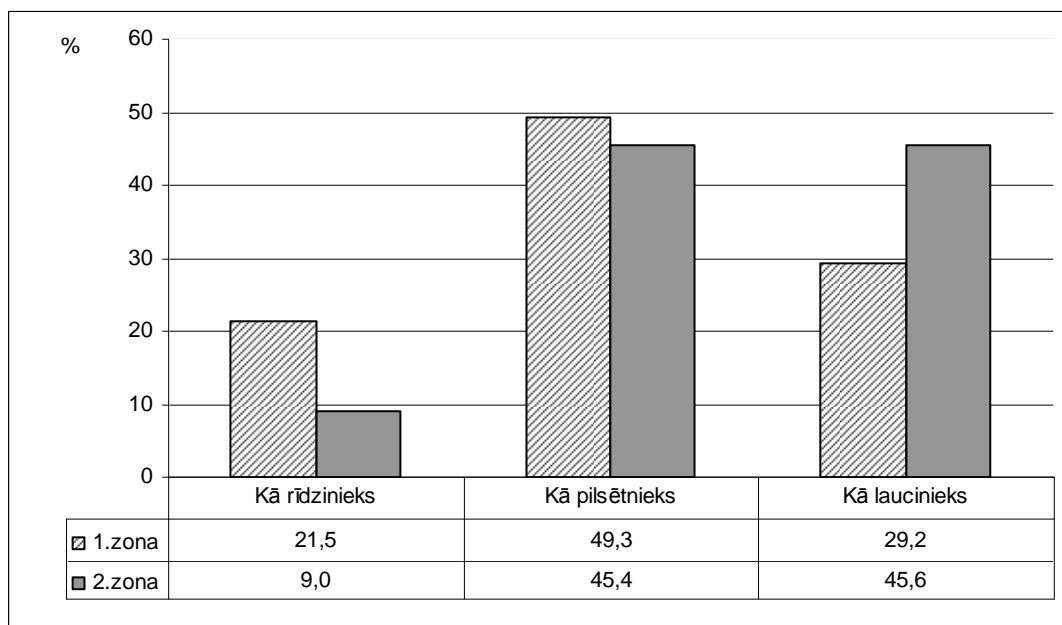
4.16. tabula

1. un 2. zonas lauku iedzīvotāju - respondentu attieksmes pret dzīves vietu raksturojums

	Zonas				Kopā	
	Robežojas ar Rīgu		Nerobežojas ar Rīgu			
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Vai patīk dzīves vieta						
Jā	1173	84,9	297	72,3	1470	82,0
Nē	54	3,9	40	9,7	94	5,2
Grūti pateikt	155	11,2	74	18,0	229	12,8
Kopā:	1382	100	411	100	1793	100

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Apmierinātību, galvenokārt, rada apkārtējā ainava (70,7%), vides kvalitāte (68,3%), kontaktēšanās iespējas ar kaimiņiem (58,5%), savukārt neapmierinātības centrā izvirzās izglītības ieguves iespējas (26,7%) un iepirkšanās iespējas (24,3%) attiecīgajā teritorijā. Līdz ar to aptaujas rezultāti uzskatāmi parāda vērtību orientācijas maiņu sabiedrībā par vēlamu mājokli un tā vidi, vienlaicīgi saglabājot pieprasījumu pēc augsta pakalpojumu nodrošinājuma.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.11. attēls Respondentu grupu raksturojums pa zonām (kā sevi izjūt), %

Ja pieņem D.L. Jakintas un A.W. Drešera viedokli (Jaquint D.L, Drescher A.W., 2000), ka būtiska nozīme ir subjektīvajai izjūtai par piederību urbānai vai rurālai telpai, vai kādai periurbānajai zonai, tad iegūtie aptaujas rezultāti uzskatāmi apstiprina, ka 1. zonas lauku iedzīvotājiem ir daudz augstāka piederības izjūta pilsētnieciskajam kā 2. zonas lauku iedzīvotājiem. Ja 1. zonā kā rīdzinieki un pilsētnieki jūtas 70,8%, tad 2. zonā vairs tikai – 54,4% (sk. 4.11.attēlu). Kā lauku iedzīvotāji sevi izjūt 29,2% 1. zonā un 45,6% aptaujāto 2. zonā.

1. zonas un 2. zonas lauku iedzīvotājus raksturojošo parametru būtisko atšķirību pārbaudei izmantots Kruskala-Vallisa tests (sk. 4.17.tabulu).

4.17. tabula

Būtisku atšķirību pārbaude starp 1. un 2. zonas respondentiem ar Kruskala-Vallisa testu

	Chi-square	df	Asymp. Sig.
Mājokļa veids	20,282	1	0,000
Vai patīk dzīves vieta	31,785	1	0,000
Kopš kura laika dzīvo	12,704	1	0,000
No kurienes ieradās	38,615	1	0,000
Kur strādā vai mācās	3,766	1	0,052
Kā sevi uzjūt	52,251	1	0,000
Braucienu biežums uz Rīgu	92,450	1	0,000
Dzimums	0,319	1	0,572
Izglītība	3,064	1	0,080
Vecums	2,449	1	0,118
Ienākumi	0,390	1	0,532
Nodarbošanās	0,315	1	0,575
Braukšanas laiks uz Rīgu	0,225	1	0,635

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Pēc pārbaudes tabulas datiem var secināt, ka būtiskas atšķirības starp 1. un 2. zonas iedzīvotājiem pastāv pēc šādiem parametriem: mājokļa veids, vai patīk dzīves vieta, kopš kuras laika dzīvo, no kurienes ieradies, kur strādā vai mācās, kā sevi izjūt, braucienu biežums uz Rīgu.

4.2.2. Svārstmigrācijas raksturīgās iezīmes

Promocijas darbā periurbānās zonas izpētē kā indikators ir analizēta respondentu mobilitāte. Kā apskatīts teorētiskajā daļā, tieši mobilitāte ir viena no būtiskām periurbāno teritoriju raksturojošām pazīmēm (Bocz u.c., 2008).

Braukšanas laiks un biežums

Tā kā gan 1. zonas, gan 2. zonas lauku iedzīvotāju ievērojama daļa dažādu iemeslu dēļ (darbs, mācības, citu vajadzību apmierināšana) ir mobila, pētījuma gaitā analizēts braukšanai patērētais laiks, jo mūsdienu cilvēku vērtību sistēmā laikam ir nozīmīga vieta.

1. zonas un 2. zonas iedzīvotāju kopuma atšķirības nosaka arī katras šīs grupas mobilitātes raksturojumu, kas augstāks 1. zonas iedzīvotājiem.

Tabulā 4.18. redzams, ka 62% respondentu no 1. zonas brauc uz Rīgu katru dienu vai 3-4 reizes nedēļā, bet no 2. zonas tikai 37%. Savkārt 1-2 reizes mēnesī un 3-4 reizes mēnesī no 1. zonas brauc 16%, bet no 2. zonas – 41%.

4.18. tabula

1. un 2. zonas lauku iedzīvotāju - respondentu mobilitātes raksturojums

	Zonas				Kopā	
	Robežojas ar Rīgu		Nerobežojas ar Rīgu		skaits	%
	skaits	%	skaits	%		
Transports uz Rīgu						
Individuālais	581	42,0	158	38,7	739	41,3
Autobuss	517	37,4	150	36,8	667	37,3
Mikroautobuss	160	11,6	34	8,3	194	10,8
Vilciens	124	9,0	66	16,2	190	10,6
Kopā:	1382	100	408	100	1790	100
Braucienu biežums uz Rīgu						
Neapmeklē	10	0,7	7	1,7	17	0,9
1-2 reizes gadā	11	0,8	10	2,4	21	1,2
3-4 reizes gadā	18	1,3	12	2,9	30	1,7
1-2 reizes mēnesī	118	8,6	101	24,6	219	12,2
3-4 reizes mēnesī	108	7,8	59	14,4	167	9,3
1-2 reizes nedēļā	260	18,8	69	16,8	329	18,4
3-4 reizes nedēļā	206	14,9	29	7,1	235	13,1
Katru darba dienu	649	47,0	124	30,2	773	43,2
Kopā	1380	100	411	100	1791	100
Braukšanas laiks uz darbu						
Līdz 30 minūtēm	735	66,2	226	69,8	961	67,0
31-45 minūtes	215	19,4	36	11,1	251	17,5
46-90 minūtes	152	13,7	59	18,2	211	14,7
Vairāk par 91 minūti	8	0,7	3	0,9	11	0,8
Kopā	1110	100	324	100	1434	100

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Braukšana uz darbu

Pētījuma gaitā tika skatīts vidējais laiks, ko piepilsētas iedzīvotāji pavada ceļā no mājām uz darbu. Tika meklētas atšķirības starp abu zonu respondentiem šādās grupās: pēc dzimuma, vecuma, ienākumu līmeņa, izglītības līmeņa, pēc nodarbošanās un darba vietas atrašanās uz vietas pašvaldībā, Rīgā vai citur. Rezultāti apkopoti 4.19. tabulā.

Ar ticamības varbūtību $p=0,95$ var apgalvot, ka ne dzimums, ne vecums, ne izglītība, ne ienākumi būtiski neietekmē braukšanas laiku uz darbu. Braukšanas laiku būtiski ietekmē tikai darba un mācību vietas atrašanās un piederības izjūta.

Vidējais braukšanas laiks uz darbu 1. un 2. zonas iedzīvotājiem būtiski neatšķiras. Vidējais braukšanas laiks uz darbu pirmās zonas iedzīvotājiem ir 27 minūtes, bet otrās zonas iedzīvotāju vidējais braukšanas laiks uz darbu ir 26 minūtes. Braukšanas laiks uz darbu visvairāk atšķiras pirmās un otrās zonas iedzīvotājiem, kas brauc strādāt uz Rīgu.

4.19. tabula

Vidējais braukšanas laiks uz darbu dažādās periurbanās zonās (minūtēs)

Parametri		Robežojas ar Rīgu (1.zona)			Nerobežojas ar Rīgu (2.zona)		
		Vidējais laiks (min.)	N	σ	Vid. laiks (min.)	N	σ
Kur strādā, mācās	vietējā pašvaldības teritorijā	14,17	311	12,275	13,62	143	10,951
	Rīgā	35,21	648	20,638	47,93	101	27,833
	citur	28,28	65	19,294	32,09	43	30,904
	nekur nestrādā	0,00	63	0,000	0,00	29	0,000
KOPĀ		26,74	1087	21,176	25,85	316	26,803
Kā sevi izjūt	kā rīdzinieks	28,05	228	19,298	39,21	34	21,775
	kā pilsētnieks	28,19	511	21,522	26,08	155	25,305
	kā laucinieks	21,37	298	21,587	21,42	129	27,980
Dzimums	vīrieši	29,13	493	21,708	33,09	140	29,617
	sievietes	24,81	598	20,549	20,09	179	22,735
Izglītība	pamata	20,91	151	18,882	18,86	44	20,443
	vidējā	25,95	526	21,577	22,61	165	24,579
	augstākā	30,05	407	21,081	33,52	109	30,387
Vecums	zem 25	27,88	329	22,309	28,18	85	24,838
	26-45	28,44	466	19,523	28,72	123	29,295
	46-60	26,51	212	21,653	23,29	79	25,025
	virs 60	13,00	83	19,219	14,41	32	22,460
Ienākumi	nenosauca	23,45	11	21,640	15,00	1	0,000
	zemi	21,42	230	21,807	20,86	69	24,042
	vidēji	26,59	515	19,980	25,90	153	27,557
	virs vidējā	31,83	290	21,008	31,65	83	28,107
Nodarbo šanās	strādā	29,25	810	20,527	29,77	231	27,811
	nestrādā	0	24	6,124	0,00	12	0,000
	mācos	25,15	193	21,729	22,00	56	20,950
	pensionārs	8,32	59	16,063	6,00	20	16,026

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Pirmās zonas iedzīvotāju vidējais braukšanas laiks uz darbu vai mācībām Rīgā ir 35 minūtes, bet otrās zonas iedzīvotāji uz darbu vai mācībām Rīgā vidēji brauc 48 minūtes. Savukārt uz vietas pašvaldībā strādājošie abās zonās ceļam uz darbu vidēji patērē 14 minūtes. Citur strādājošie ceļam uz darbu patērē no 28 līdz 32 minūtēm. Atšķirības braukšanas laikā uz darbu ir pirmās un otrās zonas vīriešiem – 29 minūtes un 33 minūtes, sievietēm 25 un 20 minūtes, iedzīvotājiem ar augstāko izglītību – 30 minūtes un 33 minūtes.

Respondenti, kas sevi izjūt kā laucinieki, braukšanai uz darbu vai mācībām tērē vienādu laiku - 22 minūtes. Krasi atšķiras braukšanas laiks starp 1. un 2. zonas lauku iedzīvotājiem, kas sevi izjūt kā rīdziniekus. Šādi domājošie respondenti no 1.zonas ceļā uz darbu vai mācībām patērē vidēji 28 minūtes, bet otrajā zonā jau 39 minūtes, t.i. par 11 minūtēm vairāk.

Braukšanas laika ilgums 30 minūtes ir ļoti būtiska laika distance vairākos ārvalstu pētījumos, tā ir kā robeža starp *tuvējiem* jeb *sasniedzamiem* laukiem un *tāļajiem* laukiem (Scottish Government..., 2010:4).

Analizējot datus par braukšanas biežumu uz Rīgu, var secināt, ka vidējais braukšanas biežums dažādās respondentu grupās svārstās no 54,4 reizēm līdz 227,79 reizēm gadā (t.i. no vienas reizes nedēļā līdz četrām reizēm nedēļā) (sk. 4.20.tabulu).

4.20. tabula

Braucienų biežums uz Rīgu

Parametri		Robežojas ar Rīgu (1.zona)			Nerobežojas ar Rīgu (2.zona)		
		Vidējais	N	σ	Vid	N	σ
Kā sevi izjūt	kā rīdzinieks	201,64	281	78,730	214,70	37	75,824
	kā pilsētnieks	166,94	648	90,215	117,36	186	98,516
	kā laucinieks	122,42	384	96,313	82,87	187	90,908
KOPĀ		162,35	1313	94,080	110,41	410	100,035
Kur strādā, mācās	uz vietas pašvaldībā	103,11	342	77,199	72,54	166	74,914
	Rīgā	229,09	704	49,471	227,79	107	55,252
	citur	130,91	76	84,185	66,93	44	65,880
	nekur nestrādā	65,87	249	62,575	62,26	90	83,435
Dzimums	vīrieši	176,79	596	90,056	128,71	171	106,408
	sievietes	151,80	784	94,738	97,96	240	93,582
Izglītība	pamata	144,27	210	98,490	120,38	74	102,607
	vidējā	149,63	708	95,080	98,16	217	95,223
	augstākā	191,97	449	81,438	128,34	119	105,048
Vecums	zem 25	197,47	404	77,023	138,83	115	95,134
	26-45	180,87	508	85,597	125,88	129	99,373
	46-60	153,62	242	93,683	87,39	96	97,730
	virs 60	67,96	225	71,362	69,38	71	93,736
Ienākumi	nenosauca	166,63	38	93,010	130,44	16	102,891
	zemi	120,23	389	95,459	87,42	113	96,083
	vidēji	165,91	585	91,628	102,17	172	98,054
	virs vidējā	205,50	305	71,708	152,29	85	97,394

4.20. tabulas turpinājums

Braucienų biežums uz Rīgu

Parametri		Robežojas ar Rīgu (1. zona)			Nerobežojas ar Rīgu (2. zona)		
		Vidējais	N	σ	Vid	N	σ
Nodarbo- šanās	strādā	186,32	831	84,495	122,84	237	101,927
	nestrādā	101,13	77	75,617	58,60	35	62,565
	mācos	189,03	262	80,353	132,38	81	95,845
	pensionārs	54,40	205	55,979	62,66	58	92,776

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Minimālo braucienų biežumu uzrāda 1. zonas pensionāri, bet maksimālo – 2. zonas respondenti, kuri strādā Rīgā. Biežāk uz Rīgu brauc 1. zonā dzīvojošie (162,35-3x nedēļā), retāk 2. zonas iedzīvotāji (110,41-2x nedēļā). Biežāk uz Rīgu brauc jaunāka gadagājuma iedzīvotāji (vecumā līdz 45 gadiem), vīrieši biežāk kā sievietes. Biežāk uz Rīgu brauc arī iedzīvotāji ar augstāko izglītību un ienākumiem virs vidējā.

4.21. tabula

Vidējais braucienų skaits uz darbu Rīgā

Parametri		Robežojas ar Rīgu (1. zona)			Nerobežojas ar Rīgu (2. zona)		
		Vidējais	N	σ	Vidējais	N	σ
Dzimums	vīrieši	129,88	549	117,434	79,95	166	110,250
	sievietes	96,00	725	116,778	48,58	232	88,576
	KOPĀ	110,60	1274	118,213	61,24	398	99,206
Izglītība	pamata	32,36	186	82,189	41,55	71	80,838
	vidējā	93,18	649	114,379	44,64	214	88,074
	augstākā	169,95	429	108,903	105,06	113	115,496
Vecums	zem 25	81,48	370	113,243	56,43	114	95,741
	26-45	157,99	482	113,009	89,61	125	111,095
	46-60	133,39	226	115,903	61,09	91	101,596
	virš 60	21,58	195	64,764	17,38	68	51,542
Ienākumi	nenosauca	32,14	28	79,308	0,00	16	0,000
	zemi	29,88	356	78,626	35,01	111	77,442
	vidēji	131,95	548	117,287	57,02	162	98,343
	virš vidējā	186,64	295	97,936	117,07	85	116,261
Nodarbo- šanās	strādā	168,91	786	107,743	88,34	229	111,782
	mācās	25,68	233	73,810	31,33	79	73,649
Kā sevi izjūt	kā rīdzinieks	146,52	264	117,784	141,71	34	115,317
	kā pilsētn.	106,49	601	117,790	77,72	184	105,947
	kā laucinieks	81,41	344	111,926	29,37	179	73,383

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Ar ticamības varbūtību $p=0,95$ var apgalvot, ka vidējais braucienu kopējais skaits uz darbu Rīgā būtiski atšķiras starp 1. un 2. zonas iedzīvotājiem (sk. 21. tabulu). Pēc atsevišķām respondentu pazīmēm vidējais braucienu skaits uz Rīgu būtiski neatšķiras: starp 1. un 2. zonas respondentiem, kuri izjūt sevi kā rīdziniekus (147 un 142), respondenti ar zemiem ienākumiem (30 un 35), respondenti vecuma grupa virs 60 gadiem (22 un 17). Pārējās grupās vidējo braucienu skaita ziņā izteikti dominē dažādas respondentu grupas no 1.zonas.

Detalizētāk atšķirības starp braucienu biežumu parādītas 4.22. un 4.23. tabulā. Dati raksturo atšķirības starp braucienu biežumu starp 1. zonas un 2. zonas respondentiem: uz darbu, mācībām, iepirkšanās braucieniem, kultūras, sporta un izklaides braucieniem, medicīnas un sadzīves pakalpojumu braucieniem.

4.22. tabula

**Vidējais braucienu biežums uz Rīgu no dažādām periurbanām zonām
(mācību, dienesta un iepirkšanās)**

Parametri		Mācības		Dienesta, darījumu braucieni		Tirdzniecība, iepirkšanās	
		1.zona	2.zona	1.zona	2.zona	1.zona	2.zona
Dzimums	vīrietis	52,82	27,07	46,95	40,28	96,48	64,67
	sieviete	46,70	18,47	24,65	28,57	86,44	64,65
	KOPĀ	49,29	22,10	34,05	33,48	90,69	64,66
Izglītība	pamata	91,45	22,71	10,55	38,22	82,30	66,51
	vidējā	49,49	19,21	28,14	30,22	81,10	65,54
	augstākā	27,54	27,01	52,62	36,52	107,92	62,31
Vecums	zem 25	135,79	47,55	21,52	32,12	100,75	69,37
	26-45	15,22	14,13	54,46	36,04	103,09	75,25
	46-60	7,56	15,25	38,51	41,37	86,15	60,63
	virš 60	0	4,34	2,67	20,25	47,86	42,76
Ienākumi	nenosauca	143,75	26,13	14,19	17,88	100,24	86,25
	zemi	62,23	29,88	9,12	13,19	73,19	45,06
	vidēji	35,92	21,99	33,00	38,26	87,23	75,63
	virš vidējā	28,81	14,42	71,56	37,88	118,45	71,44
Nodarbošanās	strādā	28,56	20,92	51,99	38,97	102,51	72,11
	nestrādā	14,29	0,53	18,07	29,69	77,69	57,94
	mācās	150,27	50,26	5,91	35,10	90,42	63,70
	pensionārs	0	0	0,89	11,14	46,88	39,88
Kur strādā	vietējās pašvaldības teritorijā	10,65	9,79	27,29	30,73	69,16	63,92
	Rīgā	86,21	67,10	46,75	47,36	114,70	87,64
	citur	17,57	3,41	37,69	31,55	86,54	45,86
	nekur nestrādā	3,69	0,41	6,65	18,81	54,63	47,83
Kā sevi izjūt	kā rīdzinieks	67,46	77,03	40,56	56,70	107,80	100,57
	kā pilsētnieks	56,59	21,59	35,71	29,63	88,62	63,80
	kā laucinieks	26,16	10,14	29,82	32,78	72,68	58,21

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Gan kopējais braucienu biežums uz Rīgu, gan braucienu biežumi uz darbu, mācībām, tirdzniecības (iepirkšanās) braucieni 1. zonas respondentiem vairumā gadījumu ir būtiski lielāki par otrās zonas respondentu braucienu biežumu. Dienesta, darījumu braucienos augstāki rādītāji ir 2. zonas respondentiem. 2. zonas sievietēm vidējais braucienu skaits uz darbu Rīgā ir lielāks nekā 1. zonas sievietēm (1. zonā - 25 un 2. zonā - 29), kā arī respondenti ar pamatizglītību 2. zonā ir mobilāki un viņu vidējais dienesta un darījumu braucienu biežums ir lielāks kā 1. zonas respondentiem (1. zonā - 11 un 2. zonā - 38). Mobilāki dienesta un darījumu braucienos 2. zonā ir arī jaunieši līdz 25 gadiem, iedzīvotāji vecuma grupā 46-60, un īpaši izteikta starpība ir vecuma grupā virs 60 (1. zonā - 3 un 2. zonā - 20). Iepirkšanās braucienu vidējais biežums lielāks ir 1. zonas respondentiem.

4.23. tabula

**Vidējais braucienu biežums uz Rīgu no dažādām periurbanām zonām
(kultūras, sporta, izklaides, medicīnas un sadzīves pakalpojumu)**

Parametri		Kultūra, sports, izklaide		Medicīnas pakalpojumi		Sadzīves pakalpojumi	
		1.zona	2.zona	1.zona	2.zona	1.zona	2.zona
Dzimums	vīrietis	54,9	55,6	37,1	27,4	27,0	16,0
	sieviete	43,6	50,2	28,7	44,6	25,9	18,0
	KOPĀ	48,4	52,4	32,3	37,4	26,4	17,2
Izglītība	pamata	67,0	60,6	33,9	55,5	16,8	10,6
	vidējā	41,1	50,8	34,1	34,0	26,2	19,5
	augstākā	48,2	50,6	28,2	32,8	30,2	17,1
Vecums	zem 25	80,1	65,6	35,2	39,7	28,1	13,4
	26-45	44,1	50,7	28,4	33,2	30,8	18,8
	46-60	29,6	42,0	34,2	38,5	24,1	22,5
	virš 60	18,1	48,4	33,8	40,1	15,7	13,2
Ienākumi	nenosauca	74,0	56,0	112,3	76,4	32,3	19,0
	zemi	49,0	50,9	27,5	39,0	18,0	11,4
	vidēji	40,0	52,5	34,1	34,8	28,8	22,7
	virš vidējā	55,2	49,5	28,7	18,6	32,9	10,8
Nodarbošanās	strādā	46,3	48,4	32,8	33,3	32,1	20,3
	nestrādā	27,8	33,5	24,2	21,8	20,5	16,7
	mācās	83,0	71,6	34,3	50,3	19,2	13,1
	pensionārs	17,3	53,2	31,4	45,7	14,0	10,5
Kur strādā	vietējās pašvaldības teritorijā	41,4	49,8	30,7	43,7	23,0	22,2
	Rīgā	60,7	64,9	33,7	35,2	32,1	13,8
	citur	54,3	37,0	28,9	16,8	16,4	15,5
	nekur nestrādā	20,3	47,4	28,6	37,9	15,7	13,3
Kā sevi izjūt	kā rīdzinieks	66,8	79,8	35,7	19,9	34,6	17,9
	kā pilsētnieks	47,8	48,4	32,8	28,3	24,0	16,0
	kā laucinieks	37,9	50,3	30,5	49,0	23,3	18,2

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007.- 2009.g.

Turpretī kultūras, sporta un izklaides braucieni, medicīnas pakalpojumu saņemšanas braucieni 2. zonas respondentiem ir būtiski lielāki par pirmās zonas respondentu

braukšanas biežumu. Īpaši krasi atšķiras vidējais kultūras, sporta un izklaižu braucienu biežums uz Rīgu starp 1. un 2. zonas respondentiem vecuma grupā virs 60 gadiem (1. zonā - 18 un 2. zonā - 48), kā arī šo pašu aspektu skatot caur nodarbinātības kategorijām – pensionāri izteikti mobilāki ir 2. zonā (1. zona - 17 un 2. zona - 53). Medicīnas pakalpojumus Rīgā izmanto vienlīdz abu zonu iedzīvotāji. Savukārt vidējais sadzīves pakalpojumu braucienu biežums uz Rīgu lielāks ir 1. zonas iedzīvotājiem.

4.24. tabula

Vidējā braucienu skaita no 1. un 2. zonas būtiskuma pārbaude

(ja mazāks par 0,05 tad ir būtiski)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Braucienu biežums uz Rīgu (kopējais)	Vienādas novirzes	11,987	,001	9,701	1789	,000
	Dažādas novirzes			9,349	637,890	,000
Darbs	Vienādas novirzes	262,447	,000	7,541	1670	,000
	Dažādas novirzes			8,261	779,483	,000
Mācības	Vienādas novirzes	123,696	,000	5,432	1611	,000
	Dažādas novirzes			6,462	994,246	,000
Dienesta, darījumu braucieni	Vienādas novirzes	0,099	,753	0,133	1632	0,894
	Dažādas novirzes			0,129	653,323	0,897
Tirdzniecība, iepirkšanās	Vienādas novirzes	0,083	,773	6,089	1733	,000
	Dažādas novirzes			5,882	639,911	,000
Kultūra, sports, izklaide	Vienādas novirzes	20,592	,000	-1,057	1715	,291
	Dažādas novirzes			-,946	580,233	,344
Medicīnas pakalpojumi	Vienādas novirzes	15,717	,000	-1,281	1700	,200
	Dažādas novirzes			-1,195	617,621	,233
Sadzīves pakalpojumi	Vienādas novirzes	8,390	,004	3,086	1676	,002
	Dažādas novirzes			3,181	724,146	,002
Citi iemesli	Vienādas novirzes	3,669	,056	1,801	1565	,072
	Dažādas novirzes			1,776	684,900	,076

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

No 4.24. tabulas datiem var secināt, ka vidējais braucienu skaits uz Rīgu (kopējais), braucieni uz darbu, mācībām, iepirkšanās braucieni, sadzīves pakalpojumu braucieni būtiski atšķiras. Bet būtiski neatšķiras vidējais braucienu skaits starp 1. un 2.zonas respondentiem pēc šādiem rādītājiem: dienesta, darījumu braucieni, kultūras, sporta un izklaides braucieni, medicīnas braucieni un citu iemeslu braucieni.

4.2.3. Dažādos laika periodos ienākušo migrantu raksturojums

Migrantu grupu savstarpējs salīdzinājums 1. zonā. Lai detalizētāk raksturotu izveidojušos jauno daudzveidīgo sabiedrību, savstarpēji salīdzinātas dažādās ienācēju grupas: no Rīgas, no citām pilsētām un no laukiem (sk. 4. pielikumu). Pirmajā zonā būtiski atšķiras respondentu viedokļi par dzīvesvietas patikšanu. Dzīves vieta vairāk patīk ienācējiem: no Rīgas (86,9%), no citām pilsētām 85,3%, mazāk patīk ienācējiem no laukiem - 78,3%. Arī ar dzīvesvietu neapmierinātie visvairāk nākuši no laukiem (8,3%), salīdzinot ar neapmierinātajiem rīdziniekiem (2,8%) kuri pārcēlušies uz 1. zonu.

Izdalītajos laika periodos mainās arī ienācēju sastāvs. No visiem ienācējiem, kas ieradušies no citām valstīm, maksimums (85,7%) ir ienācis laika posmā līdz 1991. gadam kas skaidrojams ar bijušo padomju republiku iedzīvotāju migrāciju uz Baltiju ar vēlmi uzlabot savus dzīves apstākļus. Arī lauku iedzīvotāju migrācija uz 1.zonu ir daudzskaitliskākā (47,7%) laika periodā līdz 1991. gadam salīdzinājumā ar citiem laika periodiem. Vismazāk lauku iedzīvotāji migrējuši uz 1. zonu pēc 2000. gada (25,2%). Savukārt pretēja tendence vērojama Rīgas iedzīvotāju kustībā. No ienācēju grupām līdz 1991. gadam tieši no Rīgas ienākušo iedzīvotāju grupa ir skaitliski mazākā (22,0%), bet pēc 2000. gada no Rīgas ienākušo iedzīvotāju grupa ir skaitliski lielākā (47,6%).

Salīdzinot ienācēju grupu migrācijas motīvus, grupai no Rīgas un citām pilsētām 1. vietā ir ģimenes apstākļi, bet ienācējiem no laukiem – darbs. Otrajā vietā starp migrācijas motīviem ienācējiem no Rīgas ir mājoklis, ienācējiem no citām pilsētām – darbs, bet ienācējiem no laukiem – ģimenes apstākļi. Trešajā vietā ienācējiem no Rīgas ir vides apstākļi, bet ienācējiem no citām pilsētām un laukiem – mājoklis (skat. 2. pielikumu).

Būtiskas atšķirības uzrāda arī piederības izjūtas salīdzinājums. No tiem kas pārcēlušies no Rīgas uz 1. zonu, kā laucinieki jūtas 19,1%, no tiem, kas pārcēlušies no citām pilsētām – kā laucinieki jūtas 34,2%, bet starp ienākušajiem no laukiem – kā rīdzinieki jūtas 11,8%, kā pilsētnieki 39,6%, bet 48,6% kā laucinieki.

Migrantu grupu savstarpējs salīdzinājums 2. zonā

Dažādu ienācēju grupu viedoklis par dzīvesvietas patikšanu 2. zonā ir atšķirīgs salīdzinājumā ar 1. zonas respondentu viedokļiem (sk. 5. pielikumu). Šajā zonā dzīves vieta mazāk patīk tieši ienācējiem no Rīgas, tikai 66,2% (1. zonā – 86,9%), bet no citām vietām ienākušie ar dzīvesvietu ir apmierināti 74,2%. Otrajā zonā ir lielāks ar dzīvesvietu neapmierināto skaits – 9,6%, pie tam lielāka neapmierinātība ar dzīvesvietu ir ienācēju vidū pēc 2000. gada. Salīdzinot ar 1. zonu, 2. zonā gandrīz 3 reizes lielāks ir respondentu skaits, kuri izvēlējušies atbildi „grūti pateikt”, kas liecina par zināmu neapmierinātību.

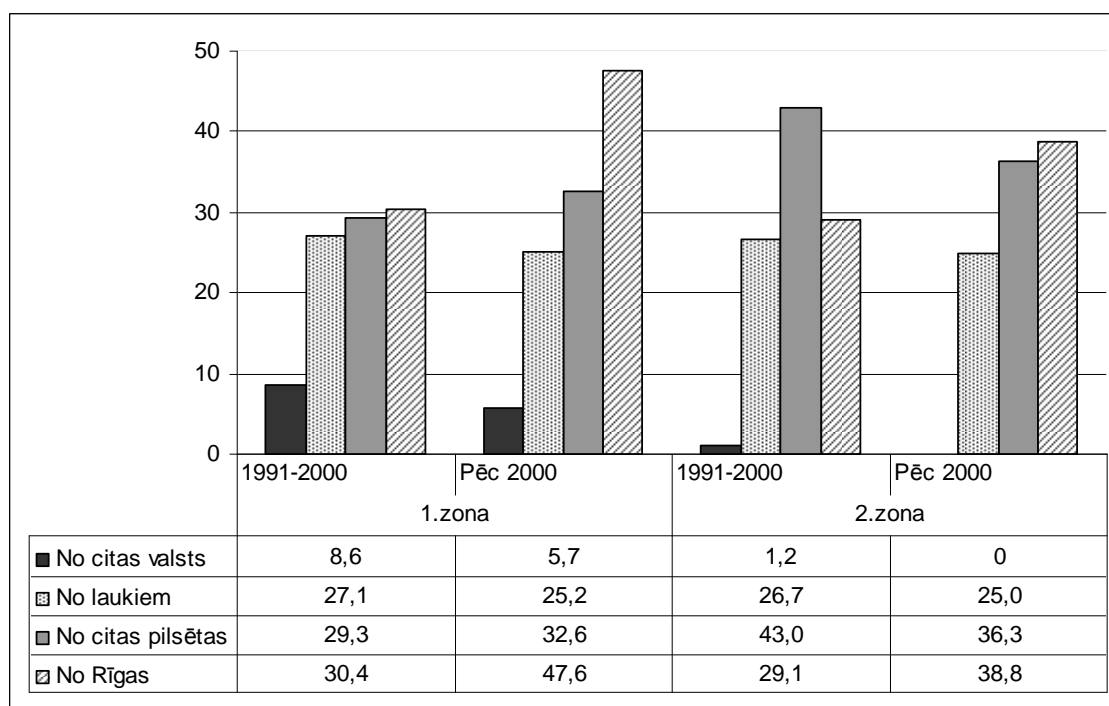
Salīdzinot ienācēju sastāvu dažādos laika periodos, tas ir atšķirīgs. Līdz 2000. gadam 2. zonā visvairāk ienācēju ir no citām pilsētām (43%), vismazāk no laukiem (26,7%). Arī

pēc 2000. gada ienācēji no laukiem veido vismazāko īpatsvaru (25%) starp ienācēju grupām un to īpatsvars ir līdzīgs kā 1. zonā. Pēc 2000. gada visdaudzskaitliskākā ienācēju grupa 2. zonā ir ienācēji no Rīgas (38,8%).

Ienācēju grupas tika salīdzinātas arī pēc migrācijas motīviem. Tāpat kā 1. zonā arī 2. zonā galvenais motīvs ir ģimenes apstākļi, otrajā vietā ir mājoklis, bet trešajā darbs. Turklāt šāds sadalījums saglabājas gan starp ienācējiem līdz 2000. gadam, gan arī starp ienācējiem pēc 2000. gada.

Salīdzinot 2. zonas respondentu grupas pēc piederības izjūtas ar 1. zonas datiem, vērojams, ka arī 2. zonā pieaug respondentu skaits, kas sevi izjūt kā rīdzinieki, šīs grupas īpatsvars audzis no 10,5% starp respondentiem, kas ienākuši līdz 2000. gadam, līdz 14,5 % starp respondentiem kas ienākuši pēc 2000. gada. Tomēr salīdzinot ar 1. zonu šādu respondentu īpatsvars 2. zonā ir mazāks nekā 1. zonā. un veido tikai 14,5%, bet pieaug respondentu skaits, kas jūtas kā laucinieki un šī grupa veido 36,7%.

No ienācējiem no Rīgas kā rīdzinieki jūtas tikai 19,7%, 53,5% jūtas kā pilsētnieki, bet 26% jūtas kā laucinieki. Savukārt no citām teritorijām ienākušo vidū 51,4% jūtas kā laucinieki, 41,2% kā pilsētnieki, bet tikai 7,4% kā rīdzinieki.

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

4.12. attēls Respondentu grupu īpatsvara izmaiņas pa zonām, %

Ienācēju grupu īpatsvara pārmaiņas 1. un 2. zonā dažādos laika posmos uzskatāmi parādītas 4.12. attēlā. Ienācēju skaits no laukiem lielāks ir 2. zonā, turklāt dažādos laika periodos to īpatsvars tik pat kā nav mainījies (26,7% un 25,0%). Pirmajā zonā ienācēju no laukiem īpatsvars ir ievērojami mazāks, pie kam tam ir tendence samazināties, no 14,2% laika periodā līdz 2000. gadam līdz 9,8% laika periodā pēc 2000. gada. Relatīvi liels 2. zonā ir ienācēju skaits no citām pilsētām, līdz 2000. gadam šīs grupas īpatsvars bija 43%, bet pēc 2000. gada nedaudz samazinājies – 36,3%. Ienācēju grupa no citām

pilsētām bija dominējošā 2. zonā laika periodā līdz 2000. gadam. Mazāks ienācēju grupas no citām pilsētām īpatsvars ir 1. zonā, līdz 2000. gadam tas bija 27%, bet pēc 2000.gada tas samazinājies līdz 22,4%.

Izteikti atšķirīga situācija ir ienācēju grupā no Rīgas. Šīs ienācēju grupas īpatsvars 2. zonā audzis no 29,1% līdz 2000. gadam līdz 38,7% pēc 2000. gada. Toties 1. zonā šīs ienācēju grupas īpatsvars ir bijis augsts gan periodā līdz 2000. gadam (57,8%), gan pēc 2000. gada (67,3%). Turklāt šīs grupas īpatsvaram vērojama tendence augt.

4.12. attēla skaitļi uzskatāmi pierāda, ka laika gaitā daudzveidojas un mainās iedzīvotāju kopuma struktūra, kas atspoguļo periurbānajā telpā notiekošos procesus.

Migrantu grupu salīdzinājums

Ar ekonometriskās metodes (regresijas logit modeļi) palīdzību analizēta 1. zonas iedzīvotāju sastāva un dzīvesvietas maiņas motīvu varbūtība atkarībā no reģionālām migrācijas plūsmām (sk. 4.25. tabulu). Izmantoti pavisam 3 modeļi:

- 1.modelī migranti no pārejām pilsētām salīdzināti ar migrantiem no Rīgas,
- 2.modelī migranti no laukiem salīdzināti ar migrantiem no Rīgas,
- 3.modelī migranti pēc 2000. gada salīdzināti ar migrantiem no 1991.-2000.g.

Ja salīdzina migrantus, kas iebrukuši no citām pilsētām ar migrantiem no Rīgas, tad iedzīvotāju dzimumam, izglītībai un vecumam nav būtiskas atšķirības. Arī migrantiem no laukiem, salīdzinot ar migrantiem no Rīgas, vecumam un dzimumam nav būtiskas atšķirības, bet no laukiem iebruc daudz mazāk iedzīvotāju ar vidējo un augstāko izglītību.

Visi migrācijas iemesli būtiski atšķiras gan pilsētu migrantiem, gan lauku migrantiem no migrācijas iemesliem respondentiem no Rīgas. Migrantiem gan no pilsētām, gan no laukiem izteikti dominē šādi iemesli: darbs un mācības, turpretī migrantiem no Rīgas dominējošie iemesli ir mājoklis, lētāka dzīve un neekonomiskie iemesli. Protams, ka migranti no pilsētām un laukiem sevi daudz biežāk uzskata par pilsētnieku vai laucinieku, salīdzinot ar migrantiem no Rīgas, kas sevi arī laukos uzskata par rīdžiniekiem. Paradoksāli, ka migrantu no citām pilsētām un arī no laukiem ir ar ienākumiem virs vidējā līmeņa ir stipri vairāk kā migranti no Rīgas. Varbūt tas skaidrojams ar to, ka migrantiem no Rīgas ir daudz augstāks subjektīvā vērtējuma sliekšnis tam, kas ir ienākumi virs vidējā.

4.25. tabula

Migrantu grupu salīdzinājums

		1.modelis		2.modelis		3.modelis	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Dzimums (ref: siev)	vir.	,111	1,117	-,001	,999	-,133	,876
Izglītība	vid.	,011	1,011	-1,01**	,365	,548	1,729
(ref. pamata)	augst.	-,030	,971	-1,72**	,179	,926**	2,525
Vecums	26-45	,092	1,097	-,532	,587	-,784**	,457
(ref.zem 25)	46-60	,293	1,341	,506	1,659	-1,16***	,312
	Virs 61	-,582	,559	,570	1,768	-,757	,469

4.25. tabulas turpinājums

Migrantu grupu salīdzinājums

		1.modelis		2.modelis		3.modelis	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Ienākumi	Vid.	,305	1,356	,308	1,361	-,199	,819
(ref. zem vid.)	virs vid	,933**	2,541	1,52***	4,55	-,157	,854
Nodarbošanās	nestrādā	,853*	2,348	-,307	,736	,152	1,164
(ref. strādā)	mācās	,315	1,370	-1,66*	,190	-,339	,713
	pens.	2,25***	9,496	-,495	,610	-,593	,552
Kā izjūt sevi	pilsētn.	,713***	2,041	,822**	2,28	-,602**	,548
(ref. rīdzinieks)	laucin.	1,22***	3,399	1,78***	5,91	-,490*	,612
Kur strādā(mācās)	Rīgā	-,393*	,675	-,352	,703	-,058	,944
(ref. uz vietas)	citur	-,072	,930	-1,101	,333	,246	1,278
	nekur	-1,50***	,223	,322	1,38	-,148	,862
Iemesls	darbs	,610**	1,840	1,49***	4,43	-,284	,753
(ref. ģim.apst.)	mācīšanās	2,92***	18,512	4,30***	73,5	,136	1,146
	Lētāka dzīve	-2,95***	,052	-1,84**	,159	-,503	,605
	Mājoklis	-1,12***	,328	-,438	,645	,172	1,188
	Neekon. apst.	-,994***	,370	-1,28**	,278	,084	1,087
Audzēšana pers.patēr	jā	,155	1,168	-,212	,809	-,088	,916
(ref. nē)	Constant	-1,483***	,227	-1,23**	,281	1,04**	2,831
	-2 Log likelihood	667,674		419,424		656,57	

*** būtiskuma līmenis $p \leq 0,01$ ** būtiskuma līmenis $p \leq 0,05$ * būtiskuma līmenis $p \leq 0,1$

Avots: autores veidots pēc datu masīva „Rīgas aglomerācijas iedzīvotāji” 2007. - 2009.g.

Salīdzinot migrantus divos dažādos laika periodos: migrantus pēc 2000. gada ar migrantiem laikā no 1991.-2000. gadam, jākonstatē, ka būtisku atšķirību ir samērā maz. Būtiskas atšķirības ir tikai starp migrantu vecuma grupām: pēc 2000. gada ir samazinājies migrantu skaits vecuma grupās no 25-45 un 46-60 gadi. Vēl ir otra atšķirība starp dažādu periodu migrantiem – migranti pēc 2000. gada sevi daudz mazāk izjūt kā pilsētnieku vai laucinieku, salīdzinot ar iepriekšējo periodu.

4.2.4. Periurbānās migrācijas plūsmas un modelis

Lai raksturotu migrācijas plūsmas izmantoti LR CSP publicētie un nepublicētie dati par iekšējās migrācijas apjomu un plūsmām abu zonu lauku teritorijās laika periodā no 2006. gada līdz 2008. gadam.

4.26. tabula

Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 1. zonas laukos

	1.zonas lauki						
	Iebrauc		Izbrauc		saldo	apjoms	%
Kopā	4835	100	1844	100	2991	6679	100
Rīga	3587	74,2	1040	56,4	2547	4627	69,3
1.zonas lauki	183	3,8	183	9,9	0	366	5,48
1.zonas pilsētas	108	2,2	68	3,7	40	176	2,64
2.zonas lauki	106	2,2	48	2,6	58	154	2,31
2.zonas pilsētas	143	3,0	92	5,0	51	235	3,52
Pārejā teritorija	708	14,6	391	21,2	317	1099	16,5

Avots: autores aprēķināts pēc LR CSP publicētiem un nepublicētiem datiem

4.26. - 4.29. tabulās un 4.13. attēlā atspoguļotie skaitļi raksturo migrācijas plūsmu apjomu vidēji viena gada laikā periodā no 2006.-2008. gadam.

4.27. tabula

Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 2. zonas laukos

	2.zonas lauki						
	Iebrauc		Izbrauc		saldo	apjoms	%
Kopā	1362	100	983	100	379	2345	100
Rīga	501	36,8	457	46,5	44	958	40,9
1.zonas lauki	48	3,5	106	10,8	-58	154	6,6
1.zonas pilsētas	13	1,0	25	2,5	-12	38	1,6
2.zonas lauki	55	4,0	55	5,6	0	110	4,7
2.zonas pilsētas	97	7,1	140	14,2	-43	237	10,1
Pārejā teritorija	648	47,6	200	20,3	448	848	36,2

Avots: autores aprēķināts pēc LR CSP publicētiem un nepublicētiem datiem

1. zonas lauku teritorija no 2. zonas lauku teritorijas atšķiras ar to, ka iebraukušo migrantu skaits tajā ir būtiski lielāks (3,5 reizes). 74,2% no visiem iebraukušajiem migrantiem periurbanajā zonā ir izceļojuši no Rīgas, kamēr 2. zonas lauku teritorijā Rīgas migrantu īpatsvars nepārsniedz 40%.

4.28. tabula

Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 1. zonas pilsētās

	1.zonas pilsētas						
	Iebrauc		Izbrauc		saldo	apjoms	%
Kopā	1343	100,0	671	100,0	672	2014	100
Rīga	861	64,1	347	51,7	514	1208	60
1.zonas lauki	68	5,1	108	16,1	-40	176	8,74
1.zonas pilsētas	5	0,4	5	0,7	0	10	0,5
2.zonas lauki	25	1,9	13	1,9	12	38	1,89
2.zonas pilsētas	16	1,2	17	2,5	-1	33	1,64
Pārejā teritorija	368	27,4	181	27,0	187	549	27,3

Avots: autores aprēķināts pēc LR CSP publicētiem un nepublicētiem datiem

Migrācijas plūsmas īpatsvars procentos no pārejās Latvijas teritorijas uz periurbāno zonu ir būtiski mazāks (14,6%) par plūsmu īpatsvaru uz 2. zonas lauku teritoriju. (47,6%).

4.29. tabula

Iekšējā migrācija Rīgas piepilsētas 2. zonas pilsētās

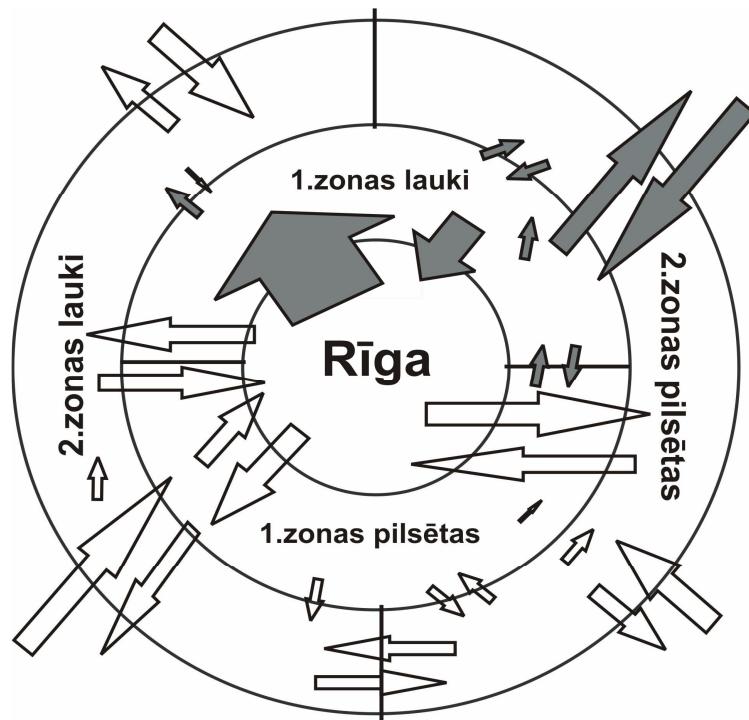
	2.zonas pilsētas						
	Iebrauc		Izbrauc		saldo	apjoms	%
Kopā	1416	100	1131	100	285	2547	100
Rīga	668	47,2	464	41,0	204	1132	44,4
1.zonas lauki	92	6,5	143	12,6	-51	235	9,2
1.zonas pilsētas	17	1,2	16	1,4	1	33	1,3
2.zonas lauki	140	9,9	97	8,6	43	237	9,3
2.zonas pilsētas	20	1,4	20	1,8	0	40	1,6
Pārejā teritorija	479	33,8	391	34,6	88	870	34,2

Avots: autores aprēķināts pēc LR CSP publicētiem un nepublicētiem datiem

Salīdzinot iekšējās migrācijas apjomu un plūsmu īpatsvaru 1. un 2. zonas pilsētās iepriekš minētās tendences nav novērojamas.

Zinātniskajā literatūrā dažādos teorētiskajos modeļos norādīti migrācijas plūsmu virzieni periurbānā telpā, nekonkretizējot to apjomu. Tāpat teorētisko modeļu autori pauž viedokli, ka migranti periurbānā zonā ierodas no dažādiem apdzīvojuma tipiem. Darba autore, salīdzinot migrācijas plūsmas, novērtējusi gan Rīgas periurbānās telpas migrācijas plūsmu virzienus, gan arī to absolūto lielumus.

Apkopojot iegūtos rezultātus par migrācijas plūsmu apjomiem, tie attēloti grafiskā veidā, izveidots grafisks periurbānās migrācijas modelis (sk. 4.13. attēlu).

Avots: autores veidots

4.13. attēls **Rīgas periurbānās zonas migrācijas modelis**

Pamatojoties uz veiktā pētījuma rezultātiem, var secināt, ka Pierīgas lauku teritorijās, sevišķi 1. zonā dominē migranti no Rīgas, to īpatsvars tuvojas trīs ceturtdaļām no ienācēju skaita (74,2%). Līdz ar to šajā zonā vērojamas endogēnā lauku attīstības modeļa iezīmes. Lielais no Rīgas ienākušo migrantu apjoms un īpatsvars pēc autores domām norāda, ka Rīgas piepilsētas teritorijās pārmaiņas galvenokārt notiek pilsētas ekspansijas rezultātā, nevis mainoties lauku attīstības fokusam (sociālai un ekonomiskai lauku teritoriju attīstībai).

4.3. Iedzīvotāju vērtējums par pārmaiņām laukos pilsētu ietekmes teritorijās

Detalizētāka viedokļa noskaidrošanai par procesiem, kas saistīti ar ienācējiem piepilsētas teritorijā, kuri iegādājušies privātmājas renovēšanai vai zemi privātmāju būvniecībai, vai jaunu privātmāju kādā no jaunajiem privātmāju ciematiem, tika veiktas daļēji strukturētas intervijas.

Organizējot šīs intervijas, rezultātā iegūta informācija, kas papildina datu masīva analīzes rezultātus. Tika intervēti 10 Babītes pagasta iedzīvotāji – sešas sievietes un četri vīrieši. Visi intervētie ir ar augstāko izglītību, pieci vecuma grupā no 26 līdz 45 gadiem, četri vecuma grupā no 46 līdz 60 gadiem, viens vecuma grupā virs 61 gada. Astoņas intervijas notika Babītes pagastā, mājās pie intervējamiem, bet divas – Rīgā.

Intervijās sniegtā informācija apliecināja:

- 1) pagastā pieaugošo būvniecību - *„būvniecība vēl tikai iet plašumā, līdz piesātinājumam vēl tālu”*, *„pēc gadiem līdz pat Rīgas robežai viss būs blīvi apbūvēts”*;
- 2) jaunienācēju atšķirību - *„ievērojama noslāņošanās”*, *„ienācēji atšķiras pēc sociālā stāvokļa un vidējiem un augstiem ienākumiem”*, *„jaunie būvētāji nav šeit iedzīvojušies, ap ciematiņiem veidojas tāda mikrovide, kur zina tikai vietējos kaimiņus”*;
- 3) pārmaiņas lauku telpā - *„mainās pagasta veidols no lauku ciemata uz pilsētveida ciematu apbūvi”*, *„apvelk žogus, veido noslēgtās zonas”*;
- 4) iedzīvotāju drošības samazināšanos - *„kriminogēnā situācija pieaug, ir vairāk ko zagt”*;
- 5) iedzīvotāju psiholoģisku diskomfortu - *„psiholoģiski grūti pieņemt šo ainavu izmaiņu”*, *„samierinos ar šo procesu”*, *„nāksies to paciest”*, *„negatīvi skatās tie, kas zaudēja darbu sovhozā, zaudēja pamatu un tieši tie, kas neatrada sev jaunu vietu, tiem krīt uz nerviem, ka atnāk biezie pilsētnieki”*;
- 6) problēmas kontaktos ar pašvaldību - *„nelaipna attieksme, strupi atcērt, nav atsaucīgi, uz iesniegumu ilgi nesaņēmām atbildi”*;
- 7) pašvaldības darba modernizāciju - *„sāpīrka datorus”*, *„pieņēma jaunu cilvēku – sabiedrisko attiecību speciālistu”*.

Kopumā gan respondentu, gan intervējamo sniegtā informācija rāda, ka Pierīgas pagastu iedzīvotāji uztver tajos notiekošās vizuālās pārmaiņas, saredz vietējo iedzīvotāju un ienācēju atšķirības un zināma psiholoģiska diskomforta rašanos, kas norāda uz tradicionālās lauku sabiedrības pārstrukturēšanās tendencēm.

Notiekošo procesu rezultātā teritorija/iedzīvotāji, pēc respondentu domām, iegūst:

1. uzlabojas pagasta budžets (*pieaug nodokļi; palielinās finanses; palielinās pagasta budžets*);

2. sakārtotāka kļūst vide (*sakārtotāka apkārtējā vide; sakārtotākas nomales; likvidēti nesakoptie bomžu pilsētiņām līdzīgie mazdārziņu rajoni; privātmāju rajonos tiek organizēta atkritumu savākšana; ienācēji pieskata savu apkārtni; pie privātmājām labāki ceļi; skaistas mājas, kulturāli; labāka autobusu/mikroautobusu satiksme*);
3. palielinās iedzīvotāju skaits (*jauni nodokļu maksātāji; lielāka aktivitāte; jauni iedzīvotāji ar augstiem ienākumiem; palielinās iedzīvotāju skaits, tas nodrošina pagasta neatkarību (neapvienos!); vairāk aktīvu cilvēku, veicina progresu; jaunas idejas; vairāk pasākumu; iegūst ienācēju pieredzi; citādāki cilvēki; lielāks iedzīvotāju vidusslānis; palielinās darbaspējīgo skaits*);
4. pieaug pagasta prestižs (*pagasts kļūst atpazīstamāks; notiek vispārīga attīstība; dažādi jauninājumi; dažādojusies kultūra; rada dažādību; pieaug interese par pagastu; paaugstinās pagasta kultūras līmenis; pagasts tiek popularizēts ienācēju draugu vidū; labāks dzīves veids*);
5. pieaug ekonomikas attīstība (*pieaug ekonomiskās aktivitātes; rodas jaunas darba vietas; pamazām attīstās infrastruktūra; paplašinās piedāvāto pakalpojumu skaits; izvērsas būvniecība; vairāk uzņēmēju; uzlabojusies uzņēmējdarbība*).

Savukārt, notiekošo procesu rezultātā teritorija/iedzīvotāji, pēc intervēto domām, zaudē:

1. lauku telpas izmaiņšana (*visu apbūvē; apbūvē cilvēku neskārtas teritorijas; nepārdomāta apbūve, kas bojā vidi un ainavu; vides urbanizācija; apbūvē dabiskās pļavas, izcērt mežus; likvidē dabīgās ūdenskrātuves; paliek mazāk neskārtas dabas telpas; izmainās apkārtnē; nesaglabājas brīva teritorija sabiedriskām celtnēm, sporta laukumiem; uzceltās mājas veido ēku masīvus un vairāk līdzinās pilsētu celtniecībai; tiek būvēti ciemati bez teritorijas dārzam un līdz ar to zūd lauku vides iespaids; izmainīta vide; iepriekš neskārtu teritoriju urbanizācija; nav vienotu arhitektūras nosacījumu; pagasta vizuālais izskats pārāk izraibināts*);
2. ekoloģiskā situācija (*piesārņo gaisu; piesārņota vide; atkritumu problēma; pieaug automobiļu plūsma; cieš ceļu stāvoklis; dzīve kļūst skaļāka*);
3. iedzīvotāju sastāvs (*vairāk vienaldzības pret negācijām; iedzīvotāju noslāņošanās; apbūvi pamatā veic bagāti cilvēki; jaunpienācējiem parasti nav nekādu dziļāku saikņu ar konkrēto vietu un tradīcijām; jaunpienācēju nākotnes redzējums bieži izriet no pilsētās apgūtās vides un ainavas pieredzes, kuru tālāk tiek mēģināts ieviest lauku ainavā; pieaug iedzīvotāju noslāņošanās; pieaug atsvešināšanās; vietējo iedzīvotāju un ienācēju materiālais kontrasts; tendence uz pārapdzīvotību; pārapdzīvotība*);
4. sadzīves apstākļi (*var pietrūkt vietas bērnu dārzā; pieaug cenas; pārāk daudz suņu; jaunbūves traucē tiem, kam tās tiek tuvu uzceltas; palielinās noziedzība; reizēm traucē vietējo iedzīvotāju dzīvi*).

Iedzīvotāju viedokļu par pārmaiņām pilsētu ietekmes zonu lauku teritorijā izvērtējums

Papildus datu masīva analīzei, tika veikta pilsētu un lauku iedzīvotāju aptauja, lai varētu izzināt, kā pārmaiņu procesi piepilsētu lauku teritorijās tiek vērtēti gan no pilsētnieku puses, gan no lauku iedzīvotāju skatījuma (anketa ar atklātiem jautājumiem). Tika veikta aptauja (515 anketas), aptaujājot vienādu skaitu lauku un pilsētu iedzīvotājus.

Anketu analīze rāda, ka 188 (37%) respondenti savās anketās skata dziļāk piepilsētas laukus, bet 327 (33%) respondentu atbildes attiecas uz lauku teritorijām kā tādām.

Anketas 2. jautājumā respondentiem vajadzēja atzīmēt procesus, kurus viņi ievērojuši piepilsētu lauku teritorijās. Apkopojot respondentu atbildes, var izdalīt sekojošas procesu grupas:

1. Vides procesi:

1.1.dabas vide - bioloģiskās izmaiņas, dabas vides samazināšanās un sadrumstalošanās, pieaug cilvēku veidoti stādījumi, izmainās tradicionālās lauku ainavas, gan dabas, gan kultūrainavas;

1.2.lauku kultūrvide – sakoptība.

2. Jauno apdzīvoto vietu veidošanās un to novērtējums.

3. Pilsētnieku un attālāku lauku teritoriju iedzīvotāju ienākšana piepilsētās.

4. Pārmaiņas lauku kopienas struktūrā, cilvēka dzīves stilā, domāšanā.

5. Vietējo kopienu sociāli ekonomiska rakstura pārmaiņas – teritorijas maina savu ekonomisko pielietojumu no dominējošā lauksauksaimnieciskā uz daudzveidīgu pielietojumu, attīstot gan privātmāju būvniecību, infrastruktūras attīstību, pakalpojumu sfēras attīstību, dažādu rekreācijas objektu izveidi u.c.

6. Modernizācija.

Respondentu atbildes analizētas vairākos blokos, salīdzinoši analizētas pilsētu un lauku iedzīvotāju atbildes, kā arī iedzīvotāju pozitīvās un negatīvās atziņas (sk. 6. pielikumu).

Pilsētu iedzīvotāju vērtējumā sastopamas vairāk pozitīvas atziņas salīdzinājumā ar lauku iedzīvotāju vērtējumu par periurbānājās teritorijās noteikojamiem procesiem.

Pilsētu iedzīvotāju minētās pozitīvās iezīmes var iedalīt vairākās grupās. Būtisks pozitīvs process ir vides sakopšana: *uzlabojas dzīves estētiskā vide, veidojas sakoptākas zaļās zonas, rodas dekoratīvi stādījumi, pamazām sakopj ceļus, tiek sakārtoti arī tie zemes gabali, kas agrāk bija aizauguši ar krūmiem, tiek domāts par lauku kultūru, notiek aktīvāka atkritumu vākšana un izvešana. Pozitīvi tas, ka sakoptākas paliek lauku teritorijas. Kā teorētiskajā daļā minēts, piepilsētas teritorijās vērojama apbūves teritoriju paplašināšanās, kas viennozīmīgi ir arī vizuāli pamanāms process un šis process minēts daudzu respondentu atbildēs: jaunu apdzīvoto vietu izveidošanās, tiek attīstītas piepilsētas teritorijas, pilsētas aug, privātmāju celtniecība, individuālo privātmāju atdzimšana, visas tuvākās lauku teritorijas tiek apbūvētas ar privātmājām, daudzi cilvēki izvēlas būvēt privātmājas ārpus pilsētas teritorijas, notikusi daudzu privātmāju ciematu celtniecība, tendence būvēt privātmājas, mazāk daudzdzīvokļu mājas. Pilsētu respondenti min arī to, ka pozitīvi vērtējams, ka pilsētām tuvākie lauku apvidi attīstās, samazinot atšķirības starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem, ka turīgāki cilvēki pārvācas uz dzīvi ārpus pilsētas, tādējādi attīstot arī lauku teritorijas, ieguldot to attīstībā naudu, līdzekļus, uzlabojot dzīves vietu lauku teritorijās dzīvojošajiem. Uz šīm piepilsētu teritorijām pārceļas cilvēki ar pilsētniecisku domāšanu, kuri ir informētāki, aktīvāki un tā ietekmē notiek šo lauku teritoriju straujāka attīstība. Tiek akcentētas arī tādas iezīmes, kā labākas iespējas atrast darbu pārceļoties pie lielajām pilsētām, kā arī iespējas izmantot labāk attīstītu satiksmi. Starp pozitīvajām atziņām minēta arī cilvēku vēlēšanās dzīvot klusāk, bet ne pārāk tālu no pilsētām, kā arī lauku iedzīvotāju cenšanās veidot savas saimniecības tuvāk lielajām pilsētām.*

Daļa pozitīvo atziņu **lauku iedzīvotāju skatījumā** ir līdzīgas pilsētnieku atziņām. Tās saistītas ar pilsētu iedzīvotāju vēlmi pārcelties dzīvot tuvāk lauku videi, ar šo teritoriju iekopšanu un sakārtošanu, kļūstot par *pievilcīgām cilvēku ikdienas dzīves apstākļiem*. Lauku iedzīvotāji uzskata, ka piepilsētu teritorijas attīstās daudz izteiktāk, tām ir labākas iespējas attīstīties, piesaistīt investorus, salīdzinot ar attālajām lauku teritorijām. Bez

tam lauku iedzīvotāji uzskata, ka pozitīvs ir tas, ka *lauki pavisam neizmirst, vismaz lielāku pilsētu tuvumā un ka cilvēki labāk izvēlas dzīvot tuvāk pilsētai nevis laukos.* Starp lauku iedzīvotāju pozitīvajām atziņām mināmas arī tādas, ka *jo vairāk cilvēku dzīvo lauku teritorijās, jo drošāk var justies, ka būtu labāk, ja cilvēki dzīvotu vienā teritorijā, nevis viena māja ik pēc kilometra.*

Pilsētas iedzīvotāju negatīvās atziņas par piepilsētās notiekošo arī var iedalīt vairākās grupās. Par negāciju pilsētnieki atzīmē iedzīvotāju pārgrupēšanos, jo cilvēki no lauku teritorijām pārceļas tuvāk pilsētai, laukos iedzīvotāju paliek mazāk, bet piepilsētas teritorijās otrādāk, cilvēku pārāk daudz. *Tas izjauc latvisko dzīves vidi un apdraud latvisko identitāti, samazina lauku kultūras identitāti.* Bieži vien laukos, kas atrodas tuvu pilsētām, uzņem pilsētas vidē esošas tendences. Dažādi pasākumi padara lauku dzīvi trokšņainu, kas mazliet maina priekšstatu par kluso lauku dzīvi. *Notiek lauku pārtaisīšana par pilsētu.*

Izrādās, ka arī pilsētnieku vidū ir cilvēki, kas negatīvi vērtē lauksaimniecības nozīmes mazināšanos piepilsētas teritorijās. Tiek pasvītota *lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību samazināšanās, apsēto platību samazināšanās, pat netiek veikta nekāda lauksaimnieciskā ražošana.* Rezultātā viedoklis, ka tiek *nelietderīgi izmantota lauksaimniecības zeme, jo tā izmantota jaunu māju būvniecībai, kas tagad stāv tukšas un brūk kopā.* Tā tiek *iznīcināta dabīgā apkārtējā vide.*

Pilsētnieki kā negāciju atzīmē arī darba vietu trūkumu piepilsētas teritorijās. To iedzīvotāji *pārsvarā nodarbināti pilsētās, un šis darba vietu trūkums pārvērš piepilsētas teritorijas par guļamvagoniem.* Pamatojumu šādai situācijai aptaujātie pilsētnieki saredz apstākļi, ka *piepilsētā mājas būvē tikai bagātie.*

Lauku iedzīvotāju negatīvās atziņas par piepilsētas lauku teritorijā notiekošajiem procesiem arī centrējas vairākos skatījumos. Lauku iedzīvotāju negatīvais skatījums uz izvērsto celtniecību piepilsētas lauku teritorijās saistīts ar bažām par lauku kā dzīves telpas ilgtspēju. *Lauki kā guļamrajons, tas nesekmē lauku kā apdzīvotas vietas attīstību.* Bieži no šīs celtniecības cieš tuvējie iedzīvotāji. *Lauku teritorijās, kas atrodas tuvu pilsētām, pamazām vērojama pārapdzīvotība. Mājas tiek būvētas cieši cita pie citas. Pārāk liela apbūve, tiek zaudēta lauku ainava un vide.* Aptaujātie pasvīturo, ka *laukiem ir jāattīstās, taču jādomā par lauku dabiskā skaistuma saglabāšanu.* Viņu skatījumā notiek *stihiska, nekontrolēta un nekompetenta teritorijas plānošana un tā rezultātā veidojas haotiska apbūve bez attiecīgās infrastruktūras un nepievilcīga ainava.* Kā rezumējošs ir dots apgalvojums - *pilsēta laukos ienāk pārāk strauji un agresīvi.*

Šīs pilsētas ienākšanas sekas aptaujātie saskata galvenokārt trīs redzējumos. Pirmais - *pažūd lauku tradicionālais nodarbošanās veids, vairs netiek turēti lopī, samazinās lauksaimniecībā izmantojamo zemju teritorijas. Lauki saplūst ar pilsētām un līdz ar to zaudē savu nozīmi.* Tādēļ izteikts viedoklis, ka *celtniecība būtu jāatļauj tikai lauksaimniecībai nederīgā zemē.* Otrs – saistīts ar ekoloģisku vērtējumu. Aptaujātie saskata, ka *lauku teritorijās izmainās ekovide, daudz kas tiek iznīcināts, augi, koki un putni pārlido uz nomaļākām un klusākām vietām.* Beidzot, trešais, ko izdala aptaujātie laucinieki, ir vērojums par sabiedrības izmaiņšanos piepilsētas lauku teritorijās. *Mainās lauku cilvēku domāšana, dzīvesveids. Notiek cilvēku atsvešināšanās. Zūd saikne starp kaimiņiem, pozitīva gaisotne. Tas ir tas, ar ko lauki senāk izcēlās.* Tiek pat izteikts apgalvojums, ka piepilsētas lauku teritorijās dzīvojošie cilvēki *dzīves uztverē sāk līdzināties pilsētniekiem.*

Gan intervējot Pierīgas iedzīvotājus, gan aptaujājot iedzīvotājus dažādās valsts teritorijās, par Pierīgas teritorijās notiekošiem procesiem tiek sniegti kontrastaini vērtējumi. No vienas puses tiek izteiktas pozitīvās atziņas par piepilsētas lauku teritorijā notiekošajiem procesiem, no otras - negatīvās atziņas par tajās notiekošajiem procesiem, kas apliecina pretrunīgu izpratni par saskatītajām izmaiņām. Pilsētu iedzīvotāji piepilsētu attīstību vērtē pozitīvāk kā lauku iedzīvotāji. Lauku iedzīvotāji savos vērtējumos mazāk akcentē vides aspektus, lielāku uzmanību veltot ekonomiskiem un nodarbinātības jautājumiem.

SECINĀJUMI

Promocijas darba mērķis ir sasniegts – pētījumā izvērtētas apdzīvojuma pārmaiņas piepilsētas teritorijās analizējot iedzīvotāju sastāvu un ģeogrāfiskās mobilitātes norises Latvijā. Iepriekšējo pētījumu analīze, darbā izmantotā statistikas datu un iedzīvotāju apsekojuma rezultātu interpretācija atspoguļota šādos secinājumos:

1. Darbā izmantotā metode pilsētu ietekmes zonu, sadalot 2 daļās – teritorijās, kam ir tiešā robežošanās ar pilsētu (1. zona) un pārējās pilsētu ietekmes teritorijās (2. zona), dod iespēju noskaidrot periurbānās teritorijas detalizētākas atšķirības. Bez tradicionāliem periurbāno teritoriju raksturojošiem lielumiem – migrācijas un darba svārstmigrācijas, periurbāno zonu būtiski raksturo mācību, kultūras, pakalpojumu, medicīnas braucienu biežums uz pilsētu.
2. Latvijā iedzīvotāju skaits kopumā samazinās gan dabiskā pieauguma, gan migrācijas rezultātā, turpretī lielo pilsētu periurbānajās zonās, iedzīvotāju skaits palielinās galvenokārt iekšējās migrācijas rezultātā. Vislielākais iedzīvotāju skaita pieaugums ir teritorijās, kurām ir kopīgas robežas ar pilsētu. Rīgas piepilsētas 1. zonā iedzīvotāju skaita pieaugums laika posmā no 2005. līdz 2008. gadam ir 22,6%, bet iedzīvotāju pieaugums migrācijas rezultātā veido 95% no kopējā iedzīvotāju skaita pieauguma. Kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums Jelgavas rajona 1. zonā veido 4,1%, bet iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā ir 1,4 reizes lielāks par kopējo pieaugumu. Rēzeknes, Jēkabpils, Liepājas, Valmieras piepilsētas zonā kopējais iedzīvotāju pieaugums ir negatīvs, bet iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā ir pozitīvs un veido 1–3% no kopējā iedzīvotāju skaita. Ventspilī un Daugavpilī piepilsētas zonās gan kopējais iedzīvotāju skaita pieaugums, gan pieaugums migrācijas rezultātā ir negatīvs.
3. Rīgas periurbānajā teritorijā iedzīvotāju kopumu veido četras iedzīvotāju grupas:
 - iedzīvotāju daļa, kas dzīves vietu nav mainījusi,
 - ienācēji no Rīgas,
 - ienācēji no citām mazākām pilsētām,
 - ienācēji no citām lauku teritorijām.Pēc 2001. gada dominē ienācēji no Rīgas, toties samazinās ienācēji no citām lauku teritorijām. Salīdzinot rādītājus par ienācējiem laika periodā līdz 1991. gadam ar ienācējiem pēc 2001. gada, samazinās ienācēju skaits ar pamatizglītību (no 12% – 9%), pieaug ienācēju skaits ar augstāko izglītību (no 26,1 – 48,1%), kā arī pieaug iedzīvotāju skaits ar ienākumu līmeni „virs vidējā” (no 16,3 – 32,0%). Ienācēju grupu pārmaiņas uzskatāmi pierāda, ka laika gaitā iedzīvotāju kopuma struktūra mainās un kļūst daudzveidīgāka atspoguļojot periurbānajā telpā notiekošos procesus.
4. Pēc 2000. gada no Rīgas iebraukušie respondenti salīdzināti ar respondentiem, kuri dzīvesvietu nav mainījuši un, dzīvo Rīgas piepilsētas teritorijā vairāk kā 10 gadus. Šie respondenti ir jaunāki, tiem biežāk ir augstākā izglītība, augstāks ienākumu līmenis, vairāk kā 70% aptaujāto iebraucēju no Rīgas ir nodarbinātie. Salīdzinot migrācijas motīvus, visbiežāk minētais motīvs abām respondentu grupām ir ģimenes apstākļi (35,1% un 40,0%), otrs biežāk minētais pārceļšanās iemesls migrantiem ir saistīts ar mājokli (33,9%). Tas apstiprina mājokļu suburbanizācijas iezīmes Pierīgā

un to, ka vairums iebraucēju no Rīgas dzīvo privātmājās. Migrantiem no citām pilsētām un lauku teritorijām otrs biežāk minētais pārcelšanās motīvs ir darbs (23,6%). Trešais biežāk minētais pārcelšanās motīvs migrantiem no Rīgas ir apstākļi, kas saistīti ar dzīves vidi (16,1%). Motīvu analīze rāda, ka samazinās nodarbinātības faktora nozīme, pieaug mājokļa nozīme un pēdējos gados - arī vides faktora nozīme.

5. Salīdzinot abu zonu lauku teritorijā ienākušos respondentus, 1. zonas lauku teritorijai ir raksturīgs lielāks pēdējo 10 gadu laikā ieceļojušo īpatsvars (28,5%) salīdzinājumā ar 2. zonā ieceļojušo īpatsvaru šajā periodā (19,8%). Nozīmīgas atšķirības parāda 1. un 2. zonas respondentu grupu salīdzinājums pēc iepriekšējās dzīves vietas pirms pārcelšanās uz piepilsētas teritoriju. No Rīgas vairāk ir pārcēlušies uz 1. zonu, kas tieši robežojas ar Rīgu – 50,0% respondentu, uz 2. zonu pārcēlušies 2 reizes mazāk – tikai 21,6% no aptaujātajiem. Savukārt uz 2. zonu, vairāk pārcēlušies tie, kuri ienāk no citām pilsētām (37,5% uz 2. zonu, 24,1% uz 1. zonu) un lauku teritorijām (24,7% uz 2. zonu, 13,9% uz 1. zonu).

Salīdzinot 1. un 2. zonas respondentus atbilstoši tam, kur atrodas viņu darba vai mācību vieta, 1. zonā pēc skaita dominē respondenti, kuru darba vai mācību vieta atrodas Rīgā (51,4%), bet otrajā vietā ir respondenti, kuri strādā vietējās pašvaldības teritorijā (24,9%). Otrajā zonā situācija ir atšķirīga, skaita ziņā izteikti dominē respondenti, kas strādā uz vietas vietējās pašvaldībās (40,8%), bet otrajā vietā ir respondenti, kuri strādā Rīgā (26,3%).

6. Mobilitātes datu analīze rāda, ka 1. zonas un 2. zonas iedzīvotāju kopuma atšķirības nosaka arī katras grupas mobilitātes raksturojumu. Mobilitātes rādītāji 1. zonas iedzīvotājiem ir augstāki. 62% respondentu no 1. zonas brauc uz Rīgu katru dienu vai 3–4 reizes nedēļā, bet no 2. zonas tikai 37%. Savukārt 1–2 reizes mēnesī un 3–4 reizes mēnesī no 1. zonas brauc 16%, bet no 2. zonas – 41%. Respondentu sociāli demogrāfiskie rādītāji būtiski neietekmē braukšanas laiku uz darbu. Vidējais braukšanas laiks uz darbu 1. un 2. zonas iedzīvotājiem ir 26–27 minūtes. Braukšanas laiks uz darbu visvairāk atšķiras pirmās un otrās zonas iedzīvotājiem, kas brauc strādāt uz Rīgu. Pirmās zonas iedzīvotāju vidējais braukšanas laiks uz darbu vai mācībām Rīgā ir 35 minūtes, bet otrās zonas iedzīvotāji uz darbu vai mācībām Rīgā vidēji brauc 48 minūtes.

Gan kopējais braucienu biežums uz Rīgu, gan braucienu biežums uz darbu, mācībām, tirdzniecības (iepirkšanās) braucieni pirmās zonas respondentiem vairākumā gadījumu būtiski pārsniedz otrās zonas respondentu braucienu biežumu. Turpretī kultūras, sporta un izklaides braucienu, medicīnas pakalpojumu saņemšanas braucienu biežums otrās zonas respondentiem ir būtiski lielāks par pirmās zonas respondentu braukšanas biežumu.

7. Ienācēju grupu savstarpējs salīdzinājums zonu ietvaros parāda, ka 1. zonā būtiski atšķiras respondentu viedoklis par apmierinātību ar dzīvesvietu. Dzīves vieta vairāk patīk ienācējiem: no Rīgas (86,9%), no citām pilsētām 85,3%, mazāk patīk ienācējiem no laukiem (78,3%). Dažādu ienācēju grupu viedoklis par dzīvesvietas patikšanu 2. zonā ir atšķirīgs salīdzinājumā ar 1. zonas respondentu viedokli. Šajā zonā dzīves vieta mazāk patīk tieši ienācējiem no Rīgas, tikai 66,2% (1. zonā – 86,9%), bet no citām vietām ienākušie ar dzīvesvietu ir apmierināti 74,2%.

8. Izveidotais Rīgas periurbānās teritorijas modelis, ļauj novērtēt teorētiskajos modeļos aprakstīto, ne tikai pārvietošanās virzienus, bet arī apjomus. 1. zona no 2. zonas

lauku teritorijas atšķiras ar to, ka iebraukušo migrantu skaits tajā ir būtiski lielāks (3,5 reizes). 74,2% no visiem iebraukušajiem migrantiem 1. zonas lauku teritorijā ir izceļojuši no Rīgas, turpretim 2. zonas lauku teritorijā Rīgas migrantu īpatsvars nepārsniedz 40%. Migrācijas plūsmas īpatsvars procentos no pārējās Latvijas teritorijas uz periurbāno zonu ir būtiski mazāks (14,6%) par plūsmu īpatsvaru uz 2. zonas lauku teritoriju (47,6%).

Veiktais pētījums ļauj secināt, ka Rīgas periurbānajā teritorijā, sevišķi 1. zonā, dominē migranti no Rīgas, to īpatsvars tuvojas trim ceturtdaļām ienācēju (74,2%). Kaut arī šajā teritorijā vērojamas endogēnā lauku attīstības modeļa iezīmes, pēc autores domām, lielais no Rīgas ienākušo migrantu apjoms un īpatsvars nosaka to, ka pārmaiņas Rīgas piepilsētas teritorijās galvenokārt notiek pilsētas ekspansijas rezultātā, nevis mainoties lauku attīstības fokusam (sociālai un ekonomiskai lauku teritoriju attīstībai).

9. Lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu ietekmes zonās, veidojas jauns sabiedrības modelis, kas sastāv no četrām pamatgrupām - vietējiem, ienācējiem no Rīgas, ienācējiem no citām pilsētām un citām lauku teritorijām, kurus vieno kopīga teritorija. Tai pašā laikā atšķirīgās vērtības, vajadzības un dzīvesveids ietekmē šīs teritorijas pārveidi atbilstoši grupu interesēm.
10. Papildus kvantitatīvajiem rādītājiem ar kvalitatīvo izpēti metodi (intervijas) iegūta informācija, kas atspoguļo iedzīvotāju vispārējo viedokli par notiekošajām pārmaiņām periurbānajā telpā. Tās pārmaiņu vērtējumā vērojamas pilsētas un lauku iedzīvotāju viedokļu atšķirības:
 - Kā vieni, tā otri pilsētu ietekmes zonu lauku teritorijās notiekošās izmaiņas vērtē gan pozitīvi, gan arī negatīvi.
 - Pilsētnieki pozitīvo saskata jaunu iedzīvotāju ienākšanā šajās teritorijās, jo *tiek celtas privātmājas, samazinās atšķirības starp pilsētām un laukiem, ar pilsētnieku ienākšanu attīstās arī lauku teritorijas, šajās teritorijās notiek straujāka telpas attīstība*. Kā negāciju pilsētnieki min *darba vietu trūkumu, kas pārvērš piepilsētas teritorijas par guļamvagoniem*. Tiek iznīcināta dabīgā apkārtnē vide, *lauki tiek pārtaisīti par pilsētām*.
 - Lauku iedzīvotāju skatījums par notiekošo šajās piepilsētas zonās ir nedaudz atšķirīgs. Par pozitīvāko viņi uzskata visu *jaunāko tehnoloģiju izmantošanas iespējas un labākas iespējas piesaistīt investorus*. Tomēr salīdzinājumā ar pilsētniekiem viņi kritiskāk vērtē piepilsētu zonā notiekošos procesus. Par galvenajām negācijām lauku iedzīvotāji uzskata *lauksaimniecisko zemju izmantošanu apbūvei, pārapdzīvotības veidošanos šajās teritorijās, nepietiekoši saudzīgu attieksmi pret dabu, tās resursiem*. Minēts, ka *no ciematu celšanas, kas notiek ienācēju interesēs, cieš vietējie iedzīvotāji*.
11. Promocijas darba rezultāti akcentē nepieciešamību pēc turpmākajiem pētījumiem apdzīvoto vietu līmenī, dažādu iedzīvotāju grupu skatījumā un salīdzinājumā ar līdzīgiem procesiem citās Austrumeiropas zemēs. Jāturpina pētīt pilsētu ietekmi, izvērtējot ikdienas mobilitātes virzienus un citas funkcionālās saites. Līdzšinējos pētījumos uzsvars bija uz suburbanizācijas izpēti, līdz šim maz uzmanības pievērsts kontrurbanizācijas norisēm un periurbānai attīstībai.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Adell G. (1999) *Theories and Models of the Peri-urban Interface: a Changing Conceptual Landscape* [tiešsaiste]. Literature review. Strategic environmental planning and management for the peri-urban interface research project. University College London. 46 p. [Skatīts 19.04.2010].
Pieejams: http://eprints.ucl.ac.uk/43/1/DPU_PUI_Adell_THEORIES_MODELS.pdf
- Andrusz G., Harloe M., Szelenyi I. (eds) (1996) *Cities after Socialism: Urban and Regional Change and Conflicts in Post-Socialist Societies*. Malden: Blackwell. 340 p.
- Arhipova I, Bāliņa S. (2003) *Statistika ekonomikā: risinājumi ar SPSS un Microsoft Excel*. Rīga: Datorzinību centrs. 252 lpp.
- Atkinson A. (1999) *Principles and Components of a Strategic EPM process relevant to the peri-urban interface (PUI), Strategic environmental planning and management for the peri-urban interface research project* [tiešsaiste]. University College London. 30 p. [Skatīts 5.04.2010]. Pieejams: http://eprints.ucl.ac.uk/39/1/DPU_PUI_Atkinson.pdf
- Barr N. (2002) Social Sustainability, Triple Bottom Line, Capacity to Change and the Future of Rural Landscapes. **In:** *Getting it Right: Guiding Principles for Resource Management in the 21st Century*": conference., March 11-12, 2002. Adelaide Convention Centre.
- Bauls A., Krišjāne Z. (2000) Latvian Population Mobility in the Transition Period. *Folia Geographica*, Vol.8, p.24-36.
- Bauls A., Krišjāne Z. (2002) Migrācijas procesi Latvijā un to reģionālās atšķirības. *Ģeogrāfiski Raksti*, Nr. 10, 55.-63.lpp.
- Bell S., Montarzino A., Aspinall P., Penēze Z., Nikodemus O. (2009) Rural Society, Social Inclusion and Landscape Change in Central and Eastern Europe: a Case Study of Latvia. *Sociologia Ruralis*, p.1-32.
- Berg L. van den, Drewwet R., Klaassen H.L., Rossi A., Vijverberg T.H.C. (1982) *A Study of Growth and Decline*. Oxford: Pergamon Press. 162 p.
- Berg van den L., Wintjes A. (2000) New "Rural Lifestyle Estates" in the Netherlands. *Landscape and Urban Planning*, Vol.48, p.169-176.
- Berger P., Berger B. (1975) *Sociology: A Biographical Approach*. Basic Books. New York. 406 p.
- Berry B. J. L (ed.) (1976) *Urbanization and Counterurbanization*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Bērziņš M. (2011) *Iedzīvotāju ģeogrāfiskās mobilitātes loma suburbanizācijas norisēs Latvijā*. Promocijas darbs. Rīga. 109 lpp.

Bērziņš M. (2009) Iedzīvotāju mobilitātes un sastāva izmaiņas Latvijas mazpilsētās. *Latvijas Universitātes Raksti. Zemes un vides zinātne*, 724.sēj., 153.-167.lpp.

Bērziņš M., Krišjāne Z. (2008) Amenity Migration in Postsocialist Metropolis: the Case of Riga Agglomeration. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences*, Vol.62, No.1/2, p.9-17.

Bērziņš M., Krišjāne Z., Krūzmētra Ž. (2009) Peri-urbānās attīstības iezīmes Pierīgā. *Latvijas Universitātes Raksti*, Nr.752: Zemes un vides zinātne, 253.-267.lpp.

Berry B.J.L. (1976) The Counterurbanization Process: Urban America since 1970. **In:** *Urbanization and Counterurbanization*. Berry B.J.L. (ed.). Beverly Hills: Sage Publications, p.17-30.

Bocz G.A., Nilsson C., Pinzke S. (2008) *Periurbanity – a New Classification Model, Rural Futures: Dreams, Dilemmas, Dangers* [tiešsaiste]. Compilation. University of Plymouth, UK. [Skatīts 02.02.2009]. Pieejams: www.ruralfuturesconference.org/.../Gyorgy%20Angelkott%20Bocz.pdf

Boren T., Gentile M. (2007) Metropolitan Processes in Post-Communist States: an Introduction. *Geografiska Annaler*, Vol.89, B, No.2, p.95-100.

Borsdorf A. (2004) One Way to Post-suburbia? Changing Structures in the Outskirts of European Cities. **In** *Structures. European Cities. Insights on Outskirts*. A.Borsdorf, P.Zembri (eds.). Paris: Metl/Puca, p. 7-30.

Bossuet L. (2006) Peri-rural Populations in Search of Territory. *Sociologia Ruralis*, Vol.46, No.3, July, p.214-227.

Boyle P. (1995) Rural in-migration in England and Wales, 1980-1981. *Journal of Rural Studies*, 11, pp.65-78

Boyle P., Halfacree K. (1994) Service class migration in England and Wales, 1980–1981: identifying gender-specific mobility pattern. *Regional Studies*, Vol.29, No.1, p.43–51.

Brade I., Herfert G., Wiest K. (2009) Recent Trends and Future Prospects of Socio-spatial Differentiation in Urban Regions of Central and Eastern Europe: A lull before storm? *Cities*, Vol.26, p.233-244.

Brandt J., Skriver P., Holmes E. (2001) *Urbanisation of the Countryside – Problems of Interdisciplinarity in the Study of Rural Landscape Development* [tiešsaiste] [skatīts 12.10.2009]. Pieejams: <http://www.maproom.ruc.dk/learning-resources/lectures/gis-and-planning/resources/urbanisation-of-the-countryside8.doc>

Briggs L.Charles (1986) *Learning how to ask A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*. USA: Cambridge University Press.

Brown D. Schafft K.A. (2002) Population Decontraction in Hungary during the Post-Socialist Transition. *Journal of Rural Studies*, Vol.18, p.233-244.

- Buller H., Moriss C., Wright E. (2003) *The Demography of Rural Areas: a literature review* [tiešsaiste]. Research Report to DEFRA. University of Gloucestershire. [Skatīts 10.02.2006.]. Pieejams: <http://www.defra.gov.uk>
- Burnley L.H., Murphy P.A. (1995) Residential Location Choice in Sydney's Perimetropolitan Region. *Urban Geography*, Vol.16, p.123-143.
- Caruso G., Rounsevell M.D.A., Cojocaru G. (2005) Exploring a Spatio-dynamic Neighbourhood-based Model of Residential Behaviour in the Brussels Periurban Area. *International Journal of Geographical Information Science*, Vol.19, No.2, p.103-123.
- Caruso G. et al. (2001). *Peri-urbanisation: the situation in Europe – a bibliographical note and survey of studies in the Netherlands, Belgium, Great Britain, Germany, Italy and the Nordic countries*. Report prepared for the Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale (DATAR), Ministère de l'Aménagement du Territoire et de l'Environnement, France. 147 p.
- Cavailles J., Peeters D., Sekeris E., Thisse J. (2004) The Periurban City: why to Live Between the Suburbs and the Countryside. *Regional Science and Urban Economics*, Vol.34, p.681-703.
- Champion A. (1990) *Counterurbanization: the Changing Pace and Nature of Population Deconcentration*. London: Edward Arnold.
- Champion A.G. (1989) Counterurbanisation in Britain. *The Geographical Journal*, Vol.155, No. 1, Mart., p. 52-59.
- Champion A. (1998) Studying Counterurbanisation and the Rural Population Turnaround. **In:** *Migration into Rural Areas, Theories and Issues*. P.Boyle, K.Halfacree (eds.). Chichester: John Wiley and Sons.
- Champion A.G. (1992) Urban and regional demographic trends in the developed world. *Urban Studies*, Vol.29, No.3–4, p.461–482.
- Champion T. (2001) Urbanization, suburbanization, counterurbanization and re-urbanization. **In:** *Handbook of urban studies*. R.Paddison (ed.). London: Sage Publications, p. 143–161.
- Champion T, Hugo G. (2004) Introduction: Moving Beyond the Urban-Rural Dichotomy. **In:** *New Forms of Urbanisation: Beyond the Urban-Rural Dichotomy*. T.Champion, G.Hugo (eds). Aldershot: Ashgate, p.3-24.
- Change and Continuity in Peri-urban Australia*, (2006-2008) Choy D.L., Sutherland C., Gleeson B., Dodson J., Sipe N. (2008) *Change and Continuity in Pery-urban Australia: Peri-Urban Features and Sustainable Development*. Monograph 4. Urban research program. 2008. [Skatīts 16.12. 2010] Pieejams: <http://www.griffith.edu.au/environment-planning-architecture/urban-research-program/research/change-continuity-peri-urban-australia>

Chromy P., Jančák V. (2006) Man – Society – Landscape: The Geographical Plurality of the Countryside. **In:** *Countryside-our world*. Sbornik abstraktu z mezinárodní vědecké konference, Český Krumlov, p.38-39.

Clare J.A. Mitchell (2004) Making Sense of Counterurbanisation. *Journal of Rural Studies*, Vol. 20, p.15-34.

Clark G. (1982) Dynamics of Interstate Labour Migration. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.72, No.3, p.297-313.

Cloke P. (2006) Conceptualizing rurality. **In:** *Handbook of Rural Studies*. P.Cloke. T.Marsden and P.H. Mooney (eds.). London: Sage Publications, p. 19-28.

Cloke P. (1985) Whither rural studies? *Journal of Rural Studies*, Vol.1, No.1, p.1-9.

Couch C., Leontidou L., Arnstberg K.O. (2007) Introduction: Definitions, Theories and Methods of Comparative Analysis. **In:** *Urban Sprawl in Europe: Landscapes, Land-Use Change&Policy*. C.Couch, L.Leontidou, G. Petschel-Held (eds). Oxford: Blackwell, p. 3-38.

Crump J.R. (2003) Finding a Place in the Country: Exurban and Suburban Development in Sonoma County, California. *Environment and Behaviour*, Vol.35, p.187-202.

Darbspēka ģeogrāfiskā mobilitāte (2007). Eiropas Savienības Struktūrfondu nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekts „Labklājības ministrijas pētījumi” Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0003. Projekta vadītāja: Zaiga Krišjāne. Pētnieku grupa: Andris Bauls, Māris Bērziņš, Māris Brants, Zane Cunska, Pārsla Eglīte, Ilze Gņedovska, Bronislavs Ivbulis, Gaļina Kaņējeva, Gatis Kristaps, Ženija Krūzmētra, Laila Kūle, Aija Lulle, Ieva Marga Markausa, Mareks Niklass, Iveta Pavlina, Nellija Titova, Sanita Vanaga, Armands Vilciņš, Inna Bronislava Zariņa. Rīga: Latvijas Universitāte. 240 lpp.

Dean K. (1984). The Conceptualization of Counterurbanisation. *Area*, Vol.16, p.9-14.

Demogrāfija 2005 (2005). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 164 lpp.

Demogrāfija 2006 (2006). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 140 lpp.

Demogrāfija 2007 (2007). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 140 lpp.

Demogrāfija 2008 (2008). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 140 lpp.

Demogrāfija 2009 (2009). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 142 lpp.

Demogrāfisko terminu skaidrojošā vārdnīca (2001). Latviešu un angļu valodā. LZA akad.; P.Zvidriņa redakcijā. Rīga: LU. 130 lpp.

- Dijst M., Lanzendorf M., Barendregt A., Smit L. (2005) Second Homes in Germany and the Netherlands: Ownership and Travel Impact Explained. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol.96, No. 2, p.139-152.
- Eglīte P., Markausa I., Ivbulis B., Ģnedovska I., Zariņa I.B. (1977) Demogrāfiskā situācija Latvijas laukos un iekšējā migrācija 90.-to gadu pirmajā pusē. **No:** *Apcerējums par Latvijas iedzīvotājiem*, LZA Ekonomikas institūts, Nr.1, 82.lpp.
- Eliasson K., Lindgren U., Westerlund O. (2003) Geographical Labour Mobility: Migration or Commuting? *Regional Studies*, Vol.37, No.8, p. 827-837.
- Enyedi G. (1998) Transformation in Central European Postsocialist Cities. **In:** *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe*. Ed. G.Enyedi. Budapest: Akademiai Kiado, p.9-33.
- Errington A. (1994) The Peri-urban Fringe: Europes Forgotten Rural Areas. *Journal of Rural Studies*, Vol.10, p.367-375.
- Esposti R., Sotte F. (1999) Territorial heterogeneity, institutional structure and rural development. An evolutionary interpretation of the Italian experience. *Growth and Change*, Vol.33, Issue 1, p.3-41.
- Fielding A.J. (1982) Counterurbanization in Western Europe. *Progress in Planning*, Vol.17, No.1, p.1–52.
- Fielding A. (1989) Migration and Urbanisation in Western Europe Since 1950. *The Geographical Journal*, Vol.155, No.1, p.60-69.
- Findlay A.M, Stockdale A., Findlay A., Short D. (2001) Mobility as a Driver of Change in Rural Britain: An Analysis of the Links between Migration, Commuting and Travel to Shop Patterns. *International Journal of Population Geography*, Vol.7, p.1-15.
- Fisher T. (2003) Differentiation of Growth Processes in the Peri-urban Region: An Australian case study. *Urban Studies*, Vol.40, No.3, p.551–565.
- Fishman R. (1987) *Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia*. New Yourk: Basic Books. 241 p.
- Ford T. (1999) Understanding Population Growth in the Peri-Urban Region. *International Journal of Population Geography*, Vol.5, p.297-311.
- Ford T. (2001) The Social Effect of Population Growth in the Periurban Region: The case of Adelaide. *Journal of Population Research*, Vol.18, No.1, p. 40-51.
- Foulkes M., Newbold B. (2008) Using Alternative Data Sources to Study Rural Migration: Examples from Illinois. *Population, Space and Place*, Vol.14, p.177-188.
- Frey W. H. (1988) Migration and metropolitan decline in developed countries: A comparative study. *Population and Development Review*, Vol.14, No. 4, p.595–628.

Frey W. H. (2004) The Fading of City-Suburb and Metro-Nonmetro Distinctions in the United States. **In:** *New Forms of urbanisation: Beyond the Urban-Rural Dichotomy*. Eds. T.Champion, G.Hugo. Aldershot: Ashgate, p. 67-88.

Gerber K. (2005) *The Impact of New Household Types on Suburbanisation in Germany and Netherlands* [tiešsaiste]. The necessity of future research. Working Paper. [Skatīts 5.09.2010.]. Pieejams: <http://ceress.uni-koeln.de/projekte/p12.pdf>

Geske A., Grīnfelds A. (2001) *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: Raka. 108 lpp.

Geyer H.S. (1989) The terminology, definition and classification of development axes. *The South African Geographer*, Vol.16, No.1/2, p.106-200.

Geyer H.S. (2002a) Fundamentals of urban economic space. **In:** *International Urban Systems Handbook*. H.S.Geyer (ed). Cheltenham: Edward Elgar, p.3-18.

Geyer H.S. (2002b) On urban systems evolution. **In:** *International handbook of urban systems: studies of urbanization and migration in advanced and developing countries*. H.S. Geyer (ed.). Cheltenham: Edward Elgar, p.39–67.

Gilbert A. (1982) Rural Theory: the Grounding of Rural Sociology. *Rural Sociology*, Vol. 47, p.609-633.

Giddens A. (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Policy Press. XXXVII+402 pp.

Gordon I. (1987) Resurrecting counterurbanisation: housing market influences on migration fluctuations from London. *Built Environment*, Vol.13, p.212–222.

Gordon P., Richardson H., Jun M. J. (1991) The Commuting Paradox: Evidence from the Top Twenty. *Journal of the American Planning Association*, Vol.57, No.4, p.416–420.

Gordon P., Richardson W.H. (2007) The Debate on Sprawl and Compact Cities: thoughts based on the congress of new urbanism charter. **In:** *International Handbook of Urban Policy, Volume 1: Contentious Global Issues*. Ed. S.H.Geyer. Cheltenham: Edward Elgar, p.13-21.

Grīne I. (2009) *Lauku iedzīvotāju un apdzīvojuma telpiskās struktūras izmaiņas pēc Otrā pasaules kara (Cēsu rajona teritorijas): promocijas darba kopsavilkums*. Rīga. 79 lpp.

Hagerstrand T. (1968) *Innovation diffusion as a spacial process*. University of Chicago Press, USA. 334 p.

Halfacree K. (1994) The importance of „the rural” in the constitution of counterurbanisation: evidence from England in the 1980`s. *Sociologia Ruralis*, Vol.34, p.164-189.

- Halfacree K. (2006a) From Dropping out to Leading on? British Counter-cultural Back-to-the Land in a Changing Rurality. *Progress in Human Geography*, Vol. 30, No.3, p. 309-336.
- Halfacree K. (2006b) Rural space: Constructing a three fold architecture. **In:** *Handbook of Rural Studies*. P.Cloke. T.Marsden, P.H. Mooney (eds). London: Sage Publications, p.44-62.
- Halfacree K. (2007) Back-to-the-land in the Twenty-first Century-making Connections with Rurality. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 98, No.1, p.3-8.
- Halliday J., Coombes M. (1995) In search of counterurbanisation: some evidence from Devon on the relationship between patterns of migration and motivation. *Journal of Rural Studies*, Vol.11, p.433-446.
- Ham M. (2001) Workplace Mobility and Occupational Achievements. *International Journal of Population Geography*, Vol.7, p.295-305.
- Handbook of Rural Studies* (2006). Ed. by P.Cloke. London: SAGE Publications. 496 p.
- Harvey D. (1989) *The urban experience*. Oxford: Basil Blackwell. XI+293 p.
- Harvey D. (1991) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, Mass: Wiley-Blackwell 392 p.
- Herington J. (1984) *The Outer City*. London: Harper and Row.
- Hirt S. (2007) Suburbanizing Sofia: Characteristics of Post-socialist Peri-urban Change. *Urban Geography*, Vol.28, No.8, p.755-780.
- Hirt S., Stanilov K. (2007) The Perils of Post-Socialist Transformation: Residential Development in Sofia. **In:** *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Ed. K.Stanilov. Dordrecht: Springer, p.215-244.
- Hoggart K. (2005a) City Hinterlands in European Space. **In:** *The City's Hinterland: Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*. K.Hoggart (ed). Aldershot: Ashgate, p.1-18.
- Hoggart K. (2005b) Convergence and Divergence in European City Hinterlands: A Cross-National Comparison. **In:** *The City's Hinterland: Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*. K. Hoggart (ed.). Aldershot: Ashgate, p.155-169.
- Holloway S., Rice S.P., Valentine G. (2003) *Key Concepts in Geography*. London;Thousand Oaks; New Delhi: SAGE Publications Ltd. 360 p.
- Hornis W., Eck van J.R. (2008) A typology of peri-urban areas in the Netherlands *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol.99, No.5, p.619-628.

- Houston P. (2005) Revaluating the Fringe: Some Findings on the Value of Agricultural Production in Australia's Peri-Urban Regions. *Geographical Research*, Vol.43, No.2, p.209-223.
- Huges H.L. (1993) Metropolitan Structure and the Suburban Hierarchy. *American Sociological Review*, Vol.58, p.417-433.
- Hugo G., Champion T., Lattes A. (2003) Toward a new conceptualisation of settlements for demography. *Population and Development Review*, Vol.29, p.277-297.
- Iaquinta D.L., Drescher A.W. (2000) Defining periurban: Understanding Rural-Urban Linkages and Their Connection to Institutional Contexts. *Land Reform Land Settlement and Cooperatives*, Vol.2000, Issue 2, p.8-26.
- Ilbery B. (1998) Dimensions of rural change. **In:** *The Geography of Rural Change*. B.Ilbery (ed). London: Longman, p.1-10.
- Ilbery B., Bowler I. (1998) From agricultural productivism to post-productivism. **In:** *The Geography of Rural Change*. B.Ilbery (ed). London: Longman, p.57-84.
- Janelle D. (1968) Central place development in a time-space framework. *Professional Geographer* 20, 5-10
- Jankevics J. (2000) *Change in the population of Latvia due to migration – rocesy i formy ruchlinvosci, przestrzennej ludnosci ro okresie przemian ustrojowych*. Torun Universitet Mizolaja Kaperniska, p.20-23.
- Johnson H.J. (1974) Geographical Processes at the Edge of the City. **In:** *Suburban Growth: Geographical Processes at the Edge of the Western City*. H.J. Johnson (ed.). London: John Wiley&Sons, p.1-16.
- Kahrik A., Tammary T. (2008) Population Composition in New Suburban Settlements of the Tallin Metropolitan Area. *Urban Studies*, Vol.45, p.1055-1078.
- Kasimis C. (2008) Survival and Expansion: Migrants in Greek Rural Regions. *Population, Space and Place*, Vol.14, p.511-524.
- Kempen R. van, Vermeulen M., Baan A. (2005) Urban Issues and Urban Policies in the New EU Countries: Introduction. **In:** *Issues and Urban Policies in the New EU Countries*. R. van Kempen, M. Vermeulen A.Baan (eds). Aldershot: Ashgate, p. 1-16.
- Knappe E., Krauklis A. (1998) Der Wandel des ländlichen Raumes in Lettland. Europa Regional. *Zeitschrift des Instituts für Landeskunde Leipzig*, H. 2, p.18-25.
- Kok H. (1999) Migration from the city to the countryside in Hungary and Poland. *GeoJournal*, Vol.49, No.1, p.53-62.
- Kok H., Kovacs Z. (1999) The Process of Suburbanization in the Agglomeration of Budapest. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, Vol.14, No.2, p. 119-141.

- Korf B., Oughton E. (2006) Rethinking the European Countryside – can we Learn from the South? *Journal of Rural Studies*, Vol.22, p.278-289.
- Krišjāne Z., Bauls A. (2007) Migrācijas plūsmu reģionālās iezīmes Latvijā. **No: Paaudžu nomaiņa un migrācija Latvijā.** Zinātniski pētnieciskie raksti Nr.4(15). Red. P.Zvidriņš, 130.-143. lpp.
- Krišjāne Z., Bērziņš M. (2009) Commuting and the Deconcentration of the Post-Socialist Urban Population: The Case of the Riga Agglomeration. *Folia Geographica*, No.14, p.56-74.
- Kropļijs A., Rasčevska M. (2004) *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs.* Rīga: Raka. 178 lpp.
- Krugmann P. (1991) Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy*, Vol.99, p.483–499.
- Krūzmētra M., Rivza B. (2001) Labour market in Latvia from gender approach. **No: Vadības zinātnes attīstība Latvijā: mūsdienās un nākotnē.** Rīga: LU, 85.-95.lpp.
- Kūle L. (2008) Concepts of Rurality and Urbanity as Analytical Categories in Multidimensional Research. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences*, Vol.62, Nr.1/2, p.9-17.
- Kūle L. (2009) Rural Place Identity Reproduced by the Riga Hinterland Spatial Planning. *Folia Geographica*, No.14, p.38-55.
- Kulu H., Billari, F.C. (2004) Multilevel Analysis of Internal Migration in a Transitional Country: The Case of Estonia. *Regional Studies*, Vol.38, No.6, p.679-696.
- Kulu H., Billari F. (2006) Migration to Urban and Rural Destinations in post-Soviet Estonia: a multilevel event-history analysis. *Environment and Planning*, Ser.A, No.38, p.749-764.
- Ladanyi J. (1998) *Residential Segregation between Social and Ethnic Groups in Budapest during the Post-Communist Transition.* Paper presented at the Conference: “Social Geography of Divided Cities”, International Centre for Advanced Studies, New York University, February 26-27.
- Ladanyi J., Szelenyi I. (1998) Class, ethnicity and urban restructuring in postcommunist Hungary. **In: Social Change and Urban Restructuring in Central Europe.** G.Enyedi (ed.). Budapest: Akademiai Kiado, p.67-86.
- Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1997* (1997). LR Valsts statistikas komiteja. Rīga: LR Valsts statistikas komiteja. 169 lpp.
- Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1998* (1998). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 196 lpp.
- Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1999* (1999). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 203 lpp.

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2000 (2000). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 206 lpp.

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2001 (2001). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 181 lpp.

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2002 (2002). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 208 lpp.

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2003 (2003). LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 210 lpp.

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2004 (2004). Statistisko datu krājums. LR Centrālā statistikas pārvalde. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde. 200 lpp.

Leetmaa K., Tammaru T. (2007) Suburbanisation in countries in transition: Destinations of suburbanizers in the Tallinn metropolitan area. *Geografiska Annaler*, Vol.89, No.2, Ser. B, p.127-146.

Letmaa K., Tammaru T., Anniste K. (2009) From Priority-Led to Market-Led Suburbanisation in a Post-Communist Metropolis. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol.100, No.4, p.463-453.

Lindgren U. (2003) Who is the Counter-Urban Mover? Evidence from the Swedish Urban System. *International Journal of Population Geography*, Vol.9, p.399-418.

Lismanis A. (2000) *Lauku apvidu „repopulācija”*. EiroAgroPols. Informatīvs lauksaimniecības un lauku politikas biļetens. Nr. 4, 2000. 9-12.lpp.

Lowe Ph., Murdoch J., Ward N. (1995) Networks in Rural Development: Beyond Exogenous and Endogenous Models. **In:** *Beyond Modernization: the Impact of Endogenous Rural Development*. J.D. van der Ploeg and G. Van Dijk (eds). Assen: Van Gorcum, p.87-106.

Mahon M. (2007) New Population; Shifting Expectations: the changing experience of Irish rural space and place. *Journal of Rural Studies*, Vol. 23, p.345-356.

Madsen L.M., Adriansen H.K. (2004) Understanding the Use of Rural Space: the Need for Multi-methods. *Journal of Rural Studies*, Vol.20, p.485-497.

Mainardi S. (2004) Regional Disparities and Migration: Linear and Switching Model Estimations for Poland. *Regional Studies*, Vol.38, No.7, p.767-781.

Manson G.A., Groop R.E. (2000) U.S. inter-county migration in the 1990s: People and income move down the urban hierarchy. *Professional Geographer*, Vol.52, No.3, p.493-504.

Markausa M.I. (2001) Migrācija. **No:** *Dzīves apstākļi Latvijā 1999.gadā*. E.Vaskis (red.). Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 43.-58.lpp.

McCarthy J. (2008) Rural Geography: Globalizing the Countryside. *Progress in Human Geography*, Vol.32, No.1, p.129-137.

Melluma A., Rivza B., Rivza P. (1996) The Analysis and Selection of Socio-Economical Characteristic Indicators for Rural Communities. *Latvijas Lauksaimniecības Universitātes Raksti*. Jelgava: LLU, Nr.7. 109.-119. lpp.

Metodoloģiskie norādījumi Rīgas aglomerācijas robežu noteikšanai [tiešsaiste]. Rīgas attīstības programmas apakšprojekts. Rīga, 2004. [Skatīts 08.04.2008]. Pieejams: http://www.rdpad.lv/uploads/rpap/att_plan_izpetes/09_rigas_aglomerācijas_robežu_not_eikšanas_metodika.pdf

Milbourne P. (2007) Re-populating Rural Studies: Migrations, Movements and Mobilities. *Journal of Rural Studies*, Vol.23, p.381-386.

Mitchell C.J.A. (2004) Making Sense of Counterurbanisation. *Journal of Rural Studies*, Vol.20, p.15-34.

Mortimore M., Wilson J. (1965) *Land and People in the Kano Close-Settled Zone*. Occasional Paper No.1, Department of Geography, Zaria. Ahmadu Bello University.

Musil J. (2005) City development in Central and Eastern Europe before 1990: Historical context and socialist legacies. **In:** *Transformations of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalisation*. I.F.E. Hamilton, D.K. Andrews, N. Pichler-Milanovič (eds.). Tokyo: United Nations University Press, p.22-43.

Musil J., Ryšavy Z., (1983) Urban and Regional Processes under Capitalism and Socialism: a Case Study from Czechoslovakia. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol.7, No.4, p.495-527.

Nedovič–Budič Z., Tsenkova S., Marcuse P. (2006) The Urban Mosaic of Post-socialist Europe. **In:** *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe: Space, Institutions and Policy*. S.Tsenkova, Z. Nedovič-Budič (eds). Heidelberg: Springer, p.3-20.

Nuissl H., Rink D. (2005) The “Pproduction” of Urban Sprawl in Eastern Germany as a Phenomenon of Post-socialist Transformation. *Cities*, Vol.22, No.2, p.123-134.

On the Edge of Sustainability: Perspectives on Peri-urban Dynamics (2009) [tiešsaiste]. Marshall, F., Waldman, L., MacGregor, H., Mehta, L. and Randhawa. Working Paper 35, Brighton: STEPS Centre. [Skatīts 10.05.2011.]. Pieejams: <http://www.steps-centre.org/PDFs/Peri%20urban%20online%20version.pdf>

Ouredniček M. (2007) New Suburban Development in the Post-socialist City: the Case of Prague. *Geografiska Annaler*, Vol.89, Part B, No.2, p.111-126.

Ozolnieku novada pašvaldības 2006.gada publiskais pārskats (2007). Ozolnieki.

Pacione M. (1984) *Rural Geography*. London: Harper&Row, Publishers. 384 p.

Pacione M. (2004) Where will the People go? – Assessing the New Settlement Option for the United Kingdom. *Progress in Planning*, Vol. 62, p.73-129.

- Pahl R. (1966) The rural-urban continuum. *Sociologia Ruralis*, Vol.6, No.3/4, p. 299-329.
- Papadopoulos A. (2006) *Rural Southern among „Productivism” and „Post-Productivism”*: The Case of Rural Greece. Unpublished conference paper. 21 p.
- Paura L., Arhipova I. (2002) *Neparametriskas metodes SPSS datorprogrammā*. Jelgava: LKC. 148 lpp.
- Penēze Z. (2009) *Latvijas lauku ainavas izmaiņas 20.un 21.gadsimtā: cēloņi, procesi un tendences*: promocijas darbs. Rīga. 255 lpp.
- Penēze Z., Nikodemus O., Krūze I. (2009) Izmaiņas Latvijas lauku ainavā 20. un 21. gadsimtā. *Latvijas Universitātes Raksti*, 724.sēj.: Zemes un vides zinātnes, 168.-183.lpp.
- Periurbanisation – a phenom on the rise throughout Europe* [tiešsaiste]. NEWRUR research Project 2001-2004. [Skatīts 10.05.2011.]. Pieejams: http://newrur.grenoble.cemagref.fr/newrur_cd/doc_pdf/p0etape1com_gb.pdf
- Phillips M. (2010) Counterurbanisation and Rural Gentrification: an Exploration of the Terms. *Population, Space and Place*, Vol.16, p.539-558.
- Picturing the Social Landscape* (2004). Eds.: C.Knowles, P.Sweetman. Routledge.
- Portnov B. (2001) Models of Migration Neutrality as a Tool of Regional Policy. **In:** *Public Investment and Regional Economic Development*, D.Felsenstein, R.McQuaid, P.McCann and D.Shefer (Eds.), Edward Elgar, Glos, p.154-172.
- Pottier P. (1963) Axes de communication et developement Economique. *Revue Economique*, Vol.14, p.50-132.
- Rakodi C. (1998) *Review of the Poverty Relevance of the Peri-Urban Interface Production System Research*. Report for the DFID Natural Resources Systems Research Programme, 2nd Draft.
- Rasnača L. (2011) *Darba tirgus attiecības Latvijas mazajās pilsētās un laukos*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: LU. 80 lpp.
- Reason for Move (2004): A study on trends and reasons of internal migration With particular interest in Estonia 1989-2000, Mare Ainsaar. *Turun Yliopiston Julkaisuja Annales Universitatis Turkuensis*, Sarja-ser.b Osa, Vol.274. Humaniora.
- Reģionu attīstība Latvijā 2009*. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. Rīga. 172 lpp.
- Richardson H.W. (1973) *Regional Growth Theory*. Lodon: Macmillian.
- Rivža B. (2000) Nodarbinātības jaunā struktūra laukos. *Latvijas Lauksaimniecības Universitātes Raksti*. Jelgava, LLU, Nr. 2, 94.-96.lpp.

Rīgas reģiona attīstības programma 2005.-2011.gadam (2004) [tiešsaiste] [skatīts 20.07.2011.].

Piejams:<http://www.rpr.gov.lv/uploads/filedir/Attistibas%20programmas/Regiona/RR%20attistibas%20programma%202005-2011%20I%20Esosa%20situacija.pdf>

Robert S., Randolph W. (1983) Beyond Decentralization: The Evolution of Population Distribution in England and Wales, 1961-1981. *Geoforum*, Vol.14, p.75-102.

Sailer-Fliege U. (1999) Characteristics of Post-socialist Urban Transformation in East Central Europe. *GeoJournal*, Vol.49, No.1, p.7-16.

Sant M., Simons P. (1993) The Conceptual Basis of Counterurbanisation: Critique and Development. *Australian Geographical Studies*, Vol.31, Issue 2, p.113-126.

Saraceno E. (1994) Recent trends in rural development and their conceptualisation. *Journal of Rural Studies*, Vol.10, p.321-330.

Scottish Government Urban/Rural Classification 2009-2010 [tiešsaiste] (2010), [skatīts 10.10.2010.].

Piejams:<http://www.ruralgateway.org.uk/sites/default/files/Urban%20Rural%20Classification%202009%202010.pdf>

Spenser D. (1995) Counter Urbanisation: the Local Dimension. *Geoforum*, Vol.26, No.2, p.153-173.

Stanilov K. (2007) Taking Stock of Post-Socialist Urban Development: A Recapitulation. **In:** *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. K.Stanilov (ed). Dordrecht: Springer, p.3-17.

Stockdale A., Findlay A., Short D. (2000) The repopulation of rural Scotland and threat. *Journal of Rural Studies*, Vol.16, p.243-257.

Stockdale A. (2006) Migration: Pre-requisite for Rural Economic Regeneration? *Journal of Rural Studies*, Vol.22, p.354-366.

Strīķis V., Peļše M., Leikučs J. (2007) Social capital in farms of Zemgale. **In:** *Proceedings of the International scientific conference "Economic science for rural development"*, 25-26 April, 2007, Jelgava. Academy of Agricultural and Forestry Sciences of Latvia. Latvia University of Agriculture. Jelgava: LLU. Nr.13: Primary and secondary production, consumption, p.124-129.

Szelenyi I. (1996) Cities under Socialism – and After. **In:** *Cities after Socialism: Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies*. G.Andrusz, M.Harloe, I.Szelenyi (eds.).Oxford: Blackwell Publishers, p.286-317.

Sztompka P. (1993) *The sociology of Social change*. Blackwell: Oxford UK&Cambridge USA. 384 p.

Sykora L. Cermak Z. (1998) City Growth and Migration Patterns in the Context of “Communist” and “Transitory” periods in Prague’s Urban Development. *Escape. Population. Societies*. Vol.3, p.405-416.

Sykora L., Ouredniček M. (2007) Sprawling Post-communist Metropolis: Commercial and Residential Suburbanisation in Prague and Brno, the Czech Republic. **In:** *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas*. E.Razin, M.Dijst, C.Vazquez (eds). Dordrecht: Springer, p. 209-233.

Sykora L., Novak J. (2007) A City in Motion: Time–space Activity and Mobility Patterns of Suburban Inhabitants and the Structuration of the Spatial Organisation of Prague Metropolitan Area. *Geografiska Annaler*, Ser.B, Vol.89, No.2, p.147-167.

Šūmane S. (2010) *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. Promocijas darbs. Rīga. 202 lpp.

Tammaru T., Kulu H., Kask I. (2004) Urbanisation, Suburbanisation and Counterurbanisation in Estonia. *Eurasian Geography and Economics*, Vol.45, p.159-176.

Territory matters for competitiveness and cohesion [tiešsaiste] (2006). Facets of regional diversity and potentials in Europe. ESPON Synthesis Report III, results by 28 November 2006, Bruxelles. Evidence from the ESPON 2006 Programme. [Skatīts 10.05.2011.]. Pieejams: www.espon.eu/export/sites/.../peter-mehlbye_presentation_28-11-2006.pdf

The Cork Declaration - A living countryside (1996) The European Conference on Rural Development, Cork, Ireland from 7th to 9th November, 1996 [tiešsaiste] [skatīts 15.03.2010]. Pieejams: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm

Timar J., Varadi D. (2001) The Uneven Development of Suburbanisation During Transition in Hungary. *European Urban and Regional Studies*, Vol.8, p.349-360.

Tisenkopfs T. (1998) Identitāte un rūralitāte. **No:** *Māja*. LU, 102.-107. lpp.

Tisenkopfs T. (1999) Rurality as a Created Field: Towards an Integrated Rural Development in Latvia? *Sociologia Ruralis*, Vol. 39, No 3.

Tönnies F. (2001) Gemeinschaft und Gesellschaft. **In:** *Community and Civil Society*. J.Harris (ed.). Cambridge, New York, Melbourne, Madrid and Cape Town: Cambridge University Press, p.3-246.

Tosics I. (2005) City Development in Central and Eastern Europe since 1990: the Impacts of Internal Forces. **In:** *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalisation*. I.F.E Hamilton, D.K. Andrews, N.Pichler-Milanovic (eds.).Tokyo: United Nations University Press, p.44-78.

Urban-rural relations in Europe [tiešsaiste]. ESPON 1.1.2 Final Report 2002-2004. Edited by C. Bengs, K.Schmidt-Thomé. Centre for Urban and Regional Studies. Helsinki University of Technology. [Skatīts 10.05.2011.]. Pieejams:http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/UrbanRural/fr-1.1.2_revised-full_31-03-05.pdf

- Walker P., Fortmann L. (2003) Whose Landscape? A Political Ecology of the "Exurban" Sierra. *Cultural Geographies*, Vol.10, p.469-491.
- Vartiainen P. (1989) Counterurbanisation: a Challenge for Socio-Theoretical Geography. *Journal of Rural Studies*, Vol.5, p.217-225.
- White M.J., Lindstrom D.P (2005) Internal migration. **In:** *Handbook of Population*. D.L.Poston, M.Micklin (eds.). New York: Springer Publishers.
- William W., Lysom F.A., Lysom T.A. Rural Sociology (2007). **In:** *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ed by G. Ritzer. Malden, MA: Blackwell Publishing, p.3963-3967.
- Wilson G. A. (2001) From Productivism to Post-Productivism and Back again? Exploring the Unchanged Natural and Mental Landscapes of European Agriculture. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol.26, No.1, p.77-102.
- Woods M. (2006) *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. London: Sage. 330 p.
- Zalcburgas konferences materiāli* (2004) [tiešsaiste] [skatīts 5.04.2008]. Pieejams: http://europa.eu.int/comm/agriculture/events/salzburg/index_en.htm
- Zelinsky W. (1971) The Hypothesis of the Mobility Transition. *The Geographical Review*, Vol.61, p.219–249.
- Zelinsky W., Lee A.B. (1998) Heterolocalism: An Alternative Model of the Sociospatial Behaviour of Immigrant Ethnic Communities. *International Journal of Population Geography*, Vol.4, p.281–298.
- Zobena A. (1999) Organic farming in the Baltic countries: social aspects of development. **In:** *Social Aspects of Sustainable Agriculture: Experience in Nordic and Baltic Countries*. Latvian University of Agriculture. Jelgava, p.156-177.
- Каспаровица М., Зиверте В. (1984) *Взаимосвязь городских поселений республики с перспективным строительством сельхозпоселков пригородных хозяйств. Районная планировка и градостроительство в Латвийской ССР*. Рига, с.65-80.
- Ковалев С. (1971) Типология пригородных зон. **В кн:** *Вопросы географии: сборник 87. Расселение в пригородных зонах*. Ред. С.Ковалев, В.Давидович. Москва: Мисль.
- Кравченко С. (2002) *Социология: Парадигмы через призму социологического воображения*. - Москва, 310 с.
- Кузнецов Г. (1971) Особенности сельской районной планировки в пригородных зонах. **В кн:** *Вопросы географии: сборник 87. Расселение в пригородных зонах*. Ред. С.Ковалев, В.Давидович. Москва: Мисль.
- Социология. Основы общей теории*. Отв. ред. Г.В. Осипов. Москва, 2002.

Фролов С. (1994) *Социология*. Москва: Наука. 256 с.

Штомпка П. (1996) *Социология социальных изменений*. Москва: Аспект пресс. 416 с.

Энциклопедический социологический словарь (1995). Под. ред. Г.В.Осипова
Москва: Наука. 939 с.

Юдина Т.Н. (2004) *Социология миграции: Учебное пособие для вузов*. М:
Академический Проект, 2006. — 272 с.

PIELIKUMS

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
 Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte
 Cilvēka ģeogrāfijas katedra
 Alberta iela 10, Rīga, LV 1010, tālrunis 7336373

1. pielikums

Iedzīvotāju dzīves un darbības telpas
 izpētes anketa Nr. _____

(aptaujas vieta) _____ (anketētājs) _____
 200 ____ gada ____ maijā plkst. _____

1. Kur Jūs dzīvojat? _____ (pilsēta / pagasts un ciems vai viensēta) 2. Mājokļa veids 1 dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā 2 privātmāja ciemā / pilsētā 3 viensēta

1a. Vai lielāko dzīves daļu esat dzīvojis pilsētā 1 laukos 2

3. Vai Jums patīk dzīvot savā dzīvesvietā? 1 jā 2 nē 3 grūti pateikt

5. Kopš kura laika dzīvojat pašreizējā dzīvesvietā? 1 kopš dzimšanas 2 pirms 1991.gada 3 91.-2000.g. 4 pēc 2000.g.

6. No kurienes Jūs ieradāties savā pašreizējā dzīvesvietā? 1 no Rīgas mikrorajona 2 no citas pilsētas Latvijā 3 no Latvijas lauku pagasta 4 no citas valsts

_____ (lūdz ierakstīt teritorijas nosaukumu)

4. Vai Jūs savā dzīvesvietā apmierina:

	1 apmierina	2 daļēji	3 neapmierina
Apkārtējā ainava			
Vides kvalitāte			
Mājokļa iebieģārtojums			
Transporta nodrošinājums			
Iepirkšanās, pakalpojumi			
Izglītības ieguve			
Kontaktēšanās iespējas ar kaimiņiem			
Brīvā laika pavadīšana			
Drošība			
Kaimiņi			

7. Kādā mājoklī Jūs dzīvojāt iepriekš? 1 privātajā dzīvoklī 2 īrētā dzīvoklī 3 komunālajā dzīvoklī vai īrētā istabā 4 privātmājā

8. Kāpēc Jūs mainījāt savu dzīvesvietu? _____

9. Kādu transporta veidu Jūs visbiežāk izmantojat braucienam uz Rīgu? 1 individuālo 2 autobusu 3 mikroautobusu 4 vilcienu 10. Cik ilgu laiku Jūs pavadāt ceļā no mājām līdz darbam? _____ (minūtes)

11. Kur Jūs strādājat vai mācāties? vietējās pašvaldības teritorijā 1 Rīgā 2 citur 3

12. Vai Jūsu dzīvesvietā ejot kājām ir sasniedzams: 1 veikals 2 sabiedr. transp. pietura 13. Kā Jūs sevi izjūtat? 1 kā rīdzinieks 2 kā pilsētnieks 3 kā laucinieks

13a. Vai kaut ko audzējat personīgajam patēriņam? jā 1 nē 2

14. Cik bieži apmeklējat Rīgu un citas norādītās pilsētas? _____ (lūdzu atzīmēiet atbilstoši braucienu biežumam)

	uz visu darba nedēļu	ik darbdienu un biežāk	3-4 reizes nedēļā	1-2 reizes nedēļā	3-4 reizes mēnesī	1-2 reizes mēnesī	4-8 reizes gadā	1-3 reizes gadā	neapmeklēju
Rīga									

15. Kādēļ un cik bieži apmeklējat Rīgu? _____ (lūdzu atzīmēiet atbilstoši braucienu biežumam)

	uz visu darba nedēļu	ik darbdienu un biežāk	3-4 reizes nedēļā	1-2 reizes nedēļā	3-4 reizes mēnesī	1-2 reizes mēnesī	4-8 reizes gadā	1-3 reizes gadā	neapmeklēju
1.Darbs									
2.Mācības									
3.Dienesta, darījumu braucieni									
4.Tirdzniecība, iepirkšanās									
5.Kultūra, sports, izklaide									
6.Medicīnas pakalpojumi									
7.Sadzīves pakalpojumi									
8.Citi iemesli									

16. Dzimums 1 vīrietis 2 sieviete 17. Izglītība 1 pamata 2 vidējā, vid. spec. 3 augstākā

18. Vecums 1 < 25 2 26-45 3 46-60 4 > 61 19. Ienākumi 1 zem vidēja 2 vidēji 3 virs vidēja

20. Nodarbošanās 1 strādāju 2 nestrādāju 3 mācos 4 pensionārs

_____ (lūdzu ierakstīt nodarbošanos)

Paldies par sadarbību!

ANKETA

Labdien!

Latvijā pēdējos gados notiek dažādas pārmaiņas lauku teritorijās, kas piekļaujas pilsētām. To sauc par periurbāno procesu/attīstību. Aptaujas mērķis ir noskaidrot kā iedzīvotāji Latvijā vērtē šo procesu? Anketa ir anonīma, rezultāti tiks izmantoti apkopotā veidā.

1. Kā Jūs vērtējat procesus kas notiek lauku teritorijās kas atrodas tuvu pilsētām?

Pozitīvi

Vairāk pozitīvi nekā negatīvi

Vairāk negatīvi nekā pozitīvi

Negatīvi

2. Kāda veida procesus Jūs varat minēt?

3. Kas ir pozitīvs šajos procesos? (*miniet vairākas iezīmes*)

4. Kas ir negatīvs šajos procesos? (*miniet vairākas iezīmes*)

5. Kādas izmaiņas ir vērojamas?

6. Lūdzu, novērtējiet šajās Latvijas teritorijās notiekošos procesus 10 ballu skalā (*apvelciet Jūsu izvēlēto skaitli*)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I

7. Vecums: (*apvelciet atbilstošo*)

<25

26-45

>45

8. Dzimums: Vīrietis Sieviete

9. Dzīvojat: Laukos Pilsētā

10. Kopš kura gada tur dzīvojat? _____

11. Izglītība: Pamata Vidējā Augstākā

Paldies par atsaucību!

3. Pielikums

Iedzīvotāju skaita pieaugums 2005-2008.gadā

	vidēji 2007	Iedzīvotāju skaita kopējais pieaugums 2005-2008	Iedzīvotāju skaita pieaugums migrācijas rezultātā 2005-2008	Mig/pieaug	Pieaug/iedz	Migp/iedz	Pieaug%	Migr. pieaug.%
Rīgas rajons	164446	19876	19471	98.0	120.9	118.4	12.1	11.8
Baldones novads	5374	312	361	115.7	58.1	67.2	5.8	6.7
Baloži	4812	1210	1083	89.5	251.5	225.1	25.1	22.5
Olaine	12763	-93	-26	28.0	-7.3	-2.0	-0.7	-0.2
Salaspils novads	21874	1546	1492	96.5	70.7	68.2	7.1	6.8
Saulkrastu	5969	261	444	170.1	43.7	74.4	4.4	7.4
Siguldas novads	15201	725	688	94.9	47.7	45.3	4.8	4.5
Vangaži	4064	-92	-24	26.1	-22.6	-5.9	-2.3	-0.6
Pagasti un novadi								
Ādažu novads	8664	1629	1483	91.0	188.0	171.2	18.8	17.1
Babītes	6922	1354	1294	95.6	195.6	186.9	19.6	18.7
Carnikavas novads	5919	895	923	103.1	151.2	155.9	15.1	15.6
Garkalnes novads	6051	1908	1817	95.2	315.3	300.3	31.5	30.0
Ķekavas	13354	2368	2204	93.1	177.3	165.0	17.7	16.5
Mārupes	11761	4228	3827	90.5	359.5	325.4	35.9	32.5
Stopiņu novads	8844	1597	1548	96.9	180.6	175.0	18.1	17.5
Olaines	6660	1437	1503	104.6	215.8	225.7	21.6	22.6
Rīgas 1.z.lauki	68175	15416	14599	94.7	226.1	214.1	22.6	21.4
Allažu	1951	-48	23	-47.9	-24.6	11.8	-2.5	1.2
Daugmales	1046	81	64	79.0	77.4	61.2	7.7	6.1
Inčukalna novads	4287	366	408	111.5	85.4	95.2	8.5	9.5
Krimuldas	4255	-105	-82	78.1	-24.7	-19.3	-2.5	-1.9
Mālpils	4166	-166	-148	89.2	-39.8	-35.5	-4.0	-3.6
Ropažu novads	6666	326	391	119.9	48.9	58.7	4.9	5.9
Salas	1396	-19	-12	63.2	-13.6	-8.6	-1.4	-0.9
Sējas novads	2447	-10	22	-220.0	-4.1	9.0	-0.4	0.9
Rīgas 2.z.lauki	26214	425	666	156.7	16.2	25.4	1.6	2.5
Rīgas lauki	94389	15841	15265	96.4	167.8	161.7	16.8	16.2
Daugavpils rajons	39035	-2705	-899	33.2	-69.3	-23.0	-6.9	-2.3
Ilūkstes novads	6571	-418	-145	34.7	-63.6	-22.1	-6.4	-2.2
Subate 2	1150	-117	-57	48.7	-101.7	-49.6	-10.2	-5.0
Pagasti								
Kalkūnes	2556	-167	-84	50.3	-65.3	-32.9	-6.5	-3.3
Laucesas	1598	-45	6	-13.3	-28.2	3.8	-2.8	0.4
Līksnas	1244	-72	15	-20.8	-57.9	12.1	-5.8	1.2
Naujenes	6075	-188	-46	24.5	-30.9	-7.6	-3.1	-0.8
Sventes	1306	-81	-7	8.6	-62.0	-5.4	-6.2	-0.5
Tabores	1070	-67	-5	7.5	-62.6	-4.7	-6.3	-0.5
Daugavpils 1.z.lauki	13849	-620	-121	19.5	-44.8	-34.7	-4.5	-3.5
Ambelū	752	-94	-40	42.6	-125.0	-53.2	-12.5	-5.3
Biķernieku	823	-70	-4	5.7	-85.1	-4.9	-8.5	-0.5
Demenes	1962	-175	-68	38.9	-89.2	-34.7	-8.9	-3.5
Dubnas	981	-42	-15	35.7	-42.8	-15.3	-4.3	-1.5
Dvietes	712	-71	-44	62.0	-99.7	-61.8	-10.0	-6.2
Eglaines	1069	-70	-19	27.1	-65.5	-17.8	-6.5	-1.8
Kalupes	1688	-88	22	-25.0	-52.1	13.0	-5.2	1.3
Maļiņovas	1144	-52	11	-21.2	-45.5	9.6	-4.5	1.0

Medumu	1141	-168	-103	61.3	-147.2	-90.3	-14.7	-9.0
Nīcgales	918	-94	-72	76.6	-102.4	-78.4	-10.2	-7.8
Salienas	833	-58	0	0.0	-69.6	0.0	-7.0	0.0
Skrudalienas	1591	-155	-58	37.4	-97.4	-36.5	-9.7	-3.6
Vaboles	922	-73	-8	11.0	-79.2	-8.7	-7.9	-0.9
Vecsalienas	753	-64	-30	46.9	-85.0	-39.8	-8.5	-4.0
Višķu	2176	-276	-148	53.6	-126.8	-68.0	-12.7	-6.8
Daugavpils 2.z.lauki	17465	-1550	-576	37.2	-88.7	-33.0	-8.9	-3.3
Daugavpils lauki	31314	-2170	-697	32.1	-69.3	-22.3	-6.9	-2.2
Liepājas rajons	43577	-1760	-973	55.3	-40.4	-22.3	-4.0	-2.2
Aizpute	5350	-231	-125	54.1	-43.2	-23.4	-4.3	-2.3
Durbes	2157	-76	-24	31.6	-35.2	-11.1	-3.5	-1.1
Grobiņa	4235	-42	-35	83.3	-9.9	-8.3	-1.0	-0.8
Sakas	1816	-210	-107	51.0	-115.6	-58.9	-11.6	-5.9
Priekule	2475	-59	-12	20.3	-23.8	-4.8	-2.4	-0.5
Pagasti								
Gaviezes	943	-52	-45	86.5	-55.1	-47.7	-5.5	-4.8
Grobiņas	2763	-83	-1	1.2	-30.0	-0.4	-3.0	0.0
Medzes	1513	39	54	138.5	25.8	35.7	2.6	3.6
Nīcas	2900	57	92	161.4	19.7	31.7	2.0	3.2
Otaņķu	980	-10	6	-60.0	-10.2	6.1	-1.0	0.6
Liepājas 1.z.lauki	9099	-49	106	-216.3	-5.4	11.6	-0.5	1.2
Aizputes	1000	-39	-36	92.3	-39.0	-36.0	-3.9	-3.6
Bārtas	708	-53	-41	77.4	-74.9	-57.9	-7.5	-5.8
Bunkas	1039	-47	-24	51.1	-45.2	-23.1	-4.5	-2.3
Cīravas	1323	-72	-63	87.5	-54.4	-47.6	-5.4	-4.8
Dunalkas	844	-67	-62	92.5	-79.4	-73.5	-7.9	-7.3
Dunikas	765	-35	-16	45.7	-45.8	-20.9	-4.6	-2.1
Embūtes	445	-51	-34	66.7	-114.6	-76.4	-11.5	-7.6
Gramzdas	805	-61	-43	70.5	-75.8	-53.4	-7.6	-5.3
Kalētu	768	-62	-43	69.4	-80.7	-56.0	-8.1	-5.6
Kalvenes	805	-24	-22	91.7	-29.8	-27.3	-3.0	-2.7
Kazdangas	1562	-140	-92	65.7	-89.6	-58.9	-9.0	-5.9
Lažas	723	-89	-69	77.5	-123.1	-95.4	-12.3	-9.5
Priekules	718	-24	-15	62.5	-33.4	-20.9	-3.3	-2.1
Rucavas	1301	-128	-86	67.2	-98.4	-66.1	-9.8	-6.6
Vainodes	2592	-105	-60	57.1	-40.5	-23.1	-4.1	-2.3
Vecpils	538	-35	-34	97.1	-65.1	-63.2	-6.5	-6.3
Vērgales	1545	-40	-38	95.0	-25.9	-24.6	-2.6	-2.5
Virgas	964	-21	-20	95.2	-21.8	-20.7	-2.2	-2.1
Liepājas 2.z.lauki	18445	-1093	-798	73.0	-59.3	-43.3	-5.9	-4.3
Liepājas lauki	27544	-1142	-692	60.6	-41.5	-25.1	-4.1	-2.5
Jelgavas rajons	37110	356	1047	294.1	9.6	28.2	1.0	2.8
Kalnciems 2	2515	-21	82	-390.5	-8.3	32.6	-0.8	3.3
Pagasti un novadi								
Glūdas	2898	171	166	97.1	59.0	57.3	5.9	5.7
Jaunsvirlaukas	3293	-58	-32	55.2	-17.6	-9.7	-1.8	-1.0
Līvbērzes	2340	102	114	111.8	43.6	48.7	4.4	4.9
Ozolnieku novads	7997	695	964	138.7	86.9	120.5	8.7	12.1
Platones	1733	-72	-25	34.7	-41.5	-14.4	-4.2	-1.4
Svētes	1762	59	62	105.1	33.5	35.2	3.3	3.5
Valgundes novads	2126	4	34	850.0	1.9	16.0	0.2	1.6
Jelgavas 1.z.lauki	22149	901	1283	142.4	40.7	57.9	4.1	5.8

Elejas	2574	-27	17	-63.0	-10.5	6.6	-1.0	0.7
Lielplatones	870	-37	-13	35.1	-42.5	-14.9	-4.3	-1.5
Sesavas	1923	-111	-88	79.3	-57.7	-45.8	-5.8	-4.6
Sidrabenēs	1824	1	8	800.0	0.5	4.4	0.1	0.4
Vilces	1827	-175	-131	74.9	-95.8	-71.7	-9.6	-7.2
Vircavas	1727	-99	-78	78.8	-57.3	-45.2	-5.7	-4.5
Zaļenieku	1701	-76	-33	43.4	-44.7	-19.4	-4.5	-1.9
Jelgavas 2.z.lauki	12446	-524	-318	60.7	-42.1	-25.6	-4.2	-2.6
Jelgavas lauki	34595	377	965	256.0	10.9	27.9	1.1	2.8
Rēzeknes rajons	40113	-2313	-514	22.2	-57.7	-12.8	-5.8	-1.3
Viļāni	3611	-143	4	-2.8	-39.6	1.1	-4.0	0.1
Pagasti								
Audriņu	1269	-34	22	-64.7	-26.8	17.3	-2.7	1.7
Griškānu	2000	-18	57	-316.7	-9.0	28.5	-0.9	2.9
Ozolaines	1998	68	145	213.2	34.0	72.6	3.4	7.3
Ozolmuižas	1065	-30	9	-30.0	-28.2	8.5	-2.8	0.8
Vērēmu	1765	-87	2	-2.3	-49.3	1.1	-4.9	0.1
Rēzeknes 1.z.lauki	8097	-101	235	-232.7	-12.5	29.0	-1.2	2.9
Bērzgales	730	-56	-21	37.5	-76.7	-28.8	-7.7	-2.9
Čornajas	1461	-112	-54	48.2	-76.7	-37.0	-7.7	-3.7
Dekšāres	947	-32	15	-46.9	-33.8	15.8	-3.4	1.6
Dricānu	1158	-109	-33	30.3	-94.1	-28.5	-9.4	-2.8
Feimaņu	1034	-107	-41	38.3	-103.5	-39.7	-10.3	-4.0
Gaigalavas	1115	-84	-22	26.2	-75.3	-19.7	-7.5	-2.0
Ilzeskalna	912	-99	-34	34.3	-108.6	-37.3	-10.9	-3.7
Kantinieku	629	-72	-36	50.0	-114.5	-57.2	-11.4	-5.7
Kaunatas	1404	-90	-9	10.0	-64.1	-6.4	-6.4	-0.6
Lendžu	786	-46	-1	2.2	-58.5	-1.3	-5.9	-0.1
Lūznavas	1140	-73	-44	60.3	-64.0	-38.6	-6.4	-3.9
Maltas	3393	-233	-121	51.9	-68.7	-35.7	-6.9	-3.6
Mākonkalna	754	-65	-6	9.2	-86.2	-8.0	-8.6	-0.8
Nagļu	587	-32	-16	50.0	-54.5	-27.3	-5.5	-2.7
Nautrēnu	1430	-187	-95	50.8	-130.8	-66.4	-13.1	-6.6
Pušas	529	-42	-13	31.0	-79.4	-24.6	-7.9	-2.5
Rikavas	904	-98	-49	50.0	-108.4	-54.2	-10.8	-5.4
Sakstagala	1629	-32	9	-28.1	-19.6	5.5	-2.0	0.6
Silmalas	3317	-211	-99	46.9	-63.6	-29.8	-6.4	-3.0
Sokolku	884	-83	-42	50.6	-93.9	-47.5	-9.4	-4.8
Stoļerovas	766	-26	-3	11.5	-33.9	-3.9	-3.4	-0.4
Stružānu	957	-13	59	-453.8	-13.6	61.7	-1.4	6.2
Viļānu	1939	-167	-97	58.1	-86.1	-50.0	-8.6	-5.0
Rēzeknes 2.z.lauki	28405	-2069	-753	36.4	-72.8	-26.5	-7.3	-2.7
Rēzeknes lauki	36502	-2170	-518	23.9	-59.4	-14.2	-5.9	-1.4
Valmieras rajons	58133	-1437	-581	40.4	-24.7	-10.0	-2.5	-1.0
Valmiera	27444	-179	32	-17.9	-6.5	1.2	-0.7	0.1
Mazsalaca 2	2254	-154	-66	42.9	-68.3	-29.3	-6.8	-2.9
Rūjiena	3543	-215	-120	55.8	-60.7	-33.9	-6.1	-3.4
Pagasti un novadi								
Brenguļu	986	-38	-1	2.6	-38.5	-1.0	-3.9	-0.1
Kauguru	1581	-34	-13	38.2	-21.5	-8.2	-2.2	-0.8
Kocēnu	3093	81	126	155.6	26.2	40.7	2.6	4.1
Valmieras	3301	-30	-33	110.0	-9.1	-10.0	-0.9	-1.0
Valmieras 1.z.lauki	8961	-21	79	-376.2	-2.3	8.8	-0.2	0.9

Bērzaines	663	-28	-22	78.6	-42.2	-33.2	-4.2	-3.3
Burtnieku	1537	-57	-28	49.1	-37.1	-18.2	-3.7	-1.8
Dikļu	1276	-32	-6	18.8	-25.1	-4.7	-2.5	-0.5
Ipiķu	304	-47	-33	70.2	-154.6	-108.6	-15.5	-10.9
Jeru	1436	-18	48	-266.7	-12.5	33.4	-1.3	3.3
Ķoņu	795	-70	-61	87.1	-88.1	-76.7	-8.8	-7.7
Lodes	384	-26	-21	80.8	-67.7	-54.7	-6.8	-5.5
Burtnieku novads	1600	-121	-94	77.7	-75.6	-58.8	-7.6	-5.9
Naukšēnu	1555	-62	-40	64.5	-39.9	-25.7	-4.0	-2.6
Ramatas	524	-38	-28	73.7	-72.5	-53.4	-7.3	-5.3
Rencēnu	1731	-96	-61	63.5	-55.5	-35.2	-5.5	-3.5
Sēļu	513	-65	-55	84.6	-126.7	-107.2	-12.7	-10.7
Skankalnes	848	-34	-5	14.7	-40.1	-5.9	-4.0	-0.6
Vaidavas	1140	-70	-27	38.6	-61.4	-23.7	-6.1	-2.4
Vecates		-10	-3	30.0			0.0	0.0
Vilpulkas	722	-51	-49	96.1	-70.6	-67.9	-7.1	-6.8
Zilākalna	903	-43	-21	48.8	-47.6	-23.3	-4.8	-2.3
Valmieras 2.z.lauki	15931	-868	-506	58.3	-54.5	-31.8	-5.4	-3.2
Valmieras lauki	24892	-889	-427	48.0	-35.7	-17.2	-3.6	-1.7
Ventspils rajons	13882	-355	-168	47.3	-25.6	-12.1	-2.6	-1.2
Piltene 2	1711	-55	-16	29.1	-32.1	-9.4	-3.2	-0.9
Pagasti		0	0				0.0	0.0
Tārgales	1977	26	29	111.5	13.2	14.7	1.3	1.5
Vārves	1986	-52	-44	84.6	-26.2	-22.2	-2.6	-2.2
Ventspils 1.z.lauki	3963	-26	-15	57.7	-6.6	-3.8	-0.7	-0.4
Ances	747	-48	-22	45.8	-64.3	-29.5	-6.4	-2.9
Jūrkalnes	387	-57	-53	93.0	-147.3	-137.0	-14.7	-13.7
Popes	1132	16	31	193.8	14.1	27.4	1.4	2.7
Puzes	1039	-41	-23	56.1	-39.5	-22.1	-3.9	-2.2
Ugāles	2530	-76	-17	22.4	-30.0	-6.7	-3.0	-0.7
Usmas	627	-39	-33	84.6	-62.2	-52.6	-6.2	-5.3
Užavas	591	-23	-6	26.1	-38.9	-10.2	-3.9	-1.0
Zīru	564	-17	-18	105.9	-30.1	-31.9	-3.0	-3.2
Zlēku	591	11	4	36.4	18.6	6.8	1.9	0.7
Ventspils 2.z.lauki	8208	-274	-137	50.0	-33.4	-16.7	-3.3	-1.7
Ventspils lauki	12171	-300	-152	50.7	-24.6	-12.5	-2.5	-1.2
Jēkabpils rajons	52334	-1863	-546	29.3	-35.6	-10.4	-3.6	-1.0
Jēkabpils	26704	-351	-2	0.6	-13.1	-0.1	-1.3	0.0
Aknīste 2	1831	-128	-44	34.4	-69.9	-24.0	-7.0	-2.4
Viesīte 2	2726	-178	-88	49.4	-65.3	-32.3	-6.5	-3.2
Pagasti								
Ābeļu	1032	1	19	1900.0	1.0	18.4	0.1	1.8
Krustpils	1015	-5	12	-240.0	-4.9	11.8	-0.5	1.2
Kūku	2113	-74	163	-220.3	-35.0	77.1	-3.5	7.7
Salas	3322	-55	-58	105.5	-16.6	-17.5	-1.7	-1.7
Variešu	1305	-58	-10	17.2	-44.4	-7.7	-4.4	-0.8
Jēkabpils 1.z.lauki	8787	-191	126	-66.0	-21.7	14.3	-2.2	1.4
Asares	583	-20	-9	45.0	-34.3	-15.4	-3.4	-1.5
Atašienes	796	-87	-51	58.6	-109.3	-64.1	-10.9	-6.4
Dignājas	598	-45	-27	60.0	-75.3	-45.2	-7.5	-4.5
Dunavas	828	-114	-55	48.2	-137.7	-66.4	-13.8	-6.6
Elkšņu	622	-74	-51	68.9	-119.0	-82.0	-11.9	-8.2
Gārsenes	968	-103	-16	15.5	-106.4	-16.5	-10.6	-1.7

Kalna	732	-70	-59	84.3	-95.6	-80.6	-9.6	-8.1
Leimaņu	569	-63	-30	47.6	-110.7	-52.7	-11.1	-5.3
Mežāres	977	-85	-41	48.2	-87.0	-42.0	-8.7	-4.2
Rītes	705	-26	-16	61.5	-36.9	-22.7	-3.7	-2.3
Rubenes	1249	-129	-73	56.6	-103.3	-58.4	-10.3	-5.8
Saukas	744	-60	-30	50.0	-80.6	-40.3	-8.1	-4.0
Sēlpils	1083	-33	-17	51.5	-30.5	-15.7	-3.0	-1.6
Vīpes	810	-49	-23	46.9	-60.5	-28.4	-6.0	-2.8
Zasas	1022	-57	-40	70.2	-55.8	-39.1	-5.6	-3.9
Jēkabpils 2.z.lauki	12286	-1015	-538	53.0	-82.6	-43.8	-8.3	-4.4
Jēkabpils lauki	21073	-1206	-412	34.2	-57.2	-19.6	-5.7	-2.0

Dažādu ienācēju grupu salīdzinājums 1.zonā
(piepilsētas lauku iedzīvotāji)

1.tabula

Respondentu salīdzinājums (vai patīk dzīves vieta)

	No kurienes ieradīs					Kopā
	Dzīves vietu nav mainījis	No Rīgas	No citas pilsētas	No laukiem	No citas valsts	
Jā	88 87,1%	490 86,9%	232 85,3%	123 78,3%	31 88,6%	964 85,4%
Nē	1 1,0%	16 2,8%	8 2,9%	13 8,3%	1 2,9%	39 3,5%
Grūti pateikt	12 11,9%	58 10,3%	32 11,8%	21 13,4%	3 8,6%	126 11,2%
Kopā	101 100%	564 100%	272 100%	157 100%	35 100%	1129 100%

2.tabula

Respondentu salīdzinājums (kopš kura laika ieradīs)

	No kurienes ieradīs					Kopā
	Dzīves vietu nav mainījis	No Rīgas	No citas pilsētas	No laukiem	No citas valsts	
Kopš dzimšanas	101 100%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	101 10,5%
Līdz 1991.gadam	0 100%	124 22,0%	104 38,1%	74 47,7%	30 85,7%	332 29,3%
1991-2000	0 100%	171 30,4%	80 29,3%	42 27,1%	3 8,6%	296 26,3%
Pēc 2000.gada	0 100%	268 47,6%	89 32,6%	39 25,2%	2 5,7%	398 34%
Kopā	101 100%	563 100%	273 100%	155 100%	35 100%	1127 100%

3.tabula

Respondentu salīdzinājums (kā sevi izjūt)

	No kurienes ieradīs					Kopā
	Dzīves vietu nav mainījis	No Rīgas	No citas pilsētas	No laukiem	No citas valsts	
Kā rīdzinieks	6 5,9%	174 32,0%	35 13,5%	17 11,8%	3 9,1%	235 21,7%
Kā pilsētnieks	46 45,5%	266 48,9%	136 52,3%	57 39,6%	20 60,6%	525 48,5%
Kā laucinieks	49 48,5%	104 19,1%	89 34,2%	70 48,6%	10 30,3%	322 29,8%
Kopā	101 100%	544 100%	260 100%	144 100%	33 100%	1082 100%

4.tabula

Respondentu salīdzinājums (migrācijas motīvs)

	No kurienes ieradīs				Kopā
	No Rīgas	No citas pilsētas	No laukiem	No citas valsts	
Ģimenes apstākļi	172 37,1%	124 49,2%	49 33,6%	12 38,7%	364 39,9%
Darbs	38 7,9%	56 22,2%	54 37,0%	17 54,8%	165 18,1%
Mācības	2 0,4%	11 4,4%	8 5,5%	0 0,0%	21 2,3%
Lētāka dzīve	40 8,3%	3 1,2%	2 1,4%	0 0,0%	45 4,9%
Mājoklis	150 31,1%	38 15,1%	25 17,1%	2 6,5%	215 23,6%
Vides apstākļi	74 15,3%	20 7,9%	8 5,5%	0 0,0%	102 11,2%
Kopā	483 100%	252 100%	146 100%	31 100%	912 100%

Dažādu ienācēju grupu salīdzinājums 2.zonā
(piepilsētas lauku iedzīvotāji)

1.tabula

Respondentu salīdzinājums (vai patīk dzīves vieta)

	Ienācēju grupas		Kopā
	1991-2000	pēc 2000	
Jā	60 69,8%	56 69,1%	116 69,5%
Nē	7 8,1%	9 11,1%	16 9,6%
Grūti pateikt	19 22,1%	16 19,8%	35 21,0%
Kopā	86 100%	81 100%	167 100%

2.tabula

Respondentu salīdzinājums (no kurienes ieradās)

	Ienācēju grupas		Kopā
	1991-2000	pēc 2000	
No Rīgas	25 29,1%	31 38,8%	56 33,7%
No citas pilsētas	37 43,0%	29 36,3	66 39,8%
No laukiem	23 26,7%	20 25,0%	43 25,9%
No citas valsts	1 1,2%	0 0%	1 0,6%
Kopā	86 100%	80 100%	166 100%

3.tabula

Respondentu salīdzinājums (kā sevi izjūt)

	Ienācēju grupas		Kopā
	1991-2000	pēc 2000	
Kā rīdzinieks	9 10,5%	15 18,8%	24 14,5%
Kā pilsētnieks	42 48,8%	39 48,8%	81 48,8%
Kā laucinieks	35 40,7%	26 32,5%	61 36,7%
Kopā	86 100%	80 100%	166 100%

4.tabula

Respondentu salīdzinājums (migrācijas motīvi)

	Ienācēju grupas		Kopā
	1991-2000	pēc 2000	
Ģimenes apstākļi	28 41,2%	27 37,0%	55 39,0%
Darbs	11 16,2%	7 9,6%	18 12,8%
Mācības	0 0%	6 8,2%	6 4,3%
Lētāka dzīve	7 10,3%	7 9,6%	14 9,9%
Mājoklis	15 22,1%	14 19,2%	29 20,6%
Vides apstākļi	7 10,3%	12 16,4%	19 13,5%
Kopā	68 100%	73 100%	141 100%

Iedzīvotāju viedokļi par pārmaiņām pilsētu ietekmes zonu lauku teritorijās, 2010

PILSĒTNIEKI	
Pozitīvais	Negatīvais
Uzlabojas dzīves estētiskā vide	Citur laukos iedzīvotāju paliek mazāk, bet piepilsētas teritorijās otrādāk, cilvēku pārāk daudz
Sakoptākas zaļās zonas, rodas dekoratīvi stādījumi, pamazām sakopj ceļus	Būvē mājas piepilsētā tikai bagātie.
Jaunu apdzīvoto vietu izveidošanās	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme piepilsētu rajonos tiek izmantota jaunu māju būvniecībai, kas tagad stāv tukšas un brūk kopā.
Privātmāju celtniecība	Apstrādājamās zemes platības samazināšanās
Individuālo privātmāju atdzimšana	Tas izjauc latvisko dzīves vidi un apdraud latvisko identitāti
Visas tuvākās lauku teritorijas tiek apbūvētas ar privātmājām. Tiek sakārtoti arī tie zemes gabali, kas agrāk bija aizauguši ar krūmiem.	Pārvietošanās ierobežojumi – privātīpašums uz zemi, kas platības ziņā daudzkārt pārsniedz individuālo nepieciešamību, ir vērtējams negatīvi
Tiek attīstītas piepilsētas teritorijas, pilsētas aug	Apsēto platību samazināšanās, botāniskas izmaiņas, pārvietošanās ierobežojumi
Pārmaiņas ir lauku teritorijās, kas atrodas tuvu pilsētām	Lauku teritorijas attīstās tikai pie lielām pilsētām, bet citur lauku teritorijas neattīstās
Daudzi cilvēki izvēlas būvēt privātmājas ārpus pilsētas teritorijas, tās tiek koptas un tiek domāts par lauku kultūru	Netiek veikta nekāda lauksaimniecība un ražošana
Notiek aktīvāka atkritumu vākšana un izvešana	Pārabūve dažās atsevišķās teritorijās, lauki atgādina piepilsētas.
Pilsētu tuvumā var labāk atrast darbu	Zemnieki pārdod savus īpašumus
Notikusi daudzu privātmāju ciematu celtniecība	Lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību samazināšanās
Lauku iedzīvotāji cenšas veidot savas saimniecības tuvāk lielajām pilsētām	Bieži ceļot privātmājas netiek ievērota tauvas zona, traucējot citiem cilvēkiem piekļūt ezeriem un upēm.
Pozitīvi tas, ka sakoptākas paliek lauku teritorijas	Daudz nepabeigtu jaunbūvju.
Tiek uzlabota dzīves vieta lauku teritorijās dzīvojošajiem	Daudz lauksaimniecībā izmantojamas zemes tiek apbūvētas vai aizlaistas atmatās
Ar pilsētnieciskāku domāšanu	Mazāk nodarbojas ar lauksaimniecību
Īstos laukos ikdienas dzīvi ekonomiskā krīze neietekmē tik stipri kā pilsētās	Līdz ar jaunbūvēm tiek izjaukts dabas līdzsvars.
Sakoptība. Iedzīvotāji informētāki, aktīvāki	Lauku pārtaisīšana par pilsētu
Pozitīvi vērtējams, ka pilsētām tuvākie lauku apvidi attīstās, samazinot atšķirības starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem Tā saucamā urbanizācija vērtējama pozitīvi, jo veicina sociālo vienlīdzību un laužot stereotipus tiek panākts sociālais miers	Tiek nelietderīgi izmantota lauksaimniecības zeme

Tajās tiek sabūvētas privātmājas, jo cilvēki vēlas dzīvot klusāk, bet ne pārāk tālu no pilsētām	Apstājusies jauno celtnu būvniecība
Tagad daudz cilvēku brauc dzīvot tuvāk lielām pilsētām, it sevišķi pie Rīgas. Tiek celtas jaunas dzīvojamās privātmājas. Pozitīvi ir tas, ka tie, kuri pārvācas tuvāk pie lielām pilsētām, atrod sev darbu. Vairāk pozitīvu aspektu nav.	Sarukusi jaunu privātmāju celtniecība
Attīstās, tuvojas pilsētas līmenim, taču tās arī ir pilsētas ēnā. Notiek straujāka attīstība, jo ir tuvāk pilsētai.	Īstie lauku iedzīvotāji sevis uzturēšanai produkciju saražot var
Pozitīvi vērtēju privātmāju celtniecību, ciematu un uzņēmumu veidošanos, jo šādā veidā teritorijas tiek apsaimniekotas un tās kāds izmanto. Cilvēkiem ir dzīves vietas un līdz ar uzņēmumu veidošanos arī jaunas darba vietas. Arī ceļi tiek uzturēti labā kārtībā.	Bieži vien laukos, kas atrodas tuvu pilsētām, uzņem pilsētas vidē esošas tendences, samazinot lauku kultūru identitāti. Bez tam laucinieki, kam ir vieglāka pieeja pilsētai, iegādājas kredītus, kas grauj veselās saimniecības.
Turīgāki cilvēki pārvācas uz dzīvi ārpus pilsētas, tādējādi attīstot arī lauku teritorijas, ieguldot to attīstībā naudu, līdzekļus.	Cilvēki urbanizējas
Urbanizācija. Tiek celtas mājas, sakoptāka teritorija. Skaistāka un zaļāka vide	Negatīvi vērtēju dabas resursu lieku izšķērdēšanu
Daudzi pilsētu iedzīvotāji pārceļas uz dzīvi laukos, jo tas ir izdevīgāk	Tiek iznīcināta dabīgā apkārtējā vide
Lauku teritorijās, kas atrodas pilsētu tuvumā, tomēr vairāk noris pozitīva attīstība nekā negatīva	Samazinās lauksaimniecība. Pilsētas paplašina savas teritorijas
Ir lauku teritorijas, kas attīstās un pievelk klāt pilsētām, to līmenim. Ir teritorijas, kas kļūst tukšas un pamestas.	Turīgāki cilvēki pārvācas uz dzīvi ārpus pilsētas, tādējādi attīstot arī lauku teritorijas, ieguldot to attīstībā naudu, līdzekļus.
Izvēloties dzīvot tuvāk pilsētām iedzīvotājiem vieglāk atrast darbu, kā arī satiksme ir labāka	Noplicināšana no iedzīvotājiem, jo cilvēki pārceļas tuvāk pilsētām vai uz pilsētām
Tas, ka pilsētnieki atgriežas laukos, jo cilvēkiem nepietiek naudas dzīvošanai pilsētās	Negatīva ir dabas postīšana
Teritorijas pie pilsētām tiek apdzīvotas, tendence būvēt privātmājas, mazāk daudzdzīvokļu mājas	Dažādi pasākumi padara lauku dzīvi trokšņainu, kas mazliet maina priekšstatu par kluso lauku dzīvi
Lauki vairāk līdzinās pilsētām	Negatīvi ir tas, ka no lauku teritorijām cilvēki pārceļas uz teritorijām tuvāk pilsētai. Tādējādi dziļi lauki neattīstās. Šīs migrācijas arī padara sīvāku konkurenci pilsētas darba tirgū.

LAUCINIEKI	
Pozitīvais	Negatīvais
Lauku teritorijās, kuras atrodas tuvāk pilsētām, ir labākas iespējas attīstīties un iegūt investorus nekā teritorijās, kas nav tuvu pilsētām	Daudz puspabeigti privātmāju ciemati, bez attiecīgas infrastruktūras
Lauki pavisam neizmirst, vismaz lielāku pilsētu tuvumā	Tiek apbūvētas lauksaimniecībā izmantojamas zemes. Bieži tiek izbojāta ainava, rodas arī piesārņojums.
Kļūst par pilsētas sastāvdaļu nezaudējot lauku vērtību	Ražošana vairāk nenotiek, tiek apbūvēti zemes gabali
Pilsēta lēnām ienāk lauku teritorijā	Pārāk liela apbūve, tiek zaudēta lauku ainava un vide. Lauki saplūst ar pilsētām un līdz ar to zaudē savu nozīmi
Jo vairāk cilvēku dzīvo lauku teritorijās, jo drošāk var justies. Būtu labāk, ja cilvēki dzīvotu vienā teritorijā, nevis viena māja ik pēc kilometra	Pilsētas izplešas un aizņem tuvāko lauku teritoriju
Cilvēki labāk izvēlas dzīvot tuvāk pilsētai nevis laukos.	Uz šīm teritorijām pārceļas pilsētu iedzīvotāji un ierīko savrupmājas, tai pat laikā nesaudzējot lauku ainavas un izsmelot dabas resursus, nedomājot par nākošajās paaudzēm. Tiek degradētas upju ieleju teritorijas
Piepilsētu teritorijas attīstās daudz izteiktāk nekā attālas lauku teritorijas	Pārāk daudz cilvēku būvē jaunas mājas piepilsētas robežās
Iedzīvotāji no pilsētām pāriet dzīvot uz laukiem tuvu pilsētām	Jāatļauj celtniecība būtu tikai lauksaimniecībā nederīgā zemē
Ieviestas gandrīz visas jaunākās tehnoloģijas (internets, digitālā televīzija, ļoti daudzās mājās ir fiksētie telefoni). salīdzinājumā ar agrākiem laikiem daudz labāka mobilo telefonu sakaru zona. Pateicoties šīm komunikācijām var labāk sazināties ar kaimiņiem	Tiek aizņemtas lauksaimniecībai nepieciešamās zemes, izzāģēti koki
Laukos cilvēki ir kļuvuši vairāk pietuvināti pilsētai.	Apbūve izmaina dabu, kas ir lauku teritorijās, beigu beigās pārvēršot tās par ciematiem, kas līdzinās tām pašām pilsētām
Nedaudz vairāk izvēlas dzīvot laukos netālu no Rīgas vai pilsētas, kurā strādā un doties uz darbu pilsētā	Pazūd lauku tradicionālais nodarbošanās veids. Vairs netiek turēti lopī
Pēdējos gados, kad cilvēki varēja atļauties kredītus ņemt no bankām un tos arī deva, ārpus pilsētām lauku teritorijās sākās privātmāju būvniecība, zemju iegāde. Šīs lauku teritorijas tiek pielāgotas ikdienas vajadzībām – iekoptas, sakārtotas un tās kļūst pievilcīgas cilvēku ikdienas dzīves apstākļiem	Notiek pretrunīga teritoriju attīstība

Pozitīvs, ka pilsētu iedzīvotāji pārceļas dzīvot tuvāk lauku videi	Samazinās lauksaimniecībā izmantojamo zemju teritorijas.
	Izzūd dabiskā lauku ainava, zūd lauku būtība. Pārāk daudz mašīnas braukā, nav klusuma un miera.
	Agrākie kartupeļu lauki ir apstādīti ar apšaubāmas kvalitātes dzīvojamām mājām. Tiek sabojāta Latvijai raksturīgā lauku vide. Pārmēru blīva apbūve un apdzīvotība ir mūsu sabiedrības un cilvēces pirmās neveselības pazīmes. Daba nepieņem mākslīgus sablīvētus veidojumus
	Paplašinās pilsētu teritorijas, izmainās lauku vide, vairāk tiek bāzēta uz pilsētniecisko un lielāko tiesu viss ir vērsts uz urbanizāciju. Tiek mainīta lauku pamatfunkcija – kā zemnieku saimniecība
	Laukiem ir jāattīstās, taču jādomā par lauku dabiskā skaistuma saglabāšanu
	Lauki „centrējas” un malējie nostūri izmirst
	Šīs teritorijas kļuvušas vairāk par guļamražoniem. Lauki kā guļamrajons, tas nesekmē lauku kā apdzīvotas vietas attīstību
	Nereti arī būvniecība notiek vietās, kur nevajadzētu atļaut celtniecību, jo vide tiek bojāta.
	Bieži no šīs celtniecības cieš tuvējie iedzīvotāji Dažviet šī būvniecība sakopj vidi. Dažreiz izmaina visu skaisto ainavu
	Mainās lauku vide. Mainās lauku cilvēku domāšana, dzīvesveids
	Lauku teritorijas tiek apbūvētas, pilsētas teritorija pamazām sāk iekāpties lauku teritorijā
	Stihiska, nekontrolēta un nekompetenta teritorijas plānošana gan pilsētās, gan arī laukos. Tā rezultātā veidojas haotiska apbūve bez attiecīgās infrastruktūras un nepievilcīga ainava
	Lauku teritorijās izmainās ekovide, daudz kas tiek iznīcināts, augi, koki un putni pārlido uz nomaļākām un klusākām vietām. Mēs bieži nenovērtējam tās vietas ekoloģisko skaistumu, neskarto dabu, brīvību un to bieži vien pārveidojot savām vajadzībām, iznīcinām.
	Jā tiek būvētas privātmājas, lai blakus būtu mazdārziņš, siltumnīca. Ja privātmājas apbūves zeme ir mazāka par 1 ha, tad daudzas saceltās mājas neveido lauku ainavu
	Notiek cilvēku atsvešināšanās. Zūd saikne

	starp kaimiņiem, pozitīva gaisotne. Tas ir tas, ar ko lauki senāk izcēlās
	Pilsēta laukos ienāk pārāk strauji un agresīvi. Pilsētniekos nav izveidojusies saudzīga attieksme pret dabu, tās resursiem. Lauku teritorijās, kas atrodas tuvu pilsētām, pamazām vērojama pārapdzīvotība. Mājas tiek būvētas cieši cita pie citas
	Cilvēku dzīves uztvere sāk līdzināties pilsētniekiem
	Nepilnīgu ciemu būvēšana bez kopēja apgaismojuma un komunikāciju tīkla